

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 1999

● 1965
România
cere
înapoi
tezaurul
de la
Moscova

● Iubita
aruncată
în
fântână

**Revistă editată de
FUNDATIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**CONSILIUL ȘTIINȚIFIC:
Academician DAN BERINDEI,
Academician VIRGIL CÂNDEA,
DINU C. GIURESCU,
Membru corespondent
al Academiei Române**

**Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Secretar general de redacție:
Dorin Matei**

**Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă (responsabil de număr),
Marian Ștefan**

**Secretar de redacție
și macheta artistică:
Theodor Lianos**

**Economic-financiar:
Doina Pascu**

**Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram**

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

**Consilieri:
Ioana Ursu, Radu Ion Popescu**

**București, Piața Valter Măărăcineanu,
nr. 1-3, sau prin Intrarea Dr.
Alexandru Marcovici (fostă Victor
Eftimiu), etaj III, camerele 281
(redactori), 283 (secretariat), 285
(corectura), 287 (difuzare), Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală
1-702, Cod 70711, Telefon: 315.09.91;
Fax: 312.68.77**

**Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A.
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare**

1 Maria Stuart, nefericita regină a Scoției decapitată din porunca Elisabetei I (stânga jos); Jozef Poniatowski, nepotul ultimului rege polonez, ajuns guvernator al Varșoviei în vremea lui Napoleon (stânga sus); Lola Montez, pseudonimul artistic al dansatoarei Maria Dolores Elisa Rosanne Gilbert, descendentă unei familii engleze și iubita regelui Bavariei, Ludovic Carol August, care a înobilat-o (dreapta sus); Frederic cel Mare, regele Prusiei. Patru portrete – și o scenă de bătălie din secolul XIX – , o lume dispărută, reînviată de aceste miniaturi realizate în secolele XVIII-XIX și pe care Muzeul Național de Artă al României le-a prezentat, alături de multe altele, în cadrul unei expoziții vernisate în luna iulie

2 Chipul lui Ioan, fiul domnului, așa cum a fost el immortalizat în tabloul votiv de la Trei Ierarhi – cel mai reprezentativ monument de arhitectură din epoca lui Vasile Lupu

3 Din ținuturile împădurite și reci ale germanilor și batavilor și până pe țărmul african al Mediteranei, romanii au instituit *pax romanica*. O ordine „mondială” tulburată de războaie, dar care a asigurat și o dezvoltare economică și culturală a popoarelor înglobate între granițele imperiale. Din ținuturile Algeriei de astăzi provine și acest mozaic – aflat la Luvru – ce îi înfățișează pe zeul mării, Neptun, și soția sa

4 Văltoarea morții cuprinde deopotrivă pe omul de rând și pe nobil, pe învățat și pe cel fără carte, pe nebun și pe înțelept, pe cel morocânos și pe cel vesel. O idee pe care au ilustrat-o creatori din toate timpurile. O temă predilectă: *Triumful morții*. Și pictorul Peter Brueghel cel Bătrân s-a oprit asupra ei, într-un tablou păstrat la Muzeul Prado, din Madrid, din care am reprodus un detaliu

UN GÂND PE LUNĂ

Filosofile politice au fost – în cea mai mare măsură – insensibile la pasiunile omenești, față de crimele, iubirile vieții de fiecare zi. Or, gândirea politică ar fi trebuit să-și propună drept sarcină reconstruirea persoanei umane.

Octavio Paz (1914-1998), scriitor mexican – laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 1990

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

septembrie

1999

4 Și va veni o zi...
GR. TOCILESCU

ACUM 60 ANI

5 Cu ochii larg închiși
către abis
Primele zile de război
F. DOLGHIN

11 Drama iertării
*Colaboraționiștii din
Franța, Belgia și Olanda*
R. BERGMANN

15 Boieri mari, dați
pungața cu doi bani
*Septembrie 1965. Ro-
mânia cere înapoi te-
zaurul*

P. OTU, M. ȘTEFAN

CU SECERA
ȘI CIOCANUL
CONTRA LUI
DUMNEZEU

19 La vremuri noi,
sfînți noi
L.D. GRIGORESCU

24 Ministerul iadului
*Funcționari de la Culte
terorizează Biserica*
I. LĂCUSTĂ

28 Dacă voi nu ne
vreți, noi vă vrem
*Instaurarea regimului
comunist în Cehoslovacia*
V. ȘANDRU

33 Gaudeamus igitur
*Cum s-au născut univer-
sitățile europene*
N. BALOTĂ

ENIGME ALE ISTORIEI

39 Doi cuconi „de-
fectori“
*Fiii lui Alexandru Ipsil-
lanti fug la Viena*
P. CERNOVODEANU

43 Neîmplinita visare
a hiriei împărătești
*Vasile Lupu și-a dorit
mutarea Mitropoliei la
Trei Ierarhi*
M.M. SZÉKELY

47 Bătrânul Bucu-
rești, mai tânăr cu 100
de ani
T. STANCIU

51 De la München,
Cuconu Dumitrachi se
roagă de niște parale
*Studenți români în
Germania, la 1840*
A.-S. IONESCU

CRONICI PARALELE LA SECOLUL XX

54 Previzibil-impre-
vizibil
C. POPIȘTEANU

59 Mareșalul în război cu generali

Ion Antonescu și corpul de comandă al oștirii

AL. DUȚU, F. DOBRE

REVERBERAȚII, INTERFERENȚE, ECOURI

63 Casca germană, soldatul român

C. SCAFES

64 Călătorie spre moarte

Noi mărturii despre drama șvabilor deportați

67 Schiță de portret postum

Despre Armand Călinescu, la două ore după înmormântare

E. ISTRĂTESCU

69 Podul cu amintiri Tărâmul fermecat al copilăriei

A. FĂLCOIANU

74 Spionul răspopit Oleg Kalughin

C. POPIȘTEANU,
D. MATEI

IUBIRI CELEBRE

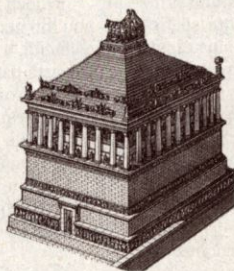

78 Împăratul Guangxu și Nestemata A.E. BUDURA

83 Imperiul de pe Rin

*Revolta antiromană din
anii 69-70*

87 Minunile lumii Mausoleul din Hali- carnas

EVENIMENT

82 Toate drumurile duc la Roma

Cărți despre Vatican

M. ȘTEFAN

89 Fotografii cu pensula

*Miniaturi europene la
Muzeul Național de Artă*

F. DOLGHIN

RUBRICI

58 Fundațiile Inter- naționale Constantin Brâncuși

73 Două secole în câteva rânduri

*G. Markov, directorul
Institutului de istorie al
Academiei Bulgare*

91 Zig-zag prin secolul XX

18; 90; 95

*Cărți sosite la redacție;
Rebus; Dialog*

PATRIA ÎNTREAGA NOASTRĂ ISTORIE

GRIGORE G. TOCILESCU

Dacă adevăratul scop al societății omenеști este de a aduna laolaltă mii de oameni, de a-i aduce să cugete, să vorbească, să lucreze ca un singur individ, ădică cu preciziunea unității și cu atotputernicia numărului, dacă este menit și neamului românesc să-și statornicească odată hotarele sale, hotare pe care le reclamă natura, istoria, tradițiunile și limba, atunci ce privește mai măreață, mai strălucită decât aceea a unui popor de 10 milioane și mai bine de oameni, grăind o singură limbă, având aceeași origine, aceleași datini și credințe, fiind reunit prin același lanț de dureri și speranțe să fie stăpănit de aceeași cugetare, să fie însuflețit de aceeași voință, să pășească împreună cu același pas către același scop.

Un așa popor vrednic este de teamă și de respect; cuminenția îi e mai necesară decât oricăruia altul; dar cărmuită cu înțelepciune, puterea lui, spre binele lui însuși și al lumii, puterea lui va fi într-o zi mare și de toți respectată!

Cât despre mine, n-am nici o îndoință de realizarea mai curând sau mai târziu a acestui proces firesc evolutiv; va veni un timp când în fruntea constituțiunii poporului român va fi scris: *Toți românii sunt frați; toate provinciile române sunt unite.* Dar și până atunci trebuie să fim mândri pentru neamul

nostru, pentru țara noastră de această mare unitate pe care cată să n-o pierdem niciodată din vedere; să o respectăm pretutindeni și să ne închinăm înaintea instituțiilor destinate ca să o păstreze, să o întrețină și s-o hrănească...

Patria noastră! Câtă istorie! Ba întreaga noastră istorie zace într-însa. Munca atâtor generațiuni au făcut-o ceea ce este și în parte ceea ce va fi.

Sute și sute de mii și-au vărsat sângele pentru ca să ne-o păstreze, au asudat pentru ca să ne-o facă mai

roditoare, mai prielnică, mai bună.

Munca în parte a fiecăruia, reluată din nou din generație în generație, continuă și adâncită, a alcătuit ceea ce numim patrie. Această patrie, zidită cu prețul a o mie de ani de eroism și de răbdare, prin vitejia unora, prin mintea altora, prin suferințele tuturor, nu poate fi concepută decât ca o faptă eroică.

Recunoscând fapta, cinstim memoria celor ce au săvârșit-o, venerăm pe strămoși, adorăm pe eroi.

(În ajunul serbării lui Ștefan cel Mare; cuvântare rostită în ședința de la 4 iunie 1904 a Academiei Române; fragmente; la 18 septembrie 1999, se împlinesc 90 ani de la moartea lui Gr. G. Tocilescu)

Harry Truman, președintele S.U.A., fusese artilerist în timpul primului război mondial și își amintea peisajul selenar al teatrelor de război. Totuși, atunci când a călătorit de la Potsdam la Berlin, în iulie 1945, a exclamat: „Nu am mai văzut vreodată asemenea distrugerii“.

Nu există statistici clare și sigure privind pierderile umane provocate de marea conflagrație. Estimările oscilează între 35 000 000 și 60 000 000. Cheltuielile guvernamentale legate de război au fost apreciate la 1 000 000 000 000 dolari; dar ele nu includ, evident, mizeria și suferințele îndurate, nici distrugerile provocate proprietăților particulare. La sfârșitul războiului rămăseseră aproximativ 45 000 000 de oameni fără case, în Europa. Tot pe continentul nostru, 27 000 000 de persoane fuseseră forțate să-și părăsească locul de baștină.

Cum a început tragedia?

...PRIMELE ZILE DE RĂZBOI

Nici un lider nazist – cu excepția lui Ribbentrop, poate – nu crede că Anglia și Franța s-ar bate pentru Polonia. Hitler a hotărât atacul asupra acestei țări cu ferma convingere că Anglia și Franța nu vor mișca un deget, iar el își va regla conturile cu Varșovia după propria-i dorință.

Știrea ultimatumului britanic, răspândită repede în toate ministerele de la Berlin, îi consternează pe ofițerii

În vreme ce între cancelariile de la Londra, Paris, Berlin și Roma circulau mesaje în flux continuu, în Polonia avioanele Stuka (sus) făceau noi victime

superiori ai Wehrmachtului. Generalul Alfred Jodl, de pildă, este atât de sigur că nu va fi război, încât își rezervă un loc pe un vapor pentru a face o croazieră în Mediterana, începând din 23 septembrie.

Amiralitatea germană este chiar mai surprinsă decât generalii Wehrmachtului. Comandanții flotei Reichului – moderne, dar modeste – au toate motivele să se teamă de un conflict cu enorma și puternica marină britanică. Amiralul Karl Dönitz își va aminti mai târziu că, în acea dimineață, Germania dispunea de numai 17 submarine în Atlantic. Cu atât mai îngrijorat este când marele amiral Erich Raeder îi relatează cuvintele lui Hitler: „În nici un caz nu trebuie să lăsăm războiul să se extindă spre vest; ar fi sfârșitul Germaniei“.

Prima parte a acestui articol a apărut în numărul trecut.

Cântărind fiecare termen

Pe 3 septembrie 1939, ora 10.20, Georges Bonnet, ministrul de Externe francez, dispune să se trimită un mesaj urgent lui Robert Coulondre, ambasadorul de la Berlin. Daladier l-a anunțat prin telefon pe ministru că statul major este de acord să înceapă ostilitățile a doua zi, luni, 4 septembrie.

Bonnet redactează mesajul istoric „cântărind fiecare termen”, cum își va aminti după.

Nerăbdarea englezilor față de întârzierea Franței crește din oră în oră. Imediat după telegrama expediată de Bonnet lui Coulondre, ambasadorul Franței la Londra, Charles Corbin, îl sună pe ministrul său de Externe: „În Anglia circulă zvonul că Franța nu va intra în război înainte de luni ora 5 dimineață. Furia englezilor aduce un mare prejudiciu cauzei aliaților”.

Bonnet ridică din umeri. Ora intrării Franței în război nu depinde de el, ci de statul major. În sfârșit, îl sună din nou Daladier, mulțumit că a reușit să obțină din partea armatei încă 12 ore. Așadar, începutul ostilităților este fixat la ora 5, duminică după-amiază.

Bonnet îl cheamă urgent la telefon pe Coulondre la Berlin, ca să opereze modificarea în nota cu care acesta urmează să meargă la Ribbentrop. Coulondre refuză însă să execute dispoziția până nu identifică persoana care i-o dă, așa că, nerecunoscând vocea ministrului de Externe,

Sâmbătă, 2 septembrie

Ziua Dudaiei. Să-mi trăiască, să fie mulțumită și, ceea ce rog pe Dumnezeu să-i dea, înainte de toate, e sănătate.

Prea puțină atmosferă de sărbătoare, ca să putem să ne bucurăm mult.

De dimineață vine știrea că și Franța s-a asociat Marei Britanii în ultimatumul trimes Germaniei, ca până mâine, ora 11, să înceteze ostilitățile și să părăsească teritoriul polonez și Danzigul. N-am nici o iluzie asupra rezultatului, am chiar impresia că acei care l-au trimes nici nu vor să aibă vreun succes, căci sunt hotărâți de a începe lupta prin arme, spre a curma odată cu aceste metode ale lui Hitler...

Acțiunea anglo-franceză mi se pare tot mânată de ideea de a arăta U.S.A. că au făcut toate eforturile pentru pace, iată de ce întârzie până mâine de a intra în acțiune.

Seara, la masă, șampanie, ca s-o serbăm pe Dudaia, iar pe urmă cinema: Little princess, cu Shirley Temple.

Carol II

îl roagă pe acesta, politician, să-i dea la aparat un coleg de la Quai d'Orsay, a cărei voce îi este mai familiară. Nici o supărare. Bonnet zâmbește, îl felicită pe ambasador pentru prezența de spirit și se execută.

Kaiserul se roagă

Parisul e anormal de liniștit în această duminică. Magazinele sunt închise, ca de obicei, ploaia a încetat, dar cerul este încă acoperit. Convoaie de camioane cu saci de nisip străbat străzile orașului. La ora 11.00 apar primele ediții ale ziarelor de seară, care amintesc că pe 3 septembrie 1939 este a 156-a aniversare a semnării Tratatului de la Versailles, prin care Marea Britanie acordase independență Americii (3 septembrie 1783).

15 minute după ora 11.00, ora la care Anglia declară război Germaniei, Neville Chamberlain, cu o voce profund marcată de emoție, pronunță o alocuțiune radio-difuzată. „Suntem cu conștiința împăcată. Am făcut tot ce ar fi făcut orice țară pentru a salva pacea... Ascultați-mă atent. Este nevoie de ajutorul vostru. Puteți să vă angajați în forțele protectante sau în unitățile Protecției civile”.

Reacția familiei regale la această alocuțiune este cea a oricărei familii din imperiu. Ca toți cei care au trecut prin primul război mondial, regele George VI are motive să se teamă pentru viitor. Regina Elisabeta, ca orice mamă, se întreabă neliniștită ce se va întâmpla cu ai săi în timpul masivelor raiduri aeriene, care, cu siguranță, vor urma.

3 septembrie (duminică) 1939

Războiul a început. Hitler – monstru sau semizeu, pârgie a destinului sau marionetă a Diavolului – a ridicat din nou flamura morții între granițele popoarelor. Este el premegătorul și profetul unor vremuri mai drepte sau este bufnița unor prăbușiri și dezastre iremediabile? Germanii se luptă pentru un viitor mai bun sau pentru pronaosul barbariei și al morții Europei? Iată încă un jalnic examen! Popoarele creștine întorc spatele către Golgota, tăgăduiesc legea în care au crescut și-și bat joc de cele Nouă Fericiri! Germanii descreștinizați și polonii catolici sunt deopotrivă de orgolioși și de lipsiți de creștinătate. Barbaria nazistă dominează, în fond, toate popoarele. Toți vor lumea aceasta, toți sunt ahtiați după masa și după huzurul Bogatului nemilostiv! Dacă cineva îți dă o palmă peste obrazul drept, izbește-l așa ca să-și adune măselele de pe jos!

Gala Galaction

La Doorn, în Olanda, fostul Kaiser Wilhelm II ascultă declarația de război a primului ministru contra țării sale. Bătrânul exilat, la cei 80 de ani ai săi, este unul dintre puținii germani ce poate să-l asculte pe Chamberlain fără să se teamă de decretul care interzice compatrioților săi să asculte posturi de radio străine, sub pedeapsa cu închisoarea sau chiar cu moartea. El îi cheamă pe apropiații săi în modestul livingroom – pe soția sa, Hermine, în primul rând – și le cere să se roage. Apoi merge la palatul din Doorn, unde pe perete se află o hartă gigantică a Poloniei, pe care bătrânul războinic urmărește evoluția luptelor.

Slăbiciuni neexploatate

În acest timp, la ora 10.15, în orașul Bydgoszcz (Brom-

berg) din Polonia centrală, începe ceea ce șase ani mai târziu, la procesul de la Nürnberg, se va numi „prima atrocitate” a războiului. „Atrocitate germană”, îi vor spune polonezii, „atrocitate poloneză”, îi vor spune germanii. Până la urmă va fi cunoscută ca „afacerea duminicii sângeroase”. În timpul evacuării periferiilor din vestul Bydgoszcz-ului, elemente ale minorității germane deschid focul asupra trupelor poloneze pentru a grăbi intrarea „eliberatorilor”.

Polonezii ripostează dur. Au loc lupte de stradă, soldate cu morți: 238 polonezi și 223 germani minoritari. În vremea acestui masacru, Armatele III și IV germane fac joncțiunea și încercuiesc armata poloneză din Pomerania. În lungul

frontierei sileziene, de la Czeszochowa în Carpați și munții Tatra în sud, inegalitatea dintre forțele germane și poloneze este mai vizibilă decât oriunde.

După-amiază armata din Pomerania este total dezintegrată. Cracovia, pe punctul de a cădea în mâinile invadatorilor, este în ruine. Străzile freamătă de oameni care fug îngroziiți în afara orașului. Evrei, în majoritate. La 35 milioane de locuitori Polonia are zece la sută evrei, care vor sfârși, aproape toți, în camerele de gazare naziste. Germanii, în ciuda bunei lor pregătiri, fac greșeli; bunăoară artileria bombardează propriile blindate. Dar nu polonezii sunt cei care pot exploata slăbiciunile inamicului. Ei au considerat dintotdeauna, și în orice caz din 1918, Rusia sovietică dușmanul lor numărul 1, așa că au fost preocupați de frontiera lor estică, și nu de cea vestică, cu Germania. La 1 septembrie e prea târziu ca să mai îndrepte ceva.

Churchill ca un leu în cușcă

La Londra sirenele încep să urle imediat după alocuțiunea radiodifuzată a lui Chamberlain. Adică exact la ora 11.30. Populația nu este nici surprinsă, nici panicată. Autoritățile politice și militare au avertizat că războiul va începe prin violente atacuri aeriene. În liniște, londonezii se grăbesc spre adăposturi, pe care, la câteva minute după încheierea

În vagoane

alocutiunii primului ministru le ocupă deja.

Numai pentru a da exemplu și la insistențele gărzii sale personale de corp, Churchill face ce fac toți londonezii, dar se simte ca un leu în cușcă.

Alarma durează zece minute. Fără nici un atac aerian. Ministrul Aerului se simte obligat să explice populației, într-un comunicat, că „un avion neidentificat fusese reperat pe coasta de sud a Angliei. Când aparatul a fost recunoscut că este al nostru s-a dat semnalul de încetare a alarmei”.

Răspuns fără echivoc

Cu câteva minute înaintea amiezii, Robert Coulondre părăsește Ambasada Franței de la Berlin pentru a face ultimul său demers pe lângă M.A.E. german. Încearcă să obțină o întrevvedere cu von Ribbentrop; i se spune că acesta nu este liber și că va fi primit de secretarul de stat von Weizsäcker, care îi declară că nu are autoritatea să-i răspundă „nici satisfăcător, nici altcum” la avertismentul din 1 septembrie. Coulondre este deconcertat. Weizsäcker îi sugerează „să aibă răbdare să-l vadă personal pe ministru”. Ambasadorul este furios că trebuie să aștepte.

Dar Ribbentrop nu întârzie prea mult. Vine de la o recepție oferită în onoarea noului ambasador sovietic, Aleksandr Șkvarțev, căruia Hitler i-a rezervat o primire călduroasă. „Trebuie să înțeleg că ră-

La 60 de ani distanță cicatricile războiului se mai văd încă. Anexarea de către U.R.S.S. a părții orientale a Poloniei, la 17 septembrie 1939, consecință a pactului Molotov-Ribbentrop, a fost urmată de masive deportări în Siberia. După mai multe săptămâni de drum chinuitor, prizonierii ajungeau în lagăre, unde, pentru a supraviețui gerurilor de -50°C, trebuiau să-și construiască singuri adăposturi. Mulți dintre ei, de obicei copii și bătrâni, decedau în timpul călătoriei. „Într-un vagon a murit un copil și a trebuit să i se arunce cadavrul prin orificiul din podea ce servea drept latrină. Săptămâni întregi mama lui nu a vrut să se miște din acel loc”, scrie Andrzej Trzost-Rastawiecki, care lucrează la un film despre soarta deportaților polonezi în U.R.S.S.

„Noi suntem mai isteți decât hitleriștii, spunea un general sovietic prizonierilor ajunși la Kolima, regiune din răsăritul Siberiei cu mare concentrație de lagăre. Ei vă ucid, apoi vă ard în crematorii. Noi nu vă ucidem, o să crăpați voi singuri. Dar mai înainte o să ne ajutați să construim comunismul”. Un prizonier rezista în medie, la cele 16 ore de muncă pe zi, cam trei luni, apoi, slăbit din cauza efortului și a hranei insuficiente, devenea inutil. La

pusul guvernului german la scrisoarea mea din 1 septembrie este negativ?” întrebă fără ocolișuri Coulondre. „Da”, răspunse sec Ribbentrop. Ambasadorul citește textul ultimatumului francez. „Foarte bine, spune germanul cu o voce înghețată, Franța va fi agresorul”. Coulondre îi replică: „Istoria o să judece”.

Weizsäcker, prezent la întrevvedere, îi strânge cu un gest ferm mâna diplomatului

francez. Dar Coulondre nu-i întinde mâna lui von Ribbentrop. Cei doi se privesc îndelung în ochi. Coulondre pleacă cu impresia că ministrul german nu ar fi vrut ca situația să fi evoluat astfel.

Germanii, pe care diplomatul francez îi vede pe fereastra mașinii, la întoarcerea la ambasadă, nu par prea pătrunși de febra patriotică și de entuziasmul belicos ce a marcat declarația de război din 1914.

spre Siberia

obliga să-și țină gura despre perioada petrecută în lagăr și despre ce văzuse acolo. Altfel îl aștepta pedeapsa de a se întoarce pentru încă 25 de ani.

Polonia orientală a cunoscut trei valuri de deportări: între 17 septembrie 1939 și 22 iunie 1941, data invadării U.R.S.S. de trupele naziste; după 1944, când autoritățile sovietice i-au arestat pe cei din Armata de interior (legată de Guvernul în exil de la Londra); imediat după război.

10 februarie și 13 aprilie 1940, săptămâna începută la 22 iunie 1940, apoi 22 iunie 1941 (adică prima zi de război între cei doi aliați, Germania nazistă și Rusia comunistă) atunci au avut loc deportări masive: între 240 000 și 340 000 de oameni de fiecare dată.

În total, 1,5 milioane cetățeni polonezi au fost expediți spre răsărit, din care o treime nu s-au mai întors niciodată, iar astăzi mai sunt 100 000 de supraviețuitori (60 000 cu acte în regulă, doveditoare că și-au petrecut 5-6 ani în lagărele sovietice).

În ciuda solicitărilor, Polonia nu speră să primească compensații de la Rusia. Mai degrabă încearcă să aloce din bugetul țării pensii pentru cei mai nevoiași dintre foștii deportați.

1940, Sverdlovsk. Prizoniere poloneze la munci forestiere

Conform principiului „dacă Anglia este în război, Canada este și ea”, la ora 6.00 dimineața (ora canadiană), adică atunci când expira ultimatumul britanic la Berlin, țara se angajează în lupta contra lui Hitler. O urmează Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud, India.

Câteva ore după declarațiile de război engleză și franceză, Suedia, Norvegia, Danemarca, Finlanda, Belgia și Islanda își proclamă neutralitatea. La

Copenhaga danezii se pregătesc de zor pentru concursurile cicliste. Deși este neutră, Danemarca începe mobilizarea trupelor, convinsă însă că nu va interveni în conflict. În Suedia se iau măsuri de restrângere a circulației automobilelor și pe 3 septembrie, se interzice vânzarea benzinei către particulari.

La Bratislava, generalul Ferdinand Csatos, ministrul de Război, declară celor 300 000

soldăți ai armatei slovace că „interesele slovace sunt legate de cele ale armatelor germane și împotriva relațiilor cu Polonia”. Primul ministru, Jozef Tiso, afirmă într-un discurs că „armata sa își va apăra independența și își va recupera teritoriile istorice abandonate Poloniei”. Așa devine aliata Berlinului, la 3 septembrie, această țară mică, aflată de un an sub protecția Germaniei.

Cine câștigă?

Printr-o coincidență, în acest timp Führerul primește în audiență pe noul ambasador sovietic, Aleksandr Șkvarțev, însoțit de Maksim Purkajev, noul atașat militar. Au multe de discutat, între care o problemă gravă: a patra împărțire a Poloniei. După tratatul, negociat la Moscova, încheiat între Germania și Uniunea Sovietică la 23 august, Hitler poate sonda personal, pentru prima oară, sentimentele rușilor. Vizita este extrem de cordială și presa din ambele țări „va da pe dinafară” de dulcegării în ce privește relațiile dintre cele două state totalitare. Exact în aceste ore Viaceslav Molotov, ministrul de Externe, îl primește pe Wacław Grzybowski, ambasadorul polon în U.R.S.S., căruia îi mărturisește scepticismul său cu privire la intrarea statelor democratice în război, în ajutorul Poloniei. Declarațiile acestora din următoarele ore îl vor lua prin surprindere și pe el, și poporul

sovietic. Până la 1 septembrie cu toții credeau același lucru: conflictul germano-polon se va încheia printr-un nou München.

La Londra, ambasadorul sovietic Ivan Maiski, personaj acceptat în societatea aristocratică britanică, trebuie să suporte criticile tuturor pentru alianța țării sale cu Germania nazistă. Mulți dintre prietenii săi îi întorc spatele când acesta vine, în după-amiaza zilei de 3 septembrie, la ședința Camerei Comunelor. „Nu credeți în tot ce ați auzit despre pactul germano-sovietic, le cere ambasadorul colegilor săi. Pe moment suntem neutri. În viitor acțiunile noastre vor fi conduse de interes, nu de sentimente”, spune el.

De altfel, un mic joc de litere face furori în Anglia și pare a confirma ipoteza lui Maiski.

MuSsolini

HiTler

ChAmberlain

DaLadier

WhIch (cine)

WiNs? (câștigă?)

Răspunsul se află în a treia literă a fiecărui cuvânt: Stalin.

Bucurie, derută, iluzii

Varșovia află abia în după-amiaza de 3 septembrie că francezii și englezii au intrat în război! Urmează o explozie de bucurie. Imnul Angliei, *God save the King*, răsună la radio, câteva minute în șir în toată Varșovia. Mașinile claxonează cu frenezie, oamenii plâng, râd și cântă pe

Marți, 5 septembrie [1939]

Democrațiile au început, negreșit, vechile fraze despre lupta lor morală etc. Anevoie au să mai prindă vorbele goale; Franța-Anglia sunt tot atât de mielusele ca și Germania, doar că ele sunt mai ipocrite și-și ascund rapacitatea în cuvinte sunătoare și în principii pe care le aplică după interesul lor. Polonia însăși nu poate fi simpatizată excesiv nici de cei mai romantici liberali. S-a purtat neleal cu toți în timp de 20 ani de când și-a redobândit independența; a avut tratat de alianță cu Franța și a trădat-o cu Germania; a avut pact cu Germania și a profitat să jupoaie anul trecut pe bieții cehoslovaci, întocmai ca o hienă; a făcut acum alianță cu Anglia, ca să poată poza în intransigentă și să provoace Germania, ca astfel Anglia să aibă pretextul de-a începe o luptă de exterminare contra Germaniei prea puternice. Baremi față de noi a fost oribilă: ne-a disprețuit, socotindu-ne nu aliați, ci vasali; a cochetat cu ungurii împotriva noastră și a făcut frontieră comună cu ei grație germanilor, deși nouă nu ne putea fi agreabilă etc.

Liviu Rebreanu

străzi. Emoția atinge paroxismul o oră mai târziu, când polonezii află că și francezii au intrat în război.

Cam în aceeași vreme, berlinezii primesc știrea că țara lor este în război cu Anglia și Franța. Nu le vine să creadă. La radio se transmite *Rapsodia ungară* de Liszt, când crainicul întrerupe acordurile muzicii și anunță vestea. „Un coșmar, un vis urât” pentru orice berlinez, scrie Wallace R. Dwel, corespondentul lui *Chicago Daily News* la Berlin.

La ora 18.50 în aceeași seară de 3 septembrie 1939, Germania invită Rusia să invadeze Polonia din est. Cinica propunere este conținută de o telegramă strict confidențială adresată Kremlinului de von Ribbentrop prin contele Frie-

drich von Schulenburg, ambasadorul Germaniei la Moscova.

Este primul dintr-o serie întreagă de demersuri germane către Rusia, pentru a o incita să invadeze Polonia. Germania împărțea astfel cu un partener oprobriul universal. Până când Stalin va considera oportun să intervină, rușii vor fi surzi la asemenea apeluri. Cât despre rușii de rând, ei se așteaptă din clipă în clipă ca țara lor să declare război Germaniei. În ciuda recentului tratat încheiat cu Hitler, ei nu-și pot imagina că țara lor sprijină Germania și lasă Polonia fără apărare. Mișcările de trupe din interiorul țării par a le confirma ipoteza unui atac iminent contra naziștilor, în următoarea săptămână. Nimic mai iluzoriu. ■

Florentina DOLGHIN

Omenirea trece, periodic, prin situații istorice similare. Se presupune că istoria, atunci când este bine cunoscută, ne-ar putea ajuta să evităm greșelile trecutului. Numai că în vârtejul evenimentelor, sub presiunea pasiunilor și a urilor, foarte puțini dintre noi mai au înțelepciunea și răbdarea de a face apel la experiența trecutului. Dar istoricul nu trebuie să renunțe. Atunci când pasiunile s-au mai stins, când urile s-au mai potolit, el trebuie să le arate semenilor săi cum au reacționat alți oameni în situații asemănătoare.

DESPRE COLABORAȚIONIȘTI

Mareșalul Pétain, la proces

După al doilea război mondial, țările intrate – sub o formă sau alta – sub influența hitlerismului au trebuit să-i reîncadreze social pe foștii colaboratori ai naziștilor. În 1997 Universitatea din New York a găzduit un simpozion internațional consacrat fenomenului „resocializării” acestor oameni, la care profesorul belgian Luc Huyse, de la Universitatea Catolică din Leuven (Louvain), a prezentat modul cum au rezolvat problema Franța, Belgia și Olanda. Trei țări ocupate de Wehrmacht care, pornind de la condițiile social-politice și de la tradițiile lor istorice, au abordat diferit reinscrierea foștilor colaboraționiști.

Louis-Ferdinand Céline, un scriitor care a colaborat

CU OCHII RAȚIUNII

R. BERGMANN

Cum era de așteptat, o primă măsură a fost excluderea lor, în toate aceste țări din viața politică și socială: prin condamnări la închisoare și/sau prin anularea drepturilor civice și politice. În Franța numărul total al celor sancționați s-a

ridicat la 130 000, în Olanda la 110 000, iar în Belgia la 100 000; respectiv, la 100 000 locuitori 309 persoane în Franța, 1 250 în Olanda și 1 205 în Belgia. Dintre ele au fost condamnate la închisoare 51 419 în Olanda, 48 298 în Belgia și 38 037 în Franța.

Raportat la numărul populației acestor țări se constată că Franța și Belgia au abordat mult mai sever decât Franța

cazurile respective: Olanda avea în anii postbelici o populație de 9,3 milioane, Belgia 8,3, iar Franța 42 milioane. Cifrele în sine nu au însă valoare absolută. Ele „ascund” deosebiri esențiale de tratament. În Olanda, țara care a pronunțat cele mai multe pedepse cu închisoarea, ele au fost pe durată mai scurtă: 84% din totalul lor erau sub 5 ani. În timp ce în

Autoarea acestui articol – care locuiește la Frankfurt-am-Main – se află la a treia colaborare în paginile revistei *Magazin istoric* (nr. 7/1998 și 3/1999).

Belgia cifra în discuție a fost de 62%, iar în Franța de 60,2%.

Din sentințele la închisoare pe viață Olandei i-au revenit 0,5% (268 cazuri). În privința pedepselor între 10 și 15 ani Olanda a avut cel mai mic număr: 1 284 cazuri, urmată de Belgia 2 878 cazuri. În frunte s-a situat – la acest capitol – Franța, cu 10 820 cazuri.

Ce facem cu cetățenii „răi“?

S-au pronunțat însă și alte pedepse: exproprierea bunurilor personale, supravegherea polițienească după ispășirea vinei, domiciliu forțat. De asemenea, în toate cele trei țări, a existat și o sancțiune mai aparte: așa-numita *indignité nationale*.

Maurice Papon, fost înalt funcționar al regimului de la Vichy, căruia i s-a intentat proces în Franța, la vârsta de 87 ani

nale, constând, în Belgia și Franța, din interzicerea exercitării unor profesii, în domenii ca justiția, aparatul de stat și educațional. Ea s-a aplicat uneori fără vreo altă condamnare și a afectat 22 000 persoane în Belgia, 50 000 în Franța și 56 000 în Olanda.

În Olanda, pedeapsa s-a limitat la 10 ani și a presupus numai pierderea dreptului de a fi ales și de a vota, în timp ce în Belgia ea a durat toată viața și a fost însoțită de privarea de numeroase drepturi civice.

Se constată așadar că în Olanda reinserția acestor oameni în viața socială s-a făcut mai lin. Cu trecerea anilor, a devenit evident că era imposibil ca zeci de mii de oameni să fie excluși din circuitul vieții sociale și că trebuia găsită o soluție pentru „reintegrarea lor controlată“. În același timp, izolarea unui mare număr de oameni ar fi privat economiile acestor țări, în curs de refacere, de numeroșii specialiști de care aveau atâta nevoie. Iar închisorile suprapopulate reprezentau o povară pentru bugetele de stat. Societatea s-a văzut constrânsă să găsească o cale de restabilire a relațiilor între cetățenii „buni“ și cei „răi“, cu atât mai mult cu cât numărul celor din urmă era considerabil.

Măsurile preconizate, aplicate diferit în cele trei țări, erau: amnistii, eliberări condiționate, anulare a sancțiuni-

Muncitorii francezi, reînțorși de la muncă în Germania (aprilie 1943), plecaseră forțați sau de bunăvoie?

lor financiare, redarea „demonității naționale“, a drepturilor civice și politice, reabilitare.

Tinerii înainte de toate

În Belgia, spre sfârșitul anului 1946, foștii colaboratori nazisti care suferiseră condamnări la închisoare puteau primi, pe baza unei cereri individuale, eliberarea condiționată, după ispășirea a trei sferturi din pedeapsă. Au existat și voci ce susțineau că „reeducarea prietenilor nazistilor“ ar fi imposibilă. Totuși, la sfârșitul anului 1949 au fost eliberate condiționat 25 000 persoane, urmate de alte mii.

Problema cea mai dificilă s-a dovedit a fi restabilirea drepturilor lor civice și politice, aspect ce viza 75 000 persoane. Au existat două procedee: a) reabilitarea pe

în vara anului 1948 peste o treime din cei afectați și-au re primit drepturile.

În Olanda, spre deosebire de Belgia și Franța, s-a practicat eliberarea condiționată mult mai repede. În 1948 au scăpat toți minorii, până în 1953 multe alte sute de persoane, după care 8 000 ex-colaboraționiști și-au re primit cetățenia ce le fusese ridicată.

După cum se poate constata, Franța a fost mult mai „mărinimoasă” în anularea bariierelor legale și administrative aflate în calea reinserției sociale a foștilor colaboratori naziști. Olanda a urmărit în primul rând diminuarea numărului celor închiși, urmată de repunerea lor în drepturi. Belgia a folosit mai mult metoda rezolvării de la caz la caz, dovedind mult mai multe reticente în redarea drepturilor politice.

Vinovați sau victime?

În 1950 în toate cele trei țări au rămas închiși sub 30% dintre cei pedepsiți: în Olanda 8,9%, în Belgia 23,5%, în Franța 27,6%. În 1960 numărul lor s-a redus în Olanda la 0,1% (49 persoane), în Belgia la 0,4% (102 persoane), iar în Franța la 9 persoane.

Un alt aspect al politicii de resocializare l-au constituit programele diferite de la țară la țară, pentru atingerea scopului urmărit. De fapt, în această direcție se poate vorbi numai despre Olanda și, parțial, despre Belgia, unde un

asemenea program nu a existat decât pe hârtie. În Olanda s-a hotărât ca foștii colaboratori naziști să fie considerați „criminali” de rând, depolitizându-se astfel cazul lor. Încă din 1945 s-a înființat o fundație particulară, „Stichting Toezicht Politieke Delinquenten”, în scopul creării condițiilor de resocializare încă în timpul detenției. Ulterior s-au asigurat ajutor financiar, asistență în găsirea unei locuințe, a unei slujbe, în redobândirea bunurilor. În 1948 fundația avea 42 000 asistați, iar în 1951, anul desființării ei, 90 000.

În Belgia s-a creat o fundație pentru „reeducare, pastrare”, care organiza activități culturale în închisori, dar și cursuri de recalificare profesională. Mii de viitori asistenți au fost pregătiți în acest scop. Programul a întâmpinat o puternică rezistență din partea opiniei publice, care l-a considerat de la bun început sortit eșe-

René Hardy, membru al mișcării de Rezistență, pus sub acuzare în 1945, pentru că l-a trădat pe Jean Moulin

baza unei cereri individuale, cu obligativitatea recunoașterii culpabilității, instanțele judecătorești prelungind însă la infinit formalitățile și b) invocarea a două legi, din iunie 1948 și februarie 1952, care înlesneau demersurile în cazul anumitor categorii de ex-colaboraționiști. Astfel între 1948 și 1955 și-au re primit drepturile, integral sau parțial, cca 10 000 persoane.

În Franța, pe baza unei legi din august 1947, Parlamentul a grațiat tinerii și foștii funcționari de stat, condamnați pentru fapte mai puțin grave. În luna ianuarie 1951, au fost eliberați toți tinerii sub 21 ani și cei cu sentințe mai mici de patru ani. Erau exceptați colaboratorii sau informatorii organelor polițienești naziste. O lege din august 1953 reda „la dignité nationale”, anulând toate sancțiunile privind privarea de drepturi civile și politice. Până

cului. Majoritatea ex-colaboraționistilor nu se considera vinovată pentru cele comise, ci mai degrabă victimă a justiției învingătorilor. Belgia avea o experiență negativă în trecut. După primul război mondial legislația de amnistiere, adoptată și ea după lungi dispute abia în 1937, nu avusese nici un fel de efect pozitiv; o parte din cei vizati recidivasera în colaborarea cu ocupanții naștiți, între 1940 și 1945.

În soluționarea problemei a fost decisivă măsura în care cele trei țări au „politizat”-o. În Belgia divergențele ascuțite între waloni și flamanzi, între diversele partide rivale, între cercurile catolice și cele anticlericale au tensionat conjunctura. Belgia „franceză” considera – și considera până astăzi – colaborarea cu naștiții un fenomen specific flamand, așa încât ani de-a rândul componenta „politică” a fost foarte transparentă.

În Olanda, unde mișcarea național-socialistă n-a reprezentat niciodată un pericol pentru partidele tradiționale (nici înainte și nici după război), societatea s-a simțit într-un fel „vinovată” pentru cele comise de ex-colaboraționisti. De aceea „depolitizarea” problemei a venit de la sine, pentru a ușura reinserția lor socială. În Franța, chestiunea a fost ani de zile subordonată divergențelor de păreri în ce privește rolul Vichy-ului și al generalului Pétain, care au târât după sine în colaborarea cu Germania

naștă milioane de francezi. În această „colaborare de stat” au participat un mare număr de intelectuali de valoare, la care societatea de după război n-a vrut să renunțe, socotindu-i necesari în refacerea sistemului politic și economic.

Judecăți emoționale

Evident, partidele comuniste din aceste țări au fost oponentele cele mai înverșunate ale reintegrării ex-colaboraționistilor. Orientarea politică a celor trei țări a „rezolvat” până la urmă problema. Cu toate acestea, stafiile trecutului bănuie încă în conștiința oamenilor; memoria colectivă își spune cuvântul.

În Belgia – apreciază prof. Luc Huyse – se înregistrează un fel de „boală cronică”. Foști colaboraționisti au organizat în Flandra rețele ale lor și ale simpatizanților lor, adesea cu tendințe net revanșarde, antidemocratice. În prima jumătate a lunii iunie 1998, Parlamentul flamand a promulgat o lege ce vrea să facă din vinovați victime; o încercare de a rescrie istoria după 50 de ani. Se preconizează acordarea unor „despăgubiri” bănești pentru foști colaboraționisti condamnați după război.

În Olanda, emoțiile sunt „ca un foc care se reaprinde”, întotdeauna pornind de la cazuri individuale. Cum se explică reacția întârziată?

Măsurile de după război au fost adoptate fără o dezbatere publică, fără a fi consultată opinia publică. Lapsusul din memoria olandezilor privind masacrele săvârșite în colonii pare a se fi extins și la perioada ocupației naziste. Un articol relativ recent din revista germană *Der Spiegel* apreciază că în Olanda ar fi existat mai mulți colaboraționisti și delatori decât în orice alt stat al Europei. Din acest motiv ar fi fost deportați în lagărele de exterminare mai mulți evrei decât în oricare parte a Europei Occidentale.

În Belgia până și factorii poștali îi sprijineau pe cei persecutați: nu distribuiau scrisorile adresate Gestapoului; mai mult, le citeau și-i avertizau pe cei denunțați. În Olanda o treime din evreii ascunși au fost descoperiți – cum este și cazul Annei Frank – în urma trădării unui compatriot. În prezent, o nouă generație de istorici a început cercetări privind paginile mai întunecate ale istoriei țării lor.

Franța suferă și azi de pe urma trecutului ei. Apar noi cărți, filme sau programe de televiziune, se organizează procese ca Papon, Barbie, Touvier.

Tema reinserției foștilor colaboratori naștiți în viața socială și politică a țărilor vest-europene a constituit foarte sporadic obiect de studiu pentru istoricii de după cel de-al doilea război mondial – sublinia prof. Luc Huyse. ■

ROMÂNII CER,

Sosirea delegației române la Moscova

RUȘII ASCULTĂ ȘI... NU DAU

PETRE OTU, MARIAN ȘTEFAN

• Ori tezaurul, ori NATO • Valoarea tezaurului de aur al BNR rechiziționat de ruși este de aproximativ 850 milioane dolari • Senatorii „sapă” după tezaurul pierdut la Moscova • Restituirea tezaurului românesc mai are de așteptat • România are de luat peste un miliard de dolari de la Moscova

Sunt doar câteva titluri apărute în presa românească a ultimelor luni. Ele au readus în discuție o veche și spinoasă problemă a relațiilor româno-ruse (sovietice) din acest secol. Au fost evocate, cu acest prilej, împrejurările în care tezaurul românesc a ajuns la Moscova și încercările nereușite de recuperare a acestuia de către autoritățile române. În 1935, în contextul reluării relațiilor diplomatice între Moscova și București, partea sovietică a restituit câteva „documente de arhivă, cum sunt hrisoave, documente vechi, planuri de moșii, acte de proprietate, titluri de rentă și registre”. Două decenii mai târziu, la 11 iunie 1956, N.S. Hrușciov a regizat un spectacol propagandistic, în ideea „trainicei prietenii româno-sovietice”, Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. hotărând „să transfere guvernului Republicii Populare Române un bogat tezaur istoric”. Istoric da, dar în esență valorile restituite reprezentau doar „33 kg de aur, 690 kg de argint, 1 350 de picturi, gravuri și desene, dintre care 120 au fost tablourile originale ale lui Nicolae Grigorescu”.

Ceaușescu voia și pușca și banii

Soarta tezaurului rămânea deci pe rol. A fost repusă în discuție în 1965, în contextul reconsiderării raporturilor dintre P.C.U.S. și P.C.R., după Declarația din aprilie 1964. Momentul n-a fost lipsit de importanță și cunoașterea modului în care s-au desfășurat discuțiile ne va ajuta să înțelegem mai bine cât de dificilă devenise această problemă odată cu trecerea timpului.

Discuțiile purtate între cele două părți în urmă cu 34 de ani au rămas în mare parte necunoscute opiniei publice și chiar multora dintre cercetători. Avem, acum, posibilitatea să reconstituim, pe baza documentelor de arhivă, cum s-a derulat acest capitol din relațiile româno-sovietice.

Reamintim că în iulie 1965, L.I. Brejnev a fost prezent, la București, în calitate de conducător al delegației P.C.U.S. participantă la Congresul IX al P.C.R. (*Magazin istoric*, nr. 3/1999). El l-a invitat atunci pe N. Ceaușescu să facă o vizită în U.R.S.S. Înainte de a pleca la Moscova, într-o ședință a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 31 august, delegația română a fost mandată să discute o serie de probleme de natură politico-economică, între care și „problema tezaurului României depozitat la Moscova”.

Vizita s-a desfășurat în perioada 3-11 septembrie 1965. În aceeași zi în care s-a întors de la Moscova, într-o nouă ședință a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., N. Ceaușescu a făcut „o scurtă informare despre rezultatele vizitei în Uniunea Sovietică”. Cităm câteva pasaje din stenograma acestei ședințe numai pentru a vedea cum a interpretat partea română poziția conducătorilor de la Moscova.

„...Le-am ridicat problema restituirii tezaurului care se găsește la ei din 1916”, a declarat N. Ceaușescu. Al. Bârlădeanu a intervenit, precizând: „Noi ne-am expus problemele săptămână și ei ne-au răspuns joi. Faptul e că au avut 5 zile de gândit...”

N. Ceaușescu a reținut remarcă părții sovietice „le-am provocat o mare surprindere...”

că noi le-am ridicat o asemenea problemă de acum 50 de ani, că e vorba de un lucru care s-a produs între țară și guvernul regal, că ei au studiat problema, că e adevărat că niște necunoscuți din România au dus ceva lucruri pe acolo prin Herson, dar că toate acestea au ajuns prin Caucaz, prin Siberia și în fond nu a mai rămas nimic, că ceea ce a rămas a fost dat înapoi și că Gheorghiu-Dej a trimis chiar și o scrisoare de mulțumire... Erau și ceva cantități de aur,... însă le-au furat albagardiștii, nu sunt la noi... Cel mai bine ar fi să încheiem toată problema aceasta și să nu se mai ridice...”

Am spus că noi nu împărtășim considerentele spuse de ei, nu putem fi de acord cu ele, că tezaurul a fost dat spre păstrare, nu a fost dat drept gaj, ca să-l legăm de datorii... E clar, a fost dat spre păstrare... Le-am spus cum am procedat noi cu polonezii; că au avut la noi aur și puterea populară din România l-a restituit Poloniei...”

În finalul informării, un ton mai glumeț: „Ei mi-au dat [dăruit] o pușcă. Eu cred că până la urmă o să primim și aurul și atunci o să am și pușca și banii (râsete)”.

Stenograma discuțiilor avute de delegația de partid și guvernamentală a Republicii Socialiste România, cu ocazia vizitei în U.R.S.S. – 3-11 septembrie 1965, este un document de 100 de pagini. Delegația română a pus în discuție un grup mai larg de probleme, unele extrem de delicate: regimul uraniului românesc, regimul Dunării pe teritoriul României, reprezentarea echitabilă a tuturor părților în organele de conducere ale Tratatului de la Varșovia, înapoierea arhivelor românești aflate la Moscova și altele. Vom reține doar fragmentele cele mai importante referitoare la chestiunea tezaurului românesc, a cărui restituire a fost cerută cu insistență de partea română. Discuțiile fuseseră pregătite din timp, pe baza unor ample investigații în arhive, fiecare problemă discutată având dosarul ei documentar. Toate s-au păstrat în arhiva fostului partid comunist, cu excepția celui referitor la tezaur. Dar să vedem cum s-au desfășurat discuțiile, care au fost reacțiile părții sovietice.

Prima discuție a avut loc în 4 septembrie. Au participat (din partea română): Nicolae Ceaușescu, Ion Gheorghe Maurer, Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu, Paul Niculescu-Mizil, Manea Mănescu, Corneliu Mănescu, Nicolae Guină și Andrei Păcuraru, iar din partea sovietică: L.I. Brejnev, A.N. Kosîghin, N.V. Podgornîi, A.N. Șelepin, I.V. Andropov, A.A. Gromîko, N.V. Novikov, P.F. Lomako, I.K. Jegalin, L.F. Ilicev.

După un schimb de saluturi, s-a stabilit de comun acord ca partea română să aibă prima cuvântul. Referitor la tema care ne interesează, N. Ceaușescu a spus:

„O altă problemă, pe care noi am dori s-o ridicăm, este problema tezaurului care se află în păstrare în Uniunea Sovietică încă din 1917. Dacă sunteți de acord, tovarășul Bârlădeanu va arăta câteva aspecte legate de această problemă.

Tov. Alex. Bârlădeanu: Problema tezaurului român depozitat la Moscova este suficient de cunoscută și această situație îmi dă posibilitatea să fiu scurt și să mă mărginesc numai la împropiatarea câtorva elemente esențiale.

În cursul primului război mondial, în condițiile când o parte din teritoriul român era ocupat de trupele germane, între guvernele

român și rus din acea perioadă a intervenit o înțelegere prin care, pentru a pune în siguranță și a se evita o eventuală cădere în mâinile germanilor, urma să se depoziteze în Rusia tezaurul de aur și alte valori ale economiei noastre naționale, precum și valorile aparținând Casei de Economii și Consemnațiuni române.

Ca urmare a acestei înțelegeri, în decembrie 1916 au fost transportate la Moscova un număr de 1 738 casete conținând aproape întregul tezaur în aur al Băncii Naționale Române, precum și două casete cu bijuterii ale fostei case regale. Toate casetele au fost depozitate la Kremlin, într-un compartiment rezervat Băncii de Stat a României, aici în Sala Armelor.

În iulie 1917, s-a efectuat un al doilea transport, conținând 188 casete cu restul tezaurului în aur și cu alte valori ale Casei de Depuneri. În total, s-au depozitat la Moscova 93 452 kg aur fin, aproape în întregime format din monezi de aur și o serie de valori istorice și artistice.

În timpul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și în perioada care a urmat, guvernul sovietic nu a restituit acest tezaur. Lenin, într-o telegramă din 1918 către V.A. Antonov-Ovseenko, scria (citez după ediția rusă, volumul 50, pagina 44):

→

*la noi
păștiți*

**calitatea dorită
la prețurile cele mai bune!**

componente
AOpen

calculatoarele **LONDON**

imprimantele **EPSON**

TRICORP electronics
BUCUREȘTI
tel: 3205770; fax: 3203635
e-mail: officebu@tricorp.ro
CONSTANȚA
tel: 041-65 27 71; 092-364 958;
fax: 041-646428
e-mail: officect@tricorp.ro

«Bogatele valori ale guvernului român trebuie păstrate cu cea mai mare grijă spre a fi predate în bună stare poporului român după doborârea contrarevoluției române».

În două rânduri, în 1935, după reluarea relațiilor diplomatice, și în 1956, ne-au fost restituite o parte din aceste lăzi depuse, conținând arhivă, documente istorice, opere de artă, unele din ele importante pentru țara noastră, însă nu a fost restituit tezaurul de aur al Băncii Naționale care reprezenta acoperirea monedei naționale și o mare avuție a poporului român.

Astăzi, în cadrul relațiilor noi existente între țările socialiste, între două popoare care

construiesc socialismul și comunismul, noi ridicăm față de dv. problema restituirii acestui depozit de aur către adevăratul său proprietar – poporul român. Considerăm că această restituire, în afară de o anumită importanță economică pentru țara noastră, are și o deosebită semnificație politică, atât prin faptul că se înfăptuiește ceea ce încă Lenin considera că trebuie înfăptuit, cât și prin faptul că ar ilustra relațiile de înaltă principialitate pe care se bazează prietenia și colaborarea frățească dintre popoarele noastre.“ ■

(Va urma)

CĂRȚI SOSITE DE LA MUZEUL BRĂILEI

Am prezentat, în nr. 12/1998, câteva dintre lucrările apărute sub egida Muzeului Județean din Satu Mare. Am primit și de la Muzeul Brăilei un set de volume care vorbesc despre o activitate științifică deosebită. Mulțumind, le semnalăm cititorilor noștri, reînnoind, totodată, invitația adresată colegilor din muzee de a ne trimite din aparițiile lor editoriale. Iată, acum, cărțile de la Brăila, tipărite în Editura Istros.

● **Valeriu Sârbu – CRE-
DINȚE ȘI PRACTICI FU-
NERARE, RELIGIOASE ȘI
MAGICIE ÎN LUMEA GETO-
DACILOR**, 250 pp. ● **Valeriu
Sârbu, Paul Damian, Oana
Damian, Emilian Alexan-
drescu, Stănică Pandrea,
Elvira Safta, Alexandru
Niculescu – AȘEZĂRI DIN
ZONA CĂSCIOARELE,
GREACA, PRUNDU –
MILENIILE I î.Hr. - I d.Hr.**,
366 pp.: monografie arheolo-
gică alcătuită în colaborare cu
Muzeul Dunării de Jos, din
Călărași. Tot în colaborare cu
Muzeul din Călărași, ● **Valeriu
Sârbu și Gelu Florea publică
sinteza IMAGINAR ȘI IM-
GINE ÎN DACIA PRE-
ROMANĂ**, 224 pp.

● **Valeriu Sârbu prezintă
DAVA GETICĂ DE LA
GRĂDIȘTEA, JUDEȚUL
BRĂILA**, 308 pp., iar **Ionel
Câdea – MĂNĂSTIREA
MĂXINENI**, 280 pp., lucrare

apărată cu binecuvântarea P.S.
dr. Casian Crăciun, episcopul
Dunării de Jos.

Mai consemnăm: **Ionel
Câdea – BRĂILA, ORIGINI
ȘI EVOLUȚIE, PÂNĂ LA
JUMĂTATEA SECOLULUI
AL XVI-LEA**, 330 pp.

● **Flavius Eutropius –
BREVIARIUM AB URBE
CONDITA – BREVIAR DE
LA ÎNTEMEIEREA ROMEI**,
ediție critică bilingvă, text
paralel latin-român, studiu
introductiv, traducere, note
explicative și comentarii de
Gh. I. Șerban, 320 pp.

● **Victor Spinei – REPRE-
ZENTANȚI DE SEAMĂ AI
ISTORIOGRAFIEI ȘI FILO-
LOGIEI ROMÂNEȘTI ȘI
MONDIALE**, 414 pp.

● **Toader Buculei – VA-
SILE DEMETRESCU BRĂ-
ILA. OMUL ȘI FAPTELE
SALE**, 260 pp.: personalitatea
unui luptător pentru idealurile
naționale.

● **Stoica Lascu – PAR-
TIDELE POLITICE LA
BRĂILA ÎN PERIOADA
MODERNĂ. 1875-1914.
MĂRTURII DE EPOCĂ**,
246 pp.

● **Panaït Istrati – OMUL
CARE NU ADERĂ LA
NIMIC**, ediție alcătuită, note și
comentarii de **Zamfir Bălan**,
selecția documentelor din presa
sovietică: **Sergei Teodosiev**,
traducere din limba rusă: **Lucia
Cotorcea**, traducere din limba
franceză: **Carmen Turcan**,
vol. I, 338 pp., vol. II, 140 pp.;
documente din Rusia Sovietică,
unde autorul **Chirei Chiralina**
s-a aflat în anii 1927-1929.

Și două periodice:

● **ANALELE BRĂILEI**,
serie nouă, an II, nr. 2, 618 pp.,
cu trei secțiuni: Brăila-mosaic
etnic, Zilele Panaït Istrati (1993-
1995) și Studii, note, recenzii.

● **ISTROS**, vol. VIII, 324
pp., cu studii, rapoarte și ma-
teriale de arheologie.

1948 ÎN CAMPANIE ÎMPOTRIVA LUI DUMNEZEU

Toate sondajele de opinie din ultimii ani au evidențiat că Biserica, alături de armată, se află în fruntea instituțiilor în care românii au încredere. În ciuda tuturor persecuțiilor și opresiunilor la care a fost supusă în anii regimului comunist, Biserica și-a păstrat încrederea și atașamentul milioane de credincioși. Vigora cu care, după 1989, și-a reluat locul în societate ne duce cu gândul că, mai ales în planul spiritual, cu cât represaliile au fost mai aspre, cu atât rezistența a fost mai dărză. Se confirmă încă o dată adevărul de mult cunoscut că, în domeniul credinței, libertatea individului poate depăși orice barieră.

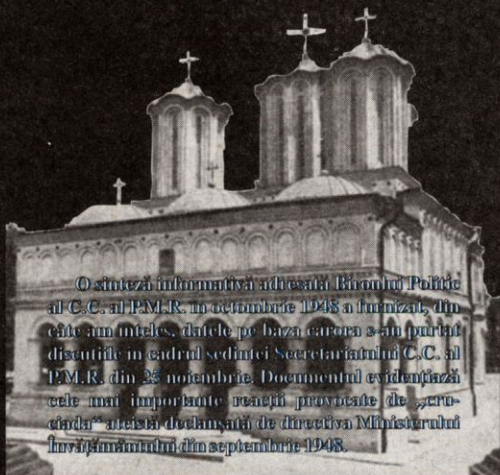
Este concluzia care se desprinde și din articolele publicate în ultimii ani în paginile revistei Magazin istoric (nr. 2, 3, 9-12/1990, 8, 11, 12/1992, 7/1994, 4/1995, 1, 2/1996 etc.). Ultimul articol pe acest subiect a apărut în nr. 1/1999, când au fost publicate ample extrase din stenograma ședinței Secretariatului C.C. al P.M.R. din 25 noiembrie 1948. Cu acel prilej, conducerea comunistă a purtat discuții aprinse despre situația creată în țară în urma punerii în aplicare a dispoziției date în septembrie 1948 de Ministerul Învățământului pentru scoaterea obiectelor religioase din școli și suprimarea religiei din programele școlare.

Cercetări ulterioare au pus în lumină și alte documente la fel de semnificative, pe care ne grăbim să le facem cunoscute.

M. ȘT.

PROPAGANDĂ ATEISTĂ,

O sinteză informativă adresată Biroului Politic al C.C. al P.M.R. în octombrie 1948 a furnizat, din câte am înțeles, datele pe baza cărora s-au purtat discuțiile în cadrul sedinței Secretariatului C.C. al P.M.R. din 25 noiembrie. Documentul evidențiază cele mai importante reacții provocate de „cruciadele” ateiste declanșate de direcția Ministerului Învățământului din septembrie 1948.

CU VORBA ȘI CU PALMA

L.D. GRIGORESCU

• Sfinți noi cu barbă • Pe unde i-a suflat Dumnezeu omului viață? • „Copiii noștri vor crește ca vitele” • Bisericele creștine se sprijină între ele • Gheorghiu-Dej recunoaște: „Avem în partid o masă care are sentimente religioase”

Autorii sintezei, surprinși de vigoarea nemulțumirilor manifestate la nivelul întregii țări, încearcă să acrediteze ideea că totul s-ar datora faptului că „aceste măsuri au trebuit să fie aplicate de corpul profesoral vechi și plin de toate păcatele regimurilor trecute”, și nu ata-

șamentului populației față de tradițiile creștine. Este evidențiată apoi vina ministerului, care transmisese dispozițiile sale fără nici un fel de instrucțiuni precise. Mai mult, unul dintre demnitarii ministeriali afirmase cu lipsă de răspundere „că icoanele se pot face uitate cu

ocazia curățeniei prin școli, iar în locul lor s-ar putea pune tablourile conducătorilor noștri”. Și pentru a arunca paie pe foc, în câteva școli din județul Romanai s-au pus „tablourile lui Marx, Engels etc. în același loc unde au fost icoanele, fără explicații, dând posibilitatea copiilor

să spună acasă că în locul icoanelor vechi sunt acum sfinți noi, cu barbă”.

Un episod de-a dreptul scandalos s-a produs în județul Vâlcea. Delegatul ministerului, Herșcovici, a ținut o conferință în fața cadrelor didactice. El „s-a apucat să discute ampu problema existenței sau inexistenței lui Dumnezeu, insistând că Dumnezeu nu există”. Și pentru a fi cât mai convingător, „a combătut religia, care spune că omul a fost făcut de Dumnezeu. În timpul acestei expunerii a întrebuit expresii nepotrivite, ba unele chiar triviale, spunând că «se pretinde că omul a fost făcut din lut, căruia Dumnezeu i-a suflat viață.

După cum se știe, omul are mai multe găuri. Se pune atunci întrebarea: pe care gaură i-a suflat Dumnezeu omului viață. Și apoi, dacă omul este făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, vă închipuiți cum este creatorul lui»”.

De remarcat că majoritatea celor prezenți erau religioși. După terminarea conferinței, atât în sală printre ascultători, cât și în orașul Râmnicu Vâlcea, s-a iscat „o întreagă vâlvă și nemulțumire asupra felului cum a vorbit responsabilul ministerului și se co-

menta că el și-a bătut joc de religia creștină, pentru că este evreu”.

Au fost și alte cazuri, la fel de grave, ca în comuna Bălcești, jud. Argeș, unde s-au „distrus icoanele în fața elevilor, spunând că așa e ordin de la P.M.R.”.

Zidul nemulțumirilor

În afara acestor „cazuri nefericite”, de „lipsă de abilitate”, sinteza din care am citat cuprinde o sumedenie de exemple concrete ale rezistenței populației față de măsurile luate de autorități. Autorii documentului erau indignați pentru că toate acestea „au dat posibilitate

reacțiunii ca în unele locuri să se creeze o stare de spirit contra regimului, pe care apoi s-o speculeze în favoarea ei, erijându-se în apărător al credinței”.

Astfel, „în județele Prahova, Muscel, Tecuci, unii învățători au scos icoanele în mod demonstrativ în fața elevilor, provocând perturbări printre elevi și părinți”. În județul Tecuci, comuna Răchitoasa, „circa 10-12 chiburi” au luat „icoanele de la școală și împreună cu învățătorul – demonstrativ prin sat – au dus icoanele la biserică, spunând că la școală nu mai e voie să le țină”.

Au fost și cazuri de nesupunere. Profesoara de filosofie, Silvia Oprică, de la Școala teoretică de fete din Călărași, „a continuat să facă rugăciuni cu elevele și după ce directoarea i-a atras atenția”. Învățătoarea Clara Racoviță, din Huși, „a spus elevilor să se ducă la biserică să facă ora de religie duminică după-masă”. La Cluj, în unele școli medii, „elevii s-au ridicat la terminarea cursului și au început să se roage”, iar în Bihor, „copiii umblă din casă în casă pentru a înscrie elevii la orele de

religie", ce urmau să se țină la biserică.

Dar un fapt cu totul supărător era acela că U.F.D.R.-istele de la țară (membrele Uniunii Femeilor Democrate din România, organizație creată și îndrumată de comuniști), cum a fost cazul celor din județul Tecuci, ba chiar și „o bună parte din membrele de partid sătence au cerut repunerea icoanelor în școli”. „În comuna Baraolt (Trei Scaune), în timpul ședinței [organizației U.F.D.R.], unele femei au izbucnit în lacrimi, spunând: «Copiii noștri nu mai învață religia la școală și vor crește ca vitele». Chiar în ședința ținută la C.C. cu responsabilii comisiilor de femei din birourile județene s-a cerut înapoierea icoanelor, întrucât [se] întâmpină greutăți în muncă în urma acestei acțiuni”. Problema este destul de gravă, din moment ce astfel de fenomene avuseseră loc și în sânul altor organizații: U.T.M., U.P.M. (Uniunea Populară Maghiară), Frontul Plugarilor etc.

Circulara episcopului

Reacții puternice s-au petrecut în lumea clerului, de la înalții ierarhi ai bisericii, până la modeștii preoți de țară. „În județul Fălciu, episcopul Grigore Leu, într-o ședință regională cu preoții din patru

județe, a spus că dacă s-a suspendat ora de religie în școli, preoții să predea ore de religie copiilor în biserică”. Episcopul de Buzău a mers și mai departe: „a dat o circulară ca până la apariția unei dispoziții oficiale, preoții să întocmească tabele cu copiii ce trebuie să urmeze cursurile, amenajând săli de clasă unde să înceapă școala – pe cicluri – materialul de predare fiind cel bisericesc, atrăgând atenția că nu admite nici o lipsă”. În județul Brăila, această circulară „cere preoților să ducă muncă din casă în casă cu părinții copiilor mici și mari, până la 18 ani, să vină la biserică pentru a li se preda cursuri”.

Fostul mitropolit al Sucevei, Emilian, a emis și el o circulară, „dând dispoziție preoților să organizeze cursul de religie, fie în biserică, fie la ei acasă sau oriunde au posibilitatea, chiar și în căminele culturale”. În comuna Joseni (Buzău) „s-a luat în acest scop sediul Frontului Plugarilor”. Sinteza informativă reținea și faptul că „în Bihor și Argeș, preoții fac propagandă ca «fiecare să facă din casa sa o biserică»...”

Autorii documentului nu ezitau să aprecieze că „din partea reprezentanților înalți ai Bisericii ortodoxe (episcopi, mitropoliți etc.) s-a pornit o acțiune organizată antiguvernamentală pe chestia religiei, ceea ce duce la

concluzia că această campanie are în cel mai rău caz aprobarea, dacă n-a fost chiar inițiată de patriarh. În această privință credem că trebuie intervenit pentru a face ca Biserica ortodoxă să înceteze cât mai repede acțiunea pe care o duce. Aceasta este cu atât mai necesar, cu cât faptele arată că în această privință s-a încheiat un fel de front unic între Biserica ortodoxă și cea greco-catolică și romano-catolică”.

Solidaritatea bisericilor

Îngrijorarea era cumva explicabilă; lucrurile se complicasera și mai mult în prima jumătate a anului 1949. Aflăm dintr-un proces-verbal al Ședinței Secretariatului C.C. al P.M.R. din 16 mai 1949 că Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, V. Luca, Teohari Georgescu, Lotar Rădăceanu, I. Chișinevski și Al. Moghioroș au discutat *Problema agitațiilor din rândul catolicilor*. Celor prezenți li se pusese la dispoziție un document (*Raport în legătură cu defășurarea pelerinajului din Șimleu-Ciuc și despre concursurile culturale în județele secuiești 29 mai-7 iunie*), în care se sublinia faptul că tradiționalul pelerinaj la Șimleu-Ciuc al credincioșilor catolici luase în acel an caracterul unei „manifestații politice de

mase", iar „rolul principal în mobilizarea credincioșilor l-a jucat episcopul Márton Aron". Raportul preciza că scopul „urmărit de clerul catolic sub semnul căruia să se desfășoare pelerinajul a fost apărarea religiei". Raportul ținea să precizeze că „se observă un ajutor reciproc între Biserica romano-catolică și cea ortodoxă – mai ales între cea parte a ortodocșilor care au fost aduși cu unificarea bisericilor din partea greco-catolicilor". Dar la fel de periculos pentru autoritățile comuniste era și faptul, sesizat în raport, că „majoritatea zdrobitoare [a învățătorilor din zona secuiească] a acționat fățiș sau camuflat contra noastră, sprijinind în același timp clerul catolic, cu care este legat cu trupul și sufletul".

Dar care era substratul ofensivei anti-catolice declanșate de comuniști? Aflăm din amintitul proces-verbal al ședinței Secretariatului din 16 mai 1949. „A. Pauker arată că s-a cerut să găsim elemente pentru a rupe relațiile cu Papa pe baza unor infracțiuni de drept comun pe care popii catolici le săvârșiseră – trafic de valută etc.

Tov. Luca arată că în afară de încurajarea tendinței anti-

papale în rândul preoților catolici, trebuie luate măsuri...

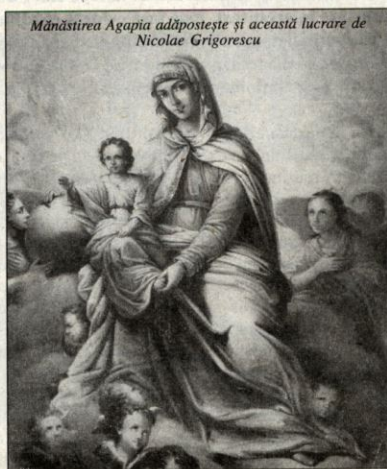
Tov. Gheorghiu... Este necesar să luăm o serie de măsuri pentru a combate influența preoților catolici... Să se sublinieze sarcina de a izola vârfurile bisericii romano-catolice de restul popilor. Prima măsură care a fost plata salariilor [de către stat] a avut efect și s-a observat o spărtură între cei care nu s-au supus dispozițiilor șefilor și au primit salarii. Trebuie continuat mai ferm pe această linie, la care să se adauge o acțiune de a grupa pe preoții care primesc salarii. În al doilea rând, *trebuie găsite acuzații contra capilor bisericii, în care să fie caracterizați că primesc instrucțiuni din partea unor cercuri străine, dușmănoase.*

Va trebui să luăm măsuri tari și să arestăm câțiva capi, combinând aceasta cu gruparea celor care nu sunt de acord cu șefii lor. Va trebui o acțiune îndrumată pe baza unui plan, în special în regiunile unde ei au reușit să capete mai multă influență (subl. ns.)."

Concis, limpede, iată schema tuturor proceselor politice din acei ani. Prin astfel de procedee, sute de mii de oameni au populat cumplitele lagăre și pușcării împânzite de comuniști în toată țara.

În ceea ce privește cinismul, niciodată n-a fost parcă mai acasă la el ca în această ședință din 16 mai 1949. Gheorghiu-Dej recunoaște că „avem în partid o masă care are sentimente religioase. Va trebui să ducem o muncă de lămurire..., să ajutăm pe

acești tovarăși să se elibereze treptat de sentimente religioase. În ceea ce privește popii, dacă sunt gata să lepede sutana și dacă au convingeri materialiste, putem să admitem să rămână în partid. *Trebuie de asemenea să facem excepție cu acei pe care îi lăsăm să rămână preoți pentru nevoile luptei noastre religioase, dar ei nu trebuie să participe la ședințele organizațiilor de bază (subl. ns.).* ■

CAMIOANELE UMILIRII

IOAN LĂCUSTĂ

Documentul pe care îl prezentăm cititorilor în continuare este ilustrativ pentru situația bisericii în anii de început ai regimului comunist din România. Este un raport – n-am putut identifica autorul – redactat, din câte rezultă din context, de o persoană care cunoștea îndeaproape starea de fapte, la un an de la preluarea puterii depline de către P.M.R., după înlăturarea regelui Mihai I. Poate că între cititorii noștri se află și unii care ar putea să ne furnizeze detalii suplimentare în legătură cu acest document și cu autorul lui. Neștiind cine l-a scris, nu putem comenta mai amplu afirmațiile cuprinse în acest text. Este însă evident că, dincolo de limbajul folosit, autorul înțelegea că acțiunea antireligioasă începea să aibă efecte contrare celor dorite de partid.

Precizăm că acest raport se păstrează în fondurile fostei Cancelarii a C.C. al P.C.R., aflate acum în colecțiile Arhivelor Naționale din București.

Raportul pleacă de la constatarea că „Ministerul Cultelor s-a transformat într-un dușman al Cultelor, reușind prin acțiunea antireligioasă și printr-un control terorist asupra episcopilor să inspire teamă și să determine neîncredere în partid“. Sunt consemnate „fapte și oameni din cursul unui an“, respectiv 1948-1949. Să reținem și noi câteva.

Astfel, în „ședințele sindicatului de la minister“ s-a organizat „acțiunea antireligioasă și s-a dezlănțuit lupta de clasă (biserica fiind un dușman al clasei muncitoare, prin acțiunea împăciuitoare)“.

Inspectorii Ministerului Cultelor, conform instrucțiunilor primite, „trebuia să exercite aceeași teroare asupra episcopilor și mitro-

poliților, să-i amenințe, să-i bârfească, să-i privească ca pe niște dușmani ai regimului, ai partidului, ai clasei muncitoare“.

„Ploaia aceasta de inspectori – continuă raportul – n-a încetat timp de un an. Fiind prea mulți pentru cele 20 centre eparhiale, ar fi o scuză pentru dânsii care sunt obligați să fie pe teren cel puțin 20 zile. Ce se întâmplă însă cu administrația unei eparhii – ca a Sucevei – unde vin în control 47 de inspectori în zece luni? Sau chiar câte 20-35 la celelalte eparhii în zece luni? Stând fiecare inspector câte 5 zile cel puțin a mai putut să-și facă datoria această administrație? Nu! Ea a fost sabotată prin inspectorii Cultelor – care au dus în felul acesta lupta de clasă. Cu episcopii și mitropoliții – din dispreț și descon-

siderare – fiind dușmani, inspectorii n-au luat contact, nu s-au prezentat șefilor eparhiilor. D-nii inspectorii au avut grija să vorbească de rău pe episcopi și să le trimită câte o veste amenințătoare – unele cu scadențe de înlăturare etc.”

Astfel, dintre abuzurile inspectorilor, reținem câteva: „Cu ocazia sărbătoririi hramurilor la mănăstirile din Transilvania – 6 și 15 august 1949 [Schimbarea la față și, respectiv, Adormirea Maicii Domnului] – Ministerul Cultelor a luat inițiativa de a se opri procesiunile. Patriarhul a fost de acord cu oprirea procesiunilor organizate, dar să nu fie împiedicate pelerinajele. În acest scop, Ministerul Cultelor a trimis cu aplicarea acestei măsuri inspectorii săi, care au dezlănțuit o prigoană împotriva credincioșilor pelerini”.

Este amintit un inspector, „fost preot militar, care s-a prezentat la mitropolitul Banatului la Timișoara și în numele d-lui ministru al Cultelor [Stanciu Stoian] l-a înștiințat că nu-i este îngăduit să facă slujba la 6 august la Mănăstirea Sărata de lângă Timișoara cu ocazia hramului. A obținut milițieni de la Timișoara cu care a baricadat drumurile spre mănăstire oprind pe credincioși”.

***Inspectorii terorizează episcopii
și mitropoliții, amenință, bârfesc
și îi privesc drept dușmani***

Inspectorul respectiv „a sosit în dimineața zilei de 6 august la mănăstire cu un autobuz cinematografic, oprindu-l lângă altarul mănăstirii și dând drumul la difuzoare cu o muzică asurzitoare”.

În acest zgomot, preoții n-au mai putut oficia Sf. Liturghie. La rugămintele preoților – de a opri muzica până termină slujba – inspectorul

„le-a spus că oamenii au două urechi și pot asculta cu una la liturghie și cu una la muzică. Călugării au ridicat din altar sfintele vase și antimisul și s-au mutat într-o cameră a clădirilor mănăstirii. Cca la

100 m departe de autobuzul cinematografic au mai sosit trei tarafuri de lăutari etc.”

În seara zilei de 14 august, la privegherea din Mănăstirea Lipova, de lângă Timișoara, același inspector „a sosit cu o mașină cu milițieni, au intrat în biserică și au ridicat pe toți credincioșii, reținuți noaptea. Au făcut percheziții în tot satul și au ridicat peste 2 000 de credincioși pelerini, pe care, în dimineața zilei de 15 august, i-au trimis cu forța spre comunele lor. Biserica a fost închisă, protopopul oprit de a săvârși Sf. Liturghie în ziua hramului”.

Măsuri similare au luat și alți inspectorii la mănăstirile Nicula (jud. Cluj), Moisei (Maramu-

Rugăciune la raela cu moaștele Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica

reș), Hodoș-Bodrog (Arad), schitul Sf. Gheorghe Nou-Feredeu (Arad), „unde autoritățile locale cu milițieni și organizatorii Ministerului Cultelor au împiedecat slujba pentru hram și au izgonit pe credincioși“.

Un alt abuz s-a petrecut la mănăstirea de călugărițe greco-catolice de la Zucul de Sus, jud. Cluj. Acestea urma să fie repartizate în „mănăstirile ortodoxe din Moldova, Muntenia și Oltenia“. Erau în număr de 120 călugărițe, „revenind fiecărei mănăstiri câte 5-6 călugărițe. Cele 80 surori, nefiind călugărițe, urma să fie trimise în familiile lor“.

În vreme ce oamenii Ministerului Cultelor au stat două ore în restaurant, 120 călugărițe și 80 surori, păzite de milițieni, au așteptat afară, în camioane

Cum s-au derulat faptele? Cei doi inspectori, deogați de Ministerul Cultelor, „au ridicat pe cele 120 călugărițe dimpreună cu cele 80 surori în 22 camioane ale Societății Rata, fiecare camion având câte 4 milițieni. Camioanele erau deschise. Călătoria s-a făcut ziua de la Zucul de Sus – Cluj până la Mănăstirea Bistrița, jud. Vâlcea. Nu știu unde au fost oprite în drum camioanele. În orice caz, ele s-au oprit pentru alimentație cu benzină. Am primit un raport despre oprirea acestei caravane în R. Vâlcea – în mijlocul orașului – pentru ca cei doi inspectori să ia masa la un restaurant timp de două ore. Fiind sâmbătă de la 2-4 1/2, peste 2 000 de spectatori au înconjurat camioanele. Șeful securității – maiorul Filip – a fost sesizat. Prezentându-se celor doi inspectori de la Culte, cu greș i-a convins să plece.

D-sa a raportat Ministerului de Interne. Ajungând la Mănăstirea Bistrița, și-au adus aminte că cele 80 surori trebuiau trimise în familiile lor.

A doua zi camioanele cu cele 80 surori și cu milițienii au pornit înapoi spre Zucul de Sus – tot ziua – de unde le-au trimis la casele lor. Cele 120 călugărițe cu conducătoarele lor au fost încartiruite la Mănăstirea Bistrița, unde au fost trimiși inspectori Cultelor pentru a le convinge să treacă la ortodoxie. După câteva săptămâni, Ministerul Cultelor, prin inspectori săi, a propus călugărițelor să părăsească călugăria. Ele au primit bucuroase, fiindcă pentru aceasta aveau

dezlegarea oficială a Papei. Și-au transformat hainele călugărești în haine civile, li s-a dat bani de drum și în grupuri au fost lăsate libere, trimițând 120 propagandiste în Transilvania, împotriva guvernului și împotriva bisericii ortodoxe“.

Raportul consemnează și alte imixțiuni ale Ministerului Cultelor în viața Bisericii. „Instituirea preoților (numiri) și transferarea lor aparține, conform canoanelor, episcopului. Ministerul Cultelor, sub pretextul verificării politice a noilor numiți, amână cu câte 5-10 luni, iar pentru o parte la infinit confirmarea și trecerea lor în buget, fără explicație în majoritatea cazurilor. Din

aceste amânări, anual rezultă economii la salarii de sute de milioane (pe anul încheiat 180 000 000 lei). Este nedrept. Salariile preoților sunt echivalente porturilor. Ele trebuie argumentate din economiile anuale prin desființările posturilor bugetare și din alte economii“.

Astfel, „autonomia tuturor Cultelor a fost anulată prin însușirea dreptului absolut de a aproba bugetele și gestiunile centrelor eparhiale, nemulțumindu-se numai cu dreptul de control prevăzut în legea de funcționare a Ministerului Cultelor. Prin însușirea acestui drept, s-a anulat dreptul adunărilor eparhiale, conform uzului și statutelor de funcționare. Această încălcare a drepturilor cultelor a stârnit nemulțumiri și a fost socotită ca o etatizare a Cultelor.“

Din cauza acestor „încalcări ale dreptului de autonomie bisericească sunt foarte mari nemulțumiri în rândurile chiriarhilor, care nu mai văd în Ministerul Cultelor un organ de legătură între biserică și stat, ci un organ de încălcare și prigoană a Cultelor. Aceste nemulțumiri s-au

alimentat regulat și prin instituirea unei cenzuri a oricărei publicații religioase (pastorale, cărți de ritual, *Biblia*, cărți de rugăciuni etc.). Chiriarhii au fost puși în situații umilitoare de a li se cenzura pastoralele de „funcționari neкомпетenti“, iar cenzurarea „n-a fost încredințată unor teologi ortodocși, profesori de teologie. Sugestiile pentru temele ce trebuie să dezvolte aceste pastorale se

Cenzura cere modificarea Bibliei și nu aprobă tipărirea cărților de ritual, deși erau similare celor folosite în U.R.S.S.

dădeau de cenzori, iar în ultimul timp de dl. ministru direct. Cred că aceste sugestii trebuiau date patriarhului, iar patriarhul să le transmită chiriarhilor ca din partea sa.

Cum însă cenzura oficială a statului nu ține seama de cenzura Ministerului de

Culte, majoritatea lucrărilor și pastoralelor, trecute la cenzura de la Culte, au fost cenzurate, până la anulare unele din ele, de cenzura statului. Cenzura Ministerului Cultelor a cerut modificări în cărțile de cult. Acest lucru Biserica nu l-a acceptat din motive canonice. Au mers până acolo că au cerut modificări și rectificări în *Biblie*, dând aceleași sugestii și cenzurii statului. Sunt însă cărți de ritual și *Biblia*, *Mica Biblie* etc. cărora nu li s-a dat voie pentru tipărire, deși s-au depus aceleași cărți în limba rusă de care se folosește biserica rusă și deci sunt permise în Uniunea Sovietică.

Toate Cultele – subliniază raportul – cer să nu fie supuse tipăriturile la două cenzuri – ci numai cenzurii oficiale a statului, care să fie prevenită să nu cenzureze cărțile de cult și Biblia“.

Mai este semnată o faptă petrecută la Crăciunul 1948, când sindicatul Ministerului Cultelor a dat o piesă de teatru, oferind daruri pentru copii. „Piesa a conținut jigniri și atacuri contra Bisericii ortodoxe. În piesă, un muncitor, disprețuind pe preotul ortodox, a scuipat în căl-

dărușă cu apă sfințită, un pionier a scuipat crucea – etc. etc. Toate acestea au scandalizat pe cei de față. Despre acest lucru s-a aflat în București și în toată țara“.

În această atmosferă grea, „chiriarhii ortodocși și șefii Cultelor nu se mai pot apropia cu inimi deschise și cu toată sinceritatea de

Ministerul Cultelor. Toate cererile lor drepte nu capătă soluționarea la timp. Micul salariu al preoților și funcționarilor Cultelor este ciupit cu întârzierea recunoașterilor de transferări.“ S-a „creat psihoza neîncrederii în ziua de

măine și convingerea că statul nu va mai ajuta plata salariilor bisericești. Li s-a luat dreptul la cartele de alimente și îmbrăcăminte la cei din provincie; nu li s-au dat consultații medicale, lipsindu-i de asistență medicală pe toți preoții și cântăreții tuturor Cultelor – plătiți de stat sau Biserică, deși depun lunar cei 10% din salariu la asigurările sociale. Pentru nevoile sale (reparatul de biserici, tipăritul

etc.), Biserica n-a fost planificată, fiindcă Ministerul Cultelor n-a voit să dea curs cererilor Bisericii în acest sens adresate în termen util etc. etc.“.

Concluzia raportului: „la Ministerul Cultelor trebuie făcută curățenia care s-a făcut la Externe după plecarea lui Tătărescu“.

Iată, așadar, doar câteva din noianul de măruri care vorbesc de lungul și greul drum pe care Biserica a fost nevoită să-l traverseze în anii dictaturii. ■

De Crăciun, sindicatul organizează un spectacol de teatru, în care un muncitor scuipă în căldărușă cu apă sfințită, iar un pionier batjocorește crucea

Catapeteasma bisericii Măndăstirii Nicula (sec. XVII)

CUM AU DEVENIT SOCIALISTE TĂRILE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST

Între țările de democrație populară Cehoslovacia era statul cel mai occidental, ocupând o poziție-cheie în centrul Europei. Această situație, la care s-au adăugat particularitățile evoluției istorice, i-a creat un statut aparte în procesul de instaurare a comunismului, dirijat de Moscova imediat după victoria asupra lui Hitler.

Cititorii revistei Magazin istoric știu deja cum au fost alinate Moscovei bolșevice Polonia și Ungaria (din lectura articolelor apărute în numerele 3, 4 și 5/1999). Iată acum cum s-au petrecut lucrurile în Cehoslovacia. Vom folosi ca

Sediul partidului comunist ceh din Praga, în ziua anunțării rezultatului alegerilor din 25 mai 1946

principal ghid același volum de documente publicat în Rusia, Europa de Est în documente ale arhivelor rusești, 1944-1953, vol. I, 1944-1948. Să mai amintim că cea mai mare parte a acestor documente s-a aflat până nu demult sub sigla secret și strict secret, fiind inaccesibile cercetătorilor, și că, de curând, la Moscova a văzut lumina tiparului și al doilea volum al seriei, ce acoperă anii 1949-1953. Evident, imaginea ce rezultă este una parțială, dar care reflectă obiectivele Moscovei, piedicile pe care le-a întâmpinat și metodele folosite pentru a le înlătura.

VASILE ȘANDRU

La sfârșitul războiului Cehoslovacia se afla într-o situație complexă, atât în plan intern, cât și extern. Principalele minorități naționale – germană și maghiară – jucaseră rolul de coloană a cincea, pactizând cu Germania nazistă și, respectiv, cu Ungaria horthystă. Slovacia fusese proclamată stat „independent” subordonat Berlinului. Cu fiecare dintre vecini – Germania, Ungaria, Polonia – trebuia reglementată problema recuperării teritoriilor ocupate după dicatul de la Munchen: de la Germania – Boemia și Moravia, de la Ungaria – ample zone

din teritoriile slovace și rutene, de la Polonia – ținutul Teschen (Cieszyn).

În plus, noul vecin. U.R.S.S., convinsese Cehoslovacia să renunțe la pretențiile sale asupra Transcarpatiei.

Încă în prima jumătate a lunii noiembrie 1944, în acest teritoriu au avut loc, în prezența trupelor sovietice, „adunări de masă ale populației, organizate de comitetele populare”, care cereau alipirea la Ucraina sovietică. Cu aprobarea C.C. al P.C.U.S., la 21 noiembrie, secretarul general al C.C. al P.C. Cehoslovac Klement Gottwald, a adoptat următoarea poziție:

„Fără a ne pronunța împotriva dorinței ucrainenilor transcarpatini de a alipi Ucraina Transcarpatică la U.R.S.S., C.C. la P.C.C. consideră că problema unui plebiscit poate fi pusă numai după terminarea războiului”. Punerea acum a problemei „ar putea doar să slăbească eforturile poporului cehoslovac și să dăuneze cauzei comune”.

Deși comisarul poporului pentru Afaceri Străine, Molotov, declarase președintelui Beneš, la Londra, unde se afla sediul guvernului provizoriu cehoslovac, că Uniunea Sovietică respectă granițele Cehoslovaciei dinainte de

dictatul de la München, teritoriul menționat a fost anexat în 1945. Chestiunea a fost tranșată la 24 martie 1945, în cadrul unei întâlniri de la Moscova dintre Beneș – președinte din 1940, recunoscut oficial simultan de britanici și sovietici în iulie anul următor – și Molotov. Liderul cehoslovac aprecia atunci că alipirea Ucrainei Subcarpatice la U.R.S.S. era importantă pentru Cehoslovacia din două puncte de vedere: U.R.S.S. devenea astfel vecină cu Ungaria, iar puterea ei trecea peste Carpați. La care Molotov adăuga: „Dacă U.R.S.S. va avea graniță cu Ungaria, ungurii vor sta cu siguranță liniștiți“.

Pentru conducerea de la Moscova, aducerea Cehoslovaciei pe calea socialismului a constituit una dintre cele mai complexe și dificile probleme de după cel de-al doilea război mondial. Există două obstacole în această țară: a) un nivel de cultură și o tradiție democratică consolidată în perioada interbelică, ostile ideologiei și metodelor bolșevice în viața politică și socială; b) conducerea democratică, în frunte cu E. Beneș, colabörase loial cu Uniunea Sovietică în timpul și, în special, în

ultimele luni ale războiului, bucurându-se, totodată, de un sprijin larg atât în Occident, cât și în rândul poporului cehoslovac; înlăturarea și înlocuirea ei cu o conducere comunistă nu era deloc o sarcină ușoară. În

**Molotov credea că
dacă U.R.S.S. va avea
graniță cu Ungaria,
ungurii vor sta
cu siguranță cuminți**

aceste condiții, nici partidul comunist nu putea acționa cu brutalitatea cu care acționau partidele „frățești“ în alte țări. Trebuia să recurgă la o tactică mai flexibilă, menținându-se însă legătura cu Moscova.

Documentele din arhivele Federației Ruse conțin numeroase exemple în acest sens. Sovieticii au acționat pe mai multe planuri. La începutul lunii ianuarie 1945, au soli-

citat guvernului cehoslovac să recunoască necondiționat guvernul provizoriu polonez, sprijinit de Moscova. Guvernul cehoslovac condiționa acest act de reglementarea problemei regiunii Teschen, ocupată de Polonia în 1938,

după dictatul de la München, Praga cerând ajutorul părții sovietice.

La 16 februarie 1945, ambasadorul Cehoslovaciei la Moscova, Fierlinger, i-a comunicat lui A.I. Vișinski, primloctiitor al comisarului poporului pentru Afacerile Străine, dorința președintelui Beneș de a

vizita capitala sovietică în a doua jumătate a lunii martie, înainte de a se reîntoarce de la Londra în țară. Scopul escaladei la Moscova era de a examina cu guvernul sovietic „o serie de probleme politice actuale“ și de a se consulta cu personalitățile cehoslovace din capitala sovietică (liderul comunist Gottwald și alții) și cu o delegație a Consiliului Național Slovac asupra componenței guvernului cehoslovac, pe care

urma să o facă publică la instalarea sa la Košice, unde se afla sediul guvernului cehoslovac, în teritoriul slovac eliberat de armatele sovietice și române.

La 23 februarie, Klement Gottwald a prezentat o informare la C.C. al P.C. (b), bazată pe un schimb de

Președintele Beneș, reîntors la Praga, decorează un drapel al unei unități sovietice

păreri preliminar cu E. Beneș, privind structura și componența guvernului. El urma să fie alcătuit din 14 cehi (3 comuniști, 3 social-democrați, 3 socialiști din partidul lui Beneș, 2 catolici și 3 fără partid) și 6 slovaci (3 comuniști și 3 membri ai partidului democrat). Liderul comunist pregătise și caracterizările politice ale acestor persoane.

În urma negocierilor cu E. Beneș, proiectul elaborat de Gottwald suferise schimbări esențiale, atât în ceea ce privește structura guvernului, cât și oamenii avuți în vedere pentru diferitele departamente.

In convorbirile avute cu Molotov, în zilele de 21 și 24 martie 1945, E. Beneș a ridicat o serie de probleme privind granițele Cehoslovaciei: evacuarea minorităților germană și ungară care au colaborat cu ocupanții (cca două milioane din patru milioane de oameni și, respectiv, cca 400 mii din 600 mii); clarificarea bunurilor germane din teritoriul cehoslovac devenite „trofee” în mâinile armatei sovietice; situația unor nave cehoslovace aflate pe Dunăre, inclusiv în sectorul românesc al fluviului (pentru recuperarea cărora E. Beneș a hotărât să trimită un reprezentant la Galați); relațiile Cehoslovacia – U.R.S.S. – Polonia (E. Beneș a exprimat rezerve față de sugestia privind aderarea

Poloniei la Tratatul sovieto-echoslovac).

La afirmația lui Molotov că „polonezii trebuie să primească teritoriul german până la Oder și Neisse”, Beneș a declarat că el, „în locul polonezilor, nu ar lua teritoriul german până la

**Beneș se temea
că peste 10-15 ani,
Occidentul putea fi
împotriva U.R.S.S.**

Oder, deoarece problema nu constă în cât poți obține, ci în cât poți păstra. Acum – a adăugat el – este necesară o politică slavă comună. Peste 10-15 ani și Occidentul poate fi împotriva U.R.S.S. Trebuie să fim pregătiți pentru aceasta”. Molotov a confirmat că „o apropiere între popoarele slave ar întări securitatea în Est”.

Odată cu instalarea guvernului cehoslovac la Košice, la 3 aprilie 1945, a fost acreditată acolo și misiunea diplomatică sovietică, în frunte cu V.A. Zorin. Prin contacte frecvente cu membrii guvernului și liderii partidelor, ambasadorul sovietic urmărea îndeaproape evoluția situației interne. Ministrul de Interne (comunist) l-a informat, la 11 aprilie, despre evacuarea ungarilor din Slovacia și poziția liderilor slovaci, care voiau ca toate problemele acestei regiuni să fie de competența lor exclusivă. El i-a

prezentat și organizarea și planurile de activitate ale ministerului. În raportul său către Moscova, Zorin menționa că „Nosek [ministru de Interne] se simte extrem de nesigur, iar între slovaci și guvernul central nu există contactul necesar; în mod evident, slovaci nu admit ca guvernul cehoslovac să acționeze pe teritoriul Slovaciei”.

În aceeași zi, ambasadorul l-a vizitat pe ministrul Industriei, Laušman, social-democrat, care i-a prezentat intențiile sale privind naționalizarea întreprin-

derilor germane și ungare și ale trădătorilor cehi și slovaci. El considera că în organizarea industriei „trebuia să se folosească experiența Uniunii Sovietice” și a cerut trimiterea de consilieri sovietici. La remarca ambasadorului că „în U.R.S.S. economia are o altă bază, socialistă”, ministrul a replicat că „și în Cehoslovacia va fi odată această bază”.

Trei zile mai târziu, Zorin a fost primit de Klement Gottwald; acesta l-a informat despre „problemele cele mai importante pentru comuniștii din guvern”: cele militare; reorganizarea Ministerului de Interne, „folosind experiența Uniunii Sovietice”; crearea organelor de securitate, a miliției, serviciilor de informații; raporturile cu slovaci, stabilite pe baza principiului că aceștia sunt un „popor național de sine stătător”, iar relațiile dintre cehi și slovaci – „de la egal la egal”. K. Gottwald a relatat, de asemenea,

divergențele din sânul guvernului, inclusiv aprecieri despre unii membri ai acestuia.

Rudolf Slanski, membru al C.C. al P.C.C., i-a comunicat ambasadorului situația din Slovacia și activitatea comuniștilor din guvern. Despre social-democrații Laușman și Zdenek Fierlinger (prim-ministru) el afirma că „se situează pe poziții arhistângiste în domeniul economic, declarându-se pentru măsuri socialiste, în timp ce comuniștii îi frânează, întrucât măsurile socialiste sunt premature“.

Viliam Široký, vice-prim-ministru, i-a prezentat ambasadorului situația din Slovacia, atitudinile împăciuitoare ale comuniștilor față de foștii colaboraționiști, influența crescândă a Partidului Democrat, fostul Partid Agrarian din perioada ocupației ș.a.

I activitate informativă intensă au desfășurat reprezentanții NKVD ai

serviciului de informații al armatei. Agentul NKVD i-a raportat ministrului de Interne sovietic Lavrenti Beria despre expulzarea germanilor, obligați să plece imediat în Germania. Li se acordau 15 minute pentru pregătire și permisiunea de a

**Stalin era de acord
cu alungarea nemților
și a ungurilor.
„Izgoniți-i.
Să încerce pe pielea lor
ce înseamnă dominația
asupra altora“**

lua cu ei 5 mărci; nici un bagaj sau alimente. Zilnic, soseau în Germania 5 000 de persoane, majoritatea femei, copii și bătrâni. Mulți se sinucideau. Delegatul direcției politice a armatei raporta Comitetului Central al P.C. (b) despre politica antimaghiară din Slovacia.

Un moment important l-a constituit primirea de către Stalin, la 28 iunie 1945, a

primului ministru Zdenek Fierlinger, însoțit de ministrul de Externe Klementis. Cu acest prilej, a fost definitivat și semnat tratatul privind trecerea Ucrainei Subcarpatice la U.R.S.S. La întrebarea lui Stalin dacă „amercianii au de

gând să plece din Cehoslovacia¹“, Fierlinger a arătat că aceștia „amână plecarea trupelor și întreabă când vor pleca trupele sovietice“. Liderul de la Kremlin a promis că efectivele sovietice vor fi reduse „de trei ori“, vor ocupa în principal teritoriile de la granițe și „a recomandat guvernului cehoslovac să pună americanilor problema retragerii trupelor lor“.

La întrebarea lui Fierlinger cum să procedeze cu expulzarea nemților și a ungurilor din Cehoslovacia,

¹ Este vorba despre trupele pătrunse pe teritoriul cehoslovac, în cursul operațiilor împotriva armatei germane.

Semnarea, în 1947, a Acordului Cultural dintre România și Cehoslovacia

Stalin a răspuns: „Noi nu vă vom împiedica. Izgoniți-i. Să încerce pe pielea lor ce înseamnă dominația asupra altora“.

Moscova urmărea cu mare atenție evoluția situației din Cehoslovacia. La 27 februarie 1946, președintele C.C. al P.C.C., Klement Gottwald, și secretarul general, R. Slanski, au transmis C.C. al P.C. (b) o informare despre pregătirile pentru congresul VIII al P.C.C. (ce urma să aibă loc pe 28-31 martie) și pentru alegerile parlamentare prevăzute la 26 mai. În campania de recrutare de noi membri, partidul a obținut „rezultate deosebit de bune“. La 1 ianuarie 1946, avea 826 de mii membri și,

până la congres, trebuia realizată sarcina de a ajunge la un milion. Cei doi lideri se angajau să trimită în curând „o informare amănunțită despre rezultatele obținute în învățământul de partid“. Gottwald și Slanski solicitau, ca ajutor în campania electorală, trimiterea Ansamblului de cântece și dansuri al armatei roșii, artiști de revistă, echipe de fotbal.

În aceeași perioadă, șeful guvernului Slovaciei, K. Šmidke, îi aducea la cunoștință consilierului Ambasadei sovietice situația din conducerea P.C. Slovac, unde se formaseră două grupe: una în frunte cu V. Široký, care acționa sectar în Biroul politic, cealaltă în frunte cu Šmidke, G. Husak ș.a. Lui

Široký i se reproșa de fapt că „nu apără destul de ferm interesele specifice ale Slovaciei“, în probleme ca „recunoașterea clară a slovacilor ca popor egal în drepturi cu cehii“ și „industrializarea Slovaciei“. De asemenea, liderul slovac exprima „nemulțumirea puternică“ existentă în Slovacia față de faptul că „Beneš și partidele cehice de dreapta evitau să se pronunțe clar în problema existenței în Cehoslovacia a două popoare – cehi și slovaci“. Diplomatul sovietic nota în raportul său că activiștii slovaci „s-au plâns că noi acordăm prea puțină atenție Slovaciei în timp ce americanii și englezii desfășoară o activitate importantă nu numai la Praga, ci și la Bratislava“. ■

IMPORTANT!

Creșterea costurilor privind tipărirea și difuzarea revistei ne determină, stimați cititori, să modificăm, după șase luni, începând cu luna octombrie a.c., prețul revistei.

Este un preț mai mic decât cel real, diferența fiind acoperită, în mare parte, prin sprijinul unor donatori pasionați de istorie, care înțeleg să ne ajute în eforturile noastre de a păstra revista accesibilă financiar unor categorii cât mai largi de cititori.

Le mulțumim celor care ne sprijină, după cum vă mulțumim dumneavoastră, cititorii noștri, pentru înțelegerea cu care ne sunteți alături.

Deci, începând cu data de 1 octombrie 1999, un exemplar *Magazin istoric* va costa:

- 7 000 lei la vânzare liberă
- 6 600 lei la abonament (19 800 lei pe trimestru)

Cititorii care au contractat deja abonament pe trimestrul IV nu vor plăti nici o diferență față de suma achitată.

*Hitler (stânga) și Ribbentrop într-o gară din Polonia
invadată de naziști*

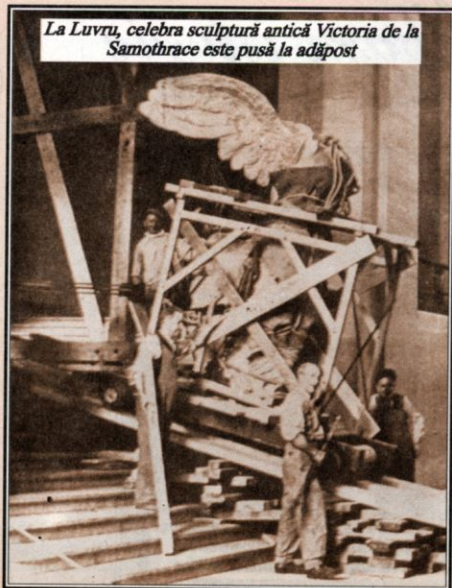
Album istoric *Acum 60 de ani - războiul*

*Santinela britanică a căpătat, pe lângă obişnuita
gheretă de lemn, alta de oţel, în care să se
adăpostească în timpul bombardamentelor*

*Loja ambasadurilor, în Camera Deputaților din Paris,
la ședința din 2 septembrie 1939*

*La Luvru, celebra sculptură antică Victoria de la
Samothrace este pusă la adăpost*

*Cetățeni francezi aflați în
Belgia pleacă cu un tren
special spre țară, pentru a
răspunde ordinelor de
chemare*

Ostași polonezi în drum spre front

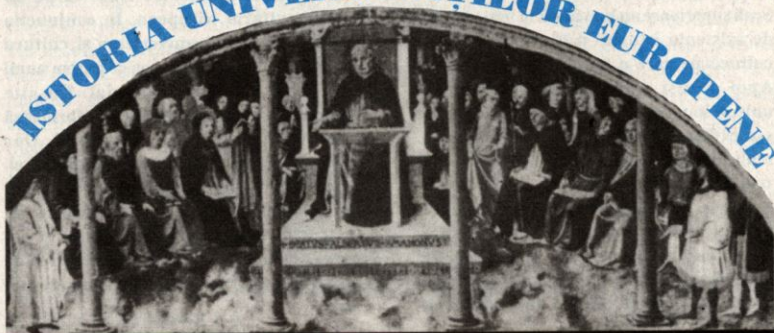
Trupe germane intră în Danzig

Răniți din Wehrmacht aduși la Berlin (fotografii reproduse din revista pariziană L'Illustration, lunile septembrie - octombrie 1939)

EXPLORĂRI ÎN

ISTORIA UNIVERSITĂȚILOR EUROPENE

O lecție ținută de teologul german Albertus Magnus.

Pictură de Fra Angelico

NICOLAE BALOTĂ

Cer îngăduința de a deschide aceste incursiuni în istoria universităților Europei printr-o scurtă rememorare personală. În toamna anului 1945 l-am întâlnit pe magistrul meu de filosofie, Lucian Blaga, pe treptele Universității din Cluj, ce urma să-și deschidă porțile după întoarcerea din „refugiu“. După cedarea Ardealului de Nord, în septembrie 1940, Universitatea clujeană funcționase la Sibiu, în condiții destul de precare, de bejenie. Îl revedeam cu bucurie pe profesorul meu de filosofie culturii și pe poetul demult îndrăgit, întors și el, ca și noi, studenții săi, în Alma mater napocensis. Oprindu-ne câteva clipe, privind spre vechea, impunătoare clădire universitară, îl auzeam pe Blaga murmurând satisfăcut: „Aceasta este o adevărată universitate“. Am înțeles că făcea o comparație mintală cu Universitatea sibiană unde își ținuse cursurile în ultimii ani și unde le începusem eu pe ale mele, clădire mult mai puțin potrivită pentru a adăposti înalta școală. Dar, iată, trăiam amândoi, profesor și student, în frumoasa zi de toamnă clujeană, satisfacția revenirii într-o „adevărată universitate“.

Ce voia să spună Lucian Blaga prin această expresie aveam să înțeleg, cu adevărat, mult mai târziu. Într-adevăr, profesorul nu făcea doar o comparație cu construcția modestă a liceului de fete care adăpostise între 1940-1945 Universitatea din Cluj în refugiul sibian, ci și cu alte universități „adevărate“, pe care le cunoștea din peregrinările sale prin Europa. El însuși își făcuse studiile superioare la Universitatea din Viena, apoi frecventase instituții similare la Basel, Zürich, Berna, cercetase, ca ministru plenipotențiar în Portugalia, vechea, celebra universitate din Coimbra. Cunoștea, desigur, și alte asemenea centre ale învățământului superior european. Atunci când, mulți ani mai târziu, eu însumi aveam să țin cursuri, conferințe, să cunosc îndeaproape universități din diferite țări – Universitatea „Ludwig-Maximilian“ din München, Sorbona pariziană, „Sapienza“ din Roma, „François Rabelais“ din Tours, universitățile din Tübingen, Heidelberg, Basel, printre altele – aveam să sesizez din plin sensul formulei „adevărată universitate“, folosită pe vremuri de Lucian Blaga. Putem oare

afirma că „adevărata universitate” constituie un fenomen european? Nu facem oare dovadă de un europocentrism cronat considerând că universitatea europeană ar fi singura autentică? Fără îndoială. Școli superioare au luat ființă în lume înainte de existența istorică a Europei, în afara culturii pe care o numim azi europeană. Apoi însuși modelul învățământului universitar constituit în spațiul european s-a extins, odată cu cultura europeană, mult dincolo de limitele continentului nostru. Universități există azi în toate continentele. Cu toate acestea, istoria instituției universitare este legată strâns de istoria culturii europene. Aici, în acest spațiu, au apărut primele universități, cum vom vedea, în secolul al XIII-lea, aici s-au dezvoltat

și au cunoscut principalele mutații, cele mai grave crize, de aici s-a extins modelul universitar în lumea întreagă.

Nu este deci eronat să cercetăm istoria Universității, înainte de toate ca pe un proces cultural european. În conjuncția dintre fenomenul universitar și cultura europeană descoperim ceea ce putem numi un proces circular matricial. Cu alte cuvinte, Universitatea apare și se formează în matricea culturală europeană. Dar această matrice se formează, la rândul ei, prin contribuția esențială a universităților europene, ca centre de educație, de instrucție, de formare intelectuală și general-umană, de elaborare teoretică și de difuzare a unor concepții și viziuni despre lume.

Un istorie, oricât de succintă, a Universității în Europa presupune de la început o explicație de ordin semantic, o privire asupra originii și sensurilor cuvântului care a desemnat de la originile ei această școală superioară. Cuvântul este împrumutat din latina clasică, unde *universitas* însemna „totalitate”, „ansamblu”, „universalitate”. Termenul pornea de la adjectivul *universus*, cu înțelesul de „întreg”, „general”, „universal”. De aici substantivul *universus*, din care derivă „universul” nostru. Cuvântul *universitas* se folosea pentru a desemna fie ansamblul, totalitatea lucrurilor (*universitas rerum*), fie o grupare mai mare de ființe umane, ansamblul genului uman (*universitas generis humani*). De aici aplicarea acestui cuvânt, în latina medievală și, îndeosebi, în limbajul juridic, la desemnarea unei comunități umane,

a unei corporații. Aceasta face ca, în latina din secolul al XIII-lea ca și în limba franceză a acelei epoci, să se înțeleagă prin termenul *universitas* (în franceză *université*) mai întâi corporația dascălilor care predau disciplinele liberale și științifice (*universitas magistrorum*, și, spre 1260, mai simplu *universitas*), pe urmă însăși instituția de învățământ superior. Termenii similari din limba engleză (*university*) și germană (*Universität*) derivă din aceeași sursă și apar ceva mai târziu, tot în secolul al XIII-lea.

În istoria cuvântului este întrucâtva surprinsă istoria realității pe care o indică acel cuvânt. Apariția termenului *universitas*, în secolul al XIII-lea, reflectă originea unor comunități ale magiștrilor și unor forme superioare de învățământ, fără precedent istoric. Dar apariția primelor universități, la Bologna, Paris și

Oxford, ceva mai târziu la Montpellier (ca universitate de medicină) este rezultatul unor evoluții în viața socială medievală, ca și în viața culturală a epocii. Este evident că universitățile n-au răsărit *ex nihilo*, dintr-un neant cultural sau educațional. Să considerăm împrejurările în care au apărut, contextul care le-a favorizat geneza.

Toți analiștii, toți istoricii Universității europene sunt de acord: această instituție scolastică apare în condițiile dezvoltării urbane de la sfârșitul secolului al XII-lea și mai ales din prima jumătate a secolului al XIII-lea. În unele regiuni ale Europei occidentale – îndeosebi în Italia, Franța, Anglia, mai apoi în unele părți ale spațiului germanic – orașele au cunoscut în acea epocă o înflorire economică și social-culturală deosebită. Odată cu

aceasta apare în Occidentul european un tip nou de intelectual.

Așa cum a demonstrat istoricul francez Jacques le Goff, în frumושul său studiu despre *Intelectualii în Evul Mediu*, tipul „intelectualului” european își face apariția în Evul Mediu timpuriu, se dezvoltă în școlile orășenești din secolul al XII-lea și cunoaște o deplină ecloziune în universități, cu începere din secolul al XIII-lea. Dezvoltarea orașelor, a civilizației urbane și apariția unui tip nou de om învățat sunt realități istorice legate între ele. Putem spune că intelectualul occidental apare odată cu orașele Occidentului. Ce explică această conjuncție?

În secolul al XII-lea și mai accentuat în secolul al XIII-lea, orașele devin adevărate plăci turnante în circulația bunurilor, a mărfurilor, a oamenilor. Tărgurile (*portus*, chiar dacă nu erau nicidecum porturi maritime) constituiau adevărate răspântii ale circulației ideilor. Din răsăritul bizantin, dar mai ales din cel arab, veneau în Occidentul european, odată cu mirodeniile și mătasea, manuscrite ale culturii antice, greco-latine. Păstrate în bibliotecile arabe, traduse în arabă, operele lui Aristotel, Euclid, Ptolemeu, Hippocrate, Galenus etc. sunt difuzate în Europa occidentală. Arabii se vedeau buni mijlocitori, ca și creștinii răsăriteni, îndeosebi

ereticii monofiziți și nestorieni. Dar tipul nou de „intelectual” european nu își are geneza doar în erudiția celor aplecați asupra valoroaselor manuscrite ale Antichității. Ei răspundeau unei necesități sociale mai concrete. Într-adevăr, orașele nou apărute aveau nevoie de literați competenți, pricepuți în redactarea unor texte, stăpâni pe tehnicile scrisului, cunoscători în muncile de

cancelarie, în gestionarea treburilor publice. Tipul nou de literat nu se mai putea mulțumi cu cunoașterea textelor liturgice, a celor scripturare, a lucrărilor teologice, ca și clericul, singurul tip de om „cu carte”, din secolele ce au urmat după descompunerea politică, socială și culturală a Imperiului roman în Occident.

O diviziune a muncii exista mult înainte de secolul al XII-lea. Învățăutul gânditor, teolog, Adalbert din Laon îi împărțea pe oameni în cei ce se roagă: clericii, cei ce apără: nobilii, cei ce muncesc: țărani și șerbi. Dar activitatea acestor categorii era mai extinsă decât o definea învățăutul teolog. Știm azi că nobilul medieval nu era doar soldat luptător, ci îndeplinea totodată funcții administrative și judecătorești. În ce privește clericii, aceștia făceau de toate: erau organizatori ai muncii sau chiar muncitori (regula Sfântului Benedict, mare întemeietor de ordin călugăresc era: *ora et labora*, „roagă-te și muncește”), plantau vița de vie, îi deprindeau pe migratorii germanici cu muncile câmpului, erau constructori, administratori, dascăli și uneori puneau mâna pe armă ca luptători. Munca spirituală era doar o mică parte din activitățile lor. La începutul secolului al IX-lea, în timpul lui Carol cel Mare, în așa numita „renaștere carolingiană”, câte un cleric de elită, precum

vestitul Alcuin, juca un important rol politic, fiind un înalt consilier al împăratului, folosit și în afacerile „culturale”, mai ales de învățământ.

Dar aceste deosebiri între diferitele categorii ale societății se modifică și mai ales se precizează, se delimitează, odată cu progresele procesului de urbanizare. Dacă înaintea de secolul al XII-lea nu se poate vorbi de clase sociale distinse printr-o diviziune precisă a muncii, situația se schimbă odată cu dezvoltarea orașelor. Le Goff, în lucrarea amintită, observă cu finețe că în acel secol și apoi mai frecvent în secolul al XIII-lea, apare în reprezentările plastice ale Dansului macabru – imagini ale Morții care secără viețile și îi antrenează în „dansul” ei macabru pe toți, cum am spune noi, de la vlădică până la opincă – pe lângă figurile cavalerilor, al nobililor, preoților, călugărilor, șerbilor, ale tuturor categoriilor bine cunoscute în secolele Evului Mediu timpuriu, o figură nouă de cleric (*clericus*), ce nu mai era însă neapărat sacerdot sau monah. Acest tip de nouă cărturar este „intelectual” laic.

Denumirea însăși, termenul de „intelectual” nu aparține Evului Mediu. El este, cum știm, de origine mult mai recentă. În înțelesul său actual, apare abia în Franța sfârșitului de secol XIX. Aplicarea sa de către Le Goff

la cărturarii din Evul Mediu a fost criticată de unii confrăți ai lui, cu toate explicațiile și justificările istoricului francez. „Universitarilor” medievali li se dădeau în epocă denumirile de *clericus* sau *philosophus*, pe lângă titlurile de *magister*, *doctor* și altele. Ceea ce definea tipul acestor profesori universitari, la origine, era funcția pe care o îndeplineau, o funcție ce asigura condiției lor, în acea

epocă, o certă originalitate. Activitatea, ce le definea meseria, era aceea de a cugeta, de a studia și de a împărtăși altora, printr-un învățământ organizat, rodul reflecției și al studiului lor. De aceea, după Jacques le Goff, n-ar trebui să-i socotim printre acești „intelectuali” medievali pe unii mistici ai epocii, autori de lucrări de spiritualitate, nici pe poeți (de ex. Dante sau Petrarca), nici pe cronicari. Opinie discutabilă, căci marii mistici renani (de ex. Meister Eckhart) sau Dante și Petrarca aveau pe lângă scrierile lor duhovnicești, respectiv poetice, lucrări de erudiție, adevărate „cărți de învățătură” – cum spuneau bătrânii noștri – prin care ei exercitau un magisteriu, chiar dacă nu se urcau la catedra unor școli. Dar cert este că profesorii de la începuturile universităților europene reprezentau tipul învățatului ce își propagă știința în școli anume organizate pentru un învățământ de cel mai înalt nivel.

Inainte de a trasa istoricul primelor universități ale Europei occidentale, să ne oprim puțin asupra acestor mari cărturari care au fost primii magiștri ce au conferit strălucire noilor școli. Unii dintre ei, chiar cei mai mulți erau, firește, de formație teologică și filosofică. Amintesc printre aceștia pe Abélard, Ockham, Albert cel Mare, Toma de Aquino, pe Sfântul Bonaventura, sau pe Siger

de Brabant. Formația lor sacerdotală se asocia cu una umanistă și, am putea spune, științifică, erudiția ca și largimea preocupărilor făcând dintr-înșii adevărați oameni moderni. De altfel, acest termen începea să fie folosit și revendicat de unii dintre ei, *modernii*, oamenii noi fiind cei ce asimilaseră lecțiile celor *antici*, a căror pildă o urmau. Unul dintre acești dascăli noi, Pierre de Blois, recunoștea datoria *modernilor* față de *antici*, atunci când își îndemna discipolii afirmând: „Nu se trece de la tenebrele ignoranței la lumina științei decât dacă se recitesc cu o dragoste mereu vie operele Anticilor“. Iar Bernard de Chartres recunoștea nu fără oarecare autoironie: „Suntem niște pitici cocoțați pe umerii unor uriași“.

Sursa culturală din care s-au adăpat universitarii medievali (profesori și studenți deopotrivă) este așadar dublă. Mai exact, putem vorbi despre cele două izvoare ale lor, izvorul spiritual-teologic creștin și izvorul culturii antice. Se știe că, din primele secole ale istoriei sale, creștinismul a asimilat numeroase valori ale umanismului clasic elenist și latin. Creștinii au adoptat școlile grecești și romane. Pentru a putea fi creștin trebuia să fii mai întâi format pe un plan general uman, să posezi un minim de civilizație. De aici rolul eminamente civilizator, umanizator, al creștinismului me-

dieval. După ce invaziile popoarelor migratoare au distrus, printre alte instituții și forme ale civilizației antice, Școala antică, Biserica va asuma în Europa rolul de învățător al popoarelor.

La începutul secolului al XIII-lea, când apar primele universități, cele din Bologna, Paris și Oxford, apoi cea din Montpellier, originea directă a acestora se afla în așa-numitele „școli-catedrale“, ce se înmulțiseră în secolul precedent. Printre cele mai faimoase școli organizate de Biserică pe lângă unele catedrale episcopale se numărau

cele din Paris, Chartres, Orléans, Reims, Laon etc. De fapt, în multe centre episcopale din Occident se aflau asemenea școli, în care se predau „artele liberale“ (gramatică, retorică, logică, aritmetica, geometria, astronomia și muzica), precum și, firește, teologia.

Pe lângă acestea mai erau alte școli: ale ordinelor călugărești, ale comunităților de canonici instituite pe la abațiile lor ș.a.m.d. Unii profesori, care se bucurau de o mare reputație, deschideau școli pe cont propriu, îndeosebi pentru artele liberale. Între ei, încă în secolul al XII-lea, Abélard (1079-1142). În Paris, pe malul stâng al Senei (*rive gauche*, cartierul latin) erau zeci de școli înființate de magistrii particulari.

Nu trebuie să uităm că în acea epocă Biserica deținea monopolul în materie școlară. Ea conferea, chiar și dascălilor de la școlile private, dreptul de a preda, *licentia docendi*. Autorizația de a instrui elevi emana de la autoritatea episcopală din fiecare dioceză. Ceva mai independente, mai laice erau primele școli de drept apărute deja în secolul al XI-lea, în Italia de Nord (Bologna), ca și unele școli de medicină din sudul Italiei (Salerno). Profesori de la aceste școli se răspândiseră în Franța (în Provence și Languedoc), ca și în Anglia. Acestor profesori, întrucâtva independenți, li se

datorează „redescoperirea” și predarea în școlile italiene a dreptului roman. Întregul *Corpus juris civilis*, codificarea dreptului roman, realizată în secolul al VI-lea, sub împăratul Iustinian, a devenit obiect al învățământului juridic.

Trecerea de la aceste școli la universitățile propriu-zise se datorește mai puțin dezvoltării, cât reorganizării și reformării lor. În jumătatea a doua a secolului al XII-lea, multe din ele intră într-un declin brusc și dispar. Astfel pier, de pildă, învățământul dreptului în sudul Franței și în Italia. Se crede azi că profesorii nu s-au reînnoit, n-au mai corespuns unor condiții culturale și sociale noi. Orașele n-au mai izbutit să gereze aflusul de studenți; au apărut conflicte, uneori violente, între studenți și autoritățile comunale ori chiar populația orașelor. În unele centre, în schimb, s-au creat condiții noi, instituții noi de învățământ. Acestea vor fi primele universități.

Cea dintâi formație universitară reușită a fost cea din Bologna. În secolul al XII-lea fuseseră aici unele mici școli de drept. Împăratul Frederic Barbarossa le acordase protecția sa specială. Erau mici comunități de studenți (*societates*), grupate în jurul câte unui dascăl. Spre 1190 apare însă o transformare organizatorică decisivă. Studenții se sustrag autorității individuale a dascălilor „doctori”

și se regroupează după naționalități (englezi, germani, provenșali, lombarzi, toscani etc.). Profesorii acceptă să depună jurământ în fața autorităților comunale, să se supună unor regulamente; studenții se organizează și ei ca să se protejeze de populația locală, dar și pentru a se disciplina, a-și regla conflictele interne. Se fac contracte între profesori și studenți pentru ca învățământul să corespundă nevoilor celor din urmă.

Ureptat „națiunile” de studenți se regroupează în „universități”. La Bologna vor fi două: italienii sau citramontanii și străinii sau ultramontanii. În capul fiecărei universități e ales câte un „rector” pe durata unui an. Papa recunoaște noile organizații de învățământ și păstrează pentru Biserică dreptul de a acorda autorizația de predare, *licentia docendi*. Către 1230, Universitatea din Bologna este solid constituită. Cunoșteam statutele ei din 1252. Totul este reglementat, fie că e vorba de predarea diferitelor discipline, de la dreptul civil și canonic la arte și la medicină ori despre privilegiile studențești, taxe de locație, scutiri fiscale etc.

După aproximativ același model și aproximativ în aceeași epocă se organizează Universitatea din Paris. Aici, profesorii independenți care predau artele liberale au fost cei dintâi care s-au asociat (pe

la 1200); au urmat apoi cei din disciplinele superioare (teologia și dreptul canonic). Dacă la început, episcopul de Paris și cancelarul său, care acordau *licentia docendi*, au încercat să frâneze mișcarea de grupare, de organizare a unei instituții mai mari, prin intervenția legatului pontifical, Roma papală a acordat după 1215 tinerei *Universitas magistrorum et scolarium Parisiensis* statutele prin care se garanta autonomia universitară. Libertățile și privilegiile Universității din Paris urmau apoi să fie confirmate solemn în Bulla pontificală, *Parens scientiarum*, din 1231.

Geneza Universității din Oxford este similară. O primă asociație de profesori apare pe la 1200. În 1214 se acordă primele privilegii pontificale, confirmate în curând de regele Angliei care face din această Universitate o instituție autonomă, sub controlul episcopului de Lincoln, reprezentat printr-un cancelar ales dintre doctorii Universității.

Cum vom vedea, cu toate similitudinile organizatorice, universitățile acestea și mai apoi altele care vor apare în curând nu erau crite după un tipar unic. Sistemele pedagogice și instituționale erau diferite și, mai ales, urmau să se diferențieze în timp. Aceasta va genera, desigur, multiple conflicte, în istoria nu lipsită de evenimente a Universității europene. ■

(Va urma)

 PAUL CERNOVODEANU

Potrivit stipulațiilor Păcii de la Kuciuc Kainargi (10/21 iulie 1774), durata domniilor în Țările Române fusese fixată la șapte ani – în afară de cazul în care Poarta prelungea termenul. Domnia lui Alexandru Ipsilanti se apropia de final și toată lumea, inclusiv domnul, se aștepta ca lucrurile să se desfășoare după tipic. Tocmai atunci s-a petrecut un eveniment neprevăzut.

În imagine: Alexandru Ipsilanti, supăratul tată al celor doi cuconi.

În toamna anului*1781, Constantin și Dimitrie Ipsilanti, fiii domnului Țării Românești, fără știrea tatălui lor, au fugit peste hotare, căutând refugiu în Transilvania și manifestând dorința de a intra în slujba Casei de Austria. Un act nesăbuit, care a creat o situație intolerabilă pentru domn, supus bănuielilor Porții că ar fi pactizat în taină cu vrăjmașii ei, premeditând fuga băieților, pe care să-i urmeze și el cu înțelegerea sa avere.

Să fi fost o aventură?

Spre a ieși din această mare încurcătură, domnul a socotit că era mai înțelept să renunțe singur la domnie, cerându-și mazierea. Poarta a acceptat de îndată această soluție, înlocuindu-l în scaunul domnesc cu Nicolae Caragea. Fostul domn a căutat cu disperare să-și recapete fiul, implorându-i să se întoarcă, apelând în acest scop și la autoritățile austriece din Transilvania și trimițând emisari după fugari. Pentru început, eforturile tatălui s-au dovedit zadarnice.

Dar pe cât de hotărât era refuzul fugarilor de a se întoarce acasă, pe atât creșteau îndoielile în legătură cu nevinovăția tatălui lor. Și pentru că cei doi intraseră în provinciile Habsburgilor, imediat s-a născut bănuiala că Viena ar fi pus la cale întreaga afacere. Cel puțin, în rândul ambasadorilor străini de la Poartă s-a discutat intens despre acest eveniment.

Autoritățile habsburgice n-au fost deloc încântate de acest incident și nu au agreeat escapada tinerelor beizadele. Mai mult, atunci când celor doi fugari li s-a îngăduit să ajungă la Viena, spre marea lor dezamăgire, au fost povățuiți să nu rămână în Austria și de cancelarul Kaunitz și de către împăratul Iosif II.

La intervenția marelui spătar Ianache Văcărescu, trimis de tatăl tinerilor la Curtea din Viena, precum și în urma tratativelor purtate cu ambasadorii Franței la Viena și Istanbul (această țară avea, atunci, bune relații și cu Poarta și cu Austria), s-a ajuns la rezolvarea crizei. Poarta a promis iertarea tinerilor fugari și cei doi băieți s-au întors la tatăl lor, aflat acum în maziere pe malurile Bosforului, retrăgându-se în deplin anonim.

Incidentul care grăbise sfârșitul unei domnii a prilejuit o intensă corespondență diplomatică. S-au păstrat și au fost editate rapoartele ambasadorului Franței, ale celui austriac și ale bailului venețian.

În sursele narative interne evenimentul a fost consemnat într-o cronică rimată a unui contemporan, apoi de către unul din principalii protagoniști, spătarul Ianache Văcărescu, dar și în cronică ulterioară a lui Dionisie Fotino. Alte amănunte se întâlnesc în istoria constantinopolitană a cărturarului fanariot Atanasie Comnen Ipsilanti, aflat în strânse relații cu Alexandru Vodă Ipsilanti.

Venim acum să completăm tabloul întâmplărilor cunoscute și cu relatările *inedite* ale ambasadorului britanic la Poartă, Sir Robert Ainslie, care pun în lumină valva stărnită în cercurile diplomatice străine de acest incident.

Scrisori repetate către marele vizir

La 26 ianuarie 1782, Sir Robert Ainslie îl informa pe secretarul de stat al Departamentului de Nord al Ministerului Afacerilor Externe, Sir Wills Hill, că la 17 ale lunii dragomanul Porții Nicolae Caragea („Caragico“) a fost numit domn al Țării Românești în locul lui Alexandru Ipsilanti, care și-a cerut și căpătat mazierea în

Ianăchiță
Văcărescu, trimis
special la Viena
pentru aplanarea
incidentului

următoarele împrejurări: „Acest personaj, Mylord, care cu încredere și renume bun se bucura de această demnitate bănoasă încă din septembrie 1774, strângându-și o avere în numele său de aproape un milion de lire sterline și, după cum se crede, își pregătea reîntoarcerea la Constantinopol, cei doi fii ai săi, în vârstă de 19 și 16 ani, fie temându-se de primejdia unei asemenea întoarceri, fie stârniți de preceptorul lor, un fost iezuit spaniol [Emanuele d'Arrieta y Berrio], au hotărât să părăsească Turcia și să se retragă în Austria.

Prin urmare a fost ticluit și pus în lucru un plan, sub pretextul unei partide de vânătoare. Cele două beizadele, cu preceptorul lor [în realitate, fără acesta], scăpând de însoțitorii și garda lor spre hotarele Transilvaniei, au ajuns cu bine la Sibiu și au fost primiți în lazaret [carantină]. Dregătorul principal al escortei, îngrijorat de lipsa fugarilor, și-a împrăștiat oamenii în căutarea lor și, descoperind drumul pe care l-au luat, a trimis de îndată un curier la tatăl lor în București, iar el însuși s-a dus la Sibiu, unde, se spune, și-a cerut pupilele, dar a fost refuzat de guvernator [Samuel von Brukenthal]. În același timp, domnul Alexandru Ipsilanti, îngrijorat pe bună dreptate de urmările primejdioase ale acestei întâmplări neașteptate, n-a pierdut vremea, și a înștiințat pe dregătorii otomani. Într-o foarte patetică scrisoare către marele vizir [Izzet-Mehmed pașa] el a înștiințat pe Înălțimea Sa că fiii lui, la îndemnul unui preceptor fără de lege, au întocmit planul de a călători în diferite părți ale Europei și s-au retras în prezent la Sibiu. S-a justificat pe sine și restul familiei că n-au știut nimic de hotărârea lor, pe care o dezaprobă cu toată tăria, și imploră iertarea vizirului pentru o greșală de tinerețe

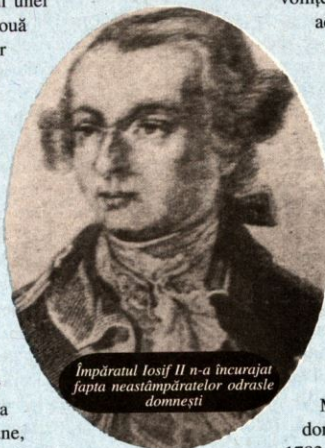
și cere intervenția sa pe lângă Curtea din Viena de a-i întoarce copiii, în cazul în care guvernatorul, căruia intenționează să i se adreseze, va refuza să-i trimită înapoi; și [domnul] a încheiat această foarte afectuoasă scrisoare cerând mazălirea dintr-o funcție pe care nu putea s-o dețină mai mult fără onoarea și mulțumirea sa. Printr-o altă scrisoare domnul a informat pe Înălțimea Sa că unui dregător trimis anume de dânsul i s-a îngăduit să vadă pe fiii săi, dar că aceștia, dintr-un sentiment de rușine pentru ce au făcut, au refuzat să se întoarcă la București; așa cum guvernatorul a

spus că nu-i poate sili [la aceasta] împotriva voinței lor, înainte de a primi, în această privință, o poruncă de la Curtea sa, treaba a rămas aici. Se pare, Mylord, că Poarta a privit această problemă în chipul cel mai binevoitor pentru domn.

Porunca de mazălire i-a fost adresată lui printr-un simplu curier cu îngăduirea reîntoarcerii sale la Constantinopol. Noul domn Caragea va fi trimis peste vreo trei săptămâni la București. Este urmat în slujba sa de dragoman al Porții de domnul Mihailachi Draco Suțu [viitorul domn al Țărilor Române în anii 1783-1795] care a activat aici drept

kapukehaie a mazălitolui Ipsilanti și este fiul celui Draco, decapitat în timpul celui din urmă război cu Rusia, spre a-și lua în primire postul ca cel dintâi consul al Rusiei în Principate“.

După aproape două săptămâni, la 8 februarie 1782, ambasadorul Ainslie revenea cu noi știri: „Toate circumstanțele relative la treburile din Țara Românească pe care vi le-am menționat în ultima scrisoare ce am avut onoarea s-o adresez Înălțimii Voastre au fost confirmate de atunci. La 3 ale lunii a sosit un curier la Poartă cu scrisori pentru noul domn și cu vestea bună că boierul caimacam a sosit cu bine la București,

Împăratul Iosif II n-a încurajat fapta neastâmpăratelor odrasle domnești

unde a găsit totul în cea mai perfectă liniște și pe domnul Ipsilanti pregătindu-se să plece peste câteva zile, cu soția [doamna Ecaterina] și fetele sale [Ralu și Smaranda], spre a se reîntoarce la Constantinopol. Probabil, Mylord, cu gândul de a se pune bine cu dregătorii otomani, noul domn a oprit pe acest curier la oarecare distanță de oraș și a înmănat numai scrisorile particulare, că [acela] era purtător, unora dintre grecii de seamă, după ce lor le-a deschis și le-a citit. Alte câteva scrisori adresate unor negustori frânci și una către ambasadorul Franței au fost înmănate, după cum se spune, neatînse... Cu acest prilej, Mylord, domnul Alexandru Ipsilanti, în scrisorile sale către vizir, continuă să solicite protecția Înălțimii Sale și ar dori [ca acesta] să se folosească de influența sa pe lângă Curtea din Viena, spre a obține reîntoarcerea fiilor săi, pe care guvernatorul austriac de la Sibiu refuză să-i trimită înapoi împotriva voinței lor și un raport, [sosit] aici cu Poșta germană la 4 ale lunii, relevă că baronul Herbert, internunțul imperial [Peter Philip baron Herbot von Rathkeal], a primit depeșe de la Viena, potrivit cărora, prin ordin de la curtea sa, a notificat vizirului, în ziua următoare, sosirea celor două beizadele din Țara Românească la lazaretul din Sibiu. Până acum nu s-a înmănat baronului Herbert de către Poartă vreo cerere formală sau document oficial cu privire la acești fugari. Se pare că această treabă este privată și va fi tratată ca una particulară, de familie, cum este într-adevăr cazul de la mazilirea lui Ipsilanti“.

„Să-l taie în bucăți, dacă nu ascultă“

Dar între timp s-au ivit unele complicații pe care ambasadorul britanic n-a întârziat să le aducă la cunoștința secretarului de stat, la 25 februarie: „Treaba cu domnul mazilit al Țării Românești a luat o întorsătură urâtă la Poartă, prilejuită de o ceartă nepotrivită cu urmașul său [în scaun] cu privire la o neînțelegeră bănească și a întârziat să plece din București. Ca urmare a unei plângeri în această privință, a fost dată o *heftâ* sultanală poruncindu-i-se domnului Ipsilanti să lase obiectul

certei (în jurul a 4 000 de livre) și să plece neîntârziat, fără nici o pierdere de vreme. Se spune chiar că dregătorul purtător al poruncii este împuternicit să-l taie în bucăți [pe domn] dacă va pregeta să nu asculte, așa că este de crezare că [el] a plecat spre Constantinopol în jurul datei de 20 curent. Poarta pare hotărâtă să nu dea nici o atenție tinerelor beizadele fugare în Austria și chiar să evite a aminti [ceva] internunțului imperial“.

Ainslie revenea cu alte amănunte în depeșă sa din 11 martie: „Curierul trimis de aici cu o poruncă fără tăgadă pentru întoarcerea neîntârziată a domnului mazilit Ipsilanti, amintit în ultima mea scrisoare către Înălțimea Voastră, a avut parte de o solie destul de ieșită din comun. La 9 curent zisul domn a sosit la Constantinopol și în ziua următoare s-a retras în casa sa de țară dintr-un sat de pe Canalul Mării Negre [Kuru-Ceșmă, pe malul Bosforului], unde se speră că-i va fi îngăduit să rămână fără supărare. Se spune, Mylord, că acest nefericit om de onoare a fost acuzat de către câțiva dintre perfizii și intriganții săi compatrioți că ar fi fost complice la fuga tainică a fiilor săi, cu gândul de a-i urma în Austria, pe atât de repede cât ar fi putut strânge resturile averii sale. Poate simpla sa ascultare și grabnica întoarcere îl va reaseza în bunele grații ale Curții otomane, mai cu seamă dacă va ști să folosească cum trebuie marea sa avere pe care se zice că a strâns-o. Noul domn al Țării Românești a fost primit în audiență solemnă de sultan la 26 trecut. La 10 curent a primit, după obicei, cele două tuiuri cu «garda» obișnuită și se crede că va fi gata să plece spre București pe la 20 ale lunii“.

Sir Robert Ainslie comunica superiorului său, la 12 aprilie, o inițiativă luată de diplomația franceză – în bune raporturi atât cu Poarta cât și cu Viena – spre a pune capăt acestei crize: „Acum trei zile, Mylord, ambasadorul francez a trimis în Austria, prin Țara Românească, pe chirurgul său Mazeret... În mare, misiunea sa constă în a convinge pe beizadelele fugite din Țara Românească să se reîntoarcă la tatăl lor“.

(Continuare în p. 46)

Baldachinul și racla Sfintei Paraschiva aflate în Catedrala mitropolitană din Iași

Cândva, în cursul anului 1640, Mănăstirea Trei Ierarhi primea între zidurile sale un somptuos alai în care se distingeau figurile mitropolitelor Ioanichie de Heracleea, Partenie de Adrianopol, Teofan de Paleopatras, Varlaam al Moldovei, și cele ale familiei domnești. Înălții ierarhi din Orient aduceau cu ei racla conținând prețioasele moaște ale Sfintei Paraschiva. Bucuria moldovenilor trebuia să fi fost mare, dar, fără îndoială, puțini dintre cei care luau parte la acea procesiune și dintre cei care se închinaseră în fața rămășițelor sfintei de la intrarea lor în țară știau cum reușise Vasile vodă să le obțină. Povestea era cu adevărat lungă și încurcată.

MITROPOLIA DE LA TREI IERARHI

MARIA MAGDALENA SZÉKELY

Turnul și biserica Trei Ierarhi în 1837 (desen de A. Raffet)

Prețul unui „dar“

La începutul deceniului al cincilea din veacul XVII, Patriarhia de la Constantinopol se găsea într-o mare criză financiară. Patriarhul Partenie I i-a cerut ajutorul lui Vasile Lupu. Domnul Moldovei a acceptat să trimită banii solicitați, punând însă niște condiții: activitatea administrativă și economică a Patriarhiei să fie reglementată de o comisie de epitropi, aleși de Sinod; Patriarhia trebuia lăsată, timp de șase luni, în seama lui Vasile vodă, ca „să văd și eu de aș putea cumva să îndrept ceva“; pe viitor, Patriarhia era împiedicată de la contractarea altor datorii; se suprima „cererea“ patriarhală care se lua din eparhii, de la clerul întreg; se retrăgea chezașia impusă arhierilor, păstrându-se numai „hara-ciul împărătesc“; numele lui Vasile vodă și ale membrilor familiei sale trebuiau pomenite la slujbe.

Patriarhia și Sinodul au acceptat condițiile, mai ales că domnul Moldovei vărsase din vistierie suma de 2 500 000 de aspri. „Ca răsplătă pentru cele dăruite din belșug – scria N. Iorga – se hotărâște de Marele Sinod a se da Moldovei rămășițele Sfintei Paraschiva“.

La 1653, Paul de Alep consemnase însă următoarele despre acest eveniment: „...Sf. Paraschiva cea nouă din Bulgaria... a fost adusă de la

Inel cu sigiliu al doamnei Tudosca...

Constantinopol de la biserica Patriarhiei, din cămara relicvelor sfințelor... S-au plătit la Patriarhie peste două sute sau trei sute de mii de piaștri, pentru ca moaștele să fie predate în bună stare, dar nu a fost cu puțință... Când prelații i-au adus trupul, domnul a desemnat pe capugiii săi pentru a-l însoți, spre a-i face mai multă cinste și pentru a-i spori, prin aceasta, faima“.

...și cel al lui Ioan Vodă, fiul lui Vasile Lupu

Informația lui Paul de Alep că domnul a mai plătit o sumă mare „pentru ca moaștele să fie predate în bună stare“ este foarte importantă. Ea confirmă știrea din alte izvoare că Vasile Lupu a achitat, pentru răscumpărarea de la turci a sfintei, suma de 68 000 de aspri. Aceasta înseamnă că aducerea în Moldova a sacrelor relicve nu a fost un simplu cadou al Patriarhiei, așa cum s-a lăsat să se înțeleagă: „darul“ l-a constituit doar încuviințarea de a se aduce moaștele de la Constantinopol la Iași. Valoarea lor și cheltuielile de transport au fost plătite de Vasile Lupu *peste* suma de bani dată Patriarhiei, la cererea acesteia. Care să fi fost rațiunea unei asemenea fapte?

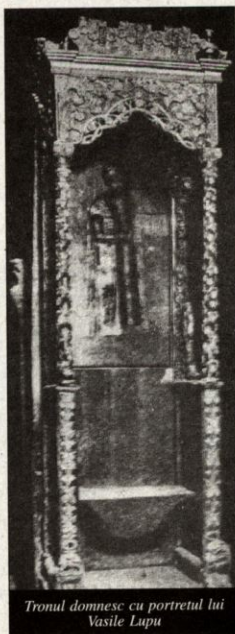
În secolul trecut, episcopul Melchisedec a încercat o explicație, legând momentul 1640 de întărirea propagandei calvine, care se pronunța împotriva cinstirii sfinților, a icoanelor și a moaștelor, amenințând, astfel, dogma ortodoxă. Pentru a da o dovadă a bunei sale credințe și a poziției anticlavine, Vasile Lupu – după părerea lui Melchisedec – a adus aceste relicve în capitala Moldovei pentru ca, nu mulți ani după aceea, să convoace, tot la Iași, un sinod îndreptat împotriva calvinismului. Nu insistăm mai mult asupra motivației aduse în discuție de episcopul

cărturar, întrucât nu ni se pare convingătoare: Moldova nu era, pe vremea aceea, amenințată de propaganda calvină, atitudinile anticlavine ale statului și ale bisericii din Moldova – materializate prin lucrările lui Varlaam și Dosoftei –, fiind adoptate întru apărarea ortodoxiei românilor din Ardeal. În ceea ce privește sinodul de la Iași, altele au fost problemele dezbătute acolo de înalții ierarhi: în primul rând, (ne)implicarea fostului patriarh ecumenic Chiril Lucaris în publicarea, sub numele său, la 1629, a unui catehism îmbibat de idei calvine și, în al doilea rând, aprobarea mărturisirii de credință a Bisericii Ortodoxe redactată de Petru Movilă. Așadar, nu înțelegerea propagandei calvine îl preocupa la vremea aceea pe Vasile Lupu și nu ea l-a determinat să aducă în țară moaștele Sfintei Paraschiva.

Un amănunt neobservat, dar esențial

În veacul XVII, Moldova adăpostea, pe lângă relice mărunte, și moaștele Sfântului Ioan cel Nou, aduse încă din vremea lui Alexandru cel Bun. Ele erau depuse în biserică Sf. Gheorghe din Suceava – sediul Mitropoliei Moldovei. Destul de puțin semnificativ în calendarul

ortodox, Sf. Ioan cel Nou devenise, totuși, patronul întregii Moldove, numele său fiind inseparabil legat de acela al supremei instituții ecleziastice a țării. De altminteri, fusese supranumit „de la Suceava“. Aducere în Iași, la Mănăstirea Trei Ierarhi, a moaștelor Sfintei Paraschiva a fost un act prin care Vasile Lupu a dorit să asigure ctitoriei sale un ascen-

Tronul domnesc cu portretul lui Vasile Lupu

dent față de biserică mitropolitană din Suceava. De ce? Răspunsul îl aflăm într-o scrisoare a domnului din 13 septembrie 1638, adresată consilierului Feodor

Feodorovici de la biroul ambasadiorilor din Moscova. Deși documentul cu pricina a fost publicat de Silviu Dragomir acum mai bine de opt decenii, un amănunt din cuprinsul lui a rămas nesesizat de specialiști. În 1638, Vasile Lupu reînnoia rugămintea către țar „pentru pictori, căci în țara noastră nu se află de aceștia“. Preocupat de terminarea ansamblului de la Trei Ierarhi, domnul Moldovei îl ruga pe consilier să mijlocească pe lângă țar „să ne dea pictori buni și iscusiți și să aibă voie meșterii noștri a face catapeteasma și Răstignirea după obiceiul nostru bisericesc..., iar noi vom ținea neuitat în minte binefacerea și ajutorul Măriei Tale iubitoare de Dumnezeu și se va aminti numele Domniei Tale în această mitropolie a noastră nou zădită“ [subl. ns.]. Așadar, acesta era rostul bisericii din Iași! Ea trebuia să devină noul sediu al Mitropoliei Moldovei. Dar mutarea sediului mitropolitan trebuia bine justificată în fața țării. Primul argument era acela că întâiul păstor spiritual al poporului trebuia să se afle în același loc cu stăpânul laic. Cum capitala Moldovei se stabilise în Iași încă de la mijlocul veacului XVI, era absolut normal ca și Mitropolia să-și fixeze sediul în orașul de pe apa Bahluiului, mai ales că mitropolitul rezida aici cea mai

mare parte a timpului. Dar acest argument putea să pară prea puțin convingător în ochii poporului, popor cu mentalitate medievală rigidă, neobișnuit cu schimbările, de orice natură ar fi fost ele. De aceea, domnul a găsit soluția, aducând în țară și depunând la Trei Ierarhi moaștele Sfintei Paraschiva, sfântă cunoscută în întreg spațiul balcanic și, în tot cazul, mai importantă decât patronul Moldovei din vremea aceea.

Încercarea lui Vasile Lupu de a fixa sediul celei mai înalte instituții ecleziastice în Iași nu a fost doar un vis ambițios al domnului cu „hire împărătească“. Gestul lui se înscrie într-un plan mai larg de ridicare a Iașilor la aspectul și însemnătatea capitalelor

europene. Din păcate, tot acest proiect, din care nu lipseau încercările de „urbanizare“, nu și-a mai găsit niciodată desăvârșirea.

În ceea ce privește Trei Ierarhii, ei au rămas să-și îndeplinească doar rolul de necropolă domnească. Dar necropole noi făceau doar întemeietorii de dinastii (de exemplu, Ieremia Movilă), sau de ramuri dinastice (ca în cazul lui Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș). Judecându-l în acest context, actul lui Vasile Lupu capătă semnificații aparte. Prin el, domnul își exprima, într-un anume plan, intenția de a întemeia o nouă dinastie în Moldova, legată însă de dinastia tradițională. Această din urmă intenție este trădată de

botezarea fiului din a doua căsătorie a lui Vasile Lupu cu numele dinastic Ștefan.

Hărăziți, dintru început, să devină necropolă domnească – semn al intențiilor politice de perspectivă urmărite de Vasile vodă –, Trei Ierarhii au avut, iată, și un alt rost, mult mai înalt și mai important: acela de *sediul mitropolitan*. Din motive astăzi necunoscute, dorințele lui Vasile Lupu nu s-au materializat în timpul domniei lui. Dar, mai târziu, în 1677, sub Antonie Ruset, Mitropolia și-a fixat definitiv scaunul în Capitală, în biserica Sf. Nicolae Domnesc; cu vremea, Sf. Paraschiva și-a adju-decat rolul de patroană a țării și, în sfârșit, astăzi, relicvele ei sunt adăpostite de Catedrala mitropolitană din Iași. ■

FUGA CUCONILOR...

(Urmare din p. 42)

După două săptămâni, la 25 aprilie, ambasadorul britanic anunța reușita misiunii diplomației franceze: „La 16 curent a sosit un curier la palatul [ambasadei] franceze. După ce m-am interesat, am descoperit că această persoană este un slujitor al baronului de Breteuil [ambasadorul Franței la Viena] și a fost trimis de el cu fală să anunțe întoarcerea beizadelelor Țării Românești... Ambasadorul francez [de aici] n-a pierdut acest prilej spre a-și face un merit pe lângă Poartă și domnul mazălit prin negocierile sale încununate de succes. Tinerii sunt așteptați aici astăzi sau mâine. Ei au primit cele mai puternice asigurări de iertare din partea Porții...“

În sfârșit, la 1 mai, Ainslie făcea cunoscută secretarului de stat înapoierea la Istanbul a beizadelelor fugare. Ultimul raport al ambasadorului britanic privitor la fuga fiilor lui Ipsilanti datează din 10 mai 1782 și cuprinde această succintă precizare: „Escorta tinerelor beizadele din Țara Românească a fost alcătuită din chirurgul francez Mazeret, dintr-un medic grec și un preceptor german [abatele Gelhorn]. De la întoarcerea lor, întreaga familie a stat retrasă la țară, neexistând nici cea mai mică intenție de a fi prezentată Porții, cu toate încercările ambasadorului francez de a da o cât mai mare strălucire acestei afaceri“.

Astfel s-au stins cele din urmă ecouri ale escapadei fiilor lui Ipsilanti.

Un fapt rămâne totuși învăluit în mister: să fi fost, oare, fuga celor două beizadele o simplă escapadă copilărească? ■

- Bucuria vieții, mai ales în afara căminului conjugal ● Venerabilul I. Em. Florescu, ministru în mai multe cabinete, pierde un șurub și rămâne pe jos
- Alpiștii Nicolae Grigorescu și Cezar Bolliac ● Socialiștii hulesc pe patriarh
- Telenovelele secolului trecut

HAI SĂ-ȚI ARĂT BUCUREȘTIUL

...ACUM 100 ANI

Uneori trăim cu ideea că totul a început odată cu noi. Că totul ne este întrucâtva contemporan. Ne imaginăm un trecut tern, ticsit de praf și uitare. Și cu cât ne afundăm mai încăpățânați în această convingere, cu atât ne îndepărtăm de adevăr.

Chiar dacă s-au scurs mai bine de o sută de ani, viața pare că a rămas aceeași. În familie, în afara ei. Poate mai puține facilități, atunci, dar tot un timp al vieții și al trăirii la cel mai înalt grad. Timpul dinaintea primei conflagrații mondiale...

THEO STANCIU

Dragostea rămâne pe primul plan. *Dragostea* conjugală, chiar mai târzie și de scurtă durată, ca în cazul mult discutatei „căsătorii-divorț” de la Ruginoasa, oficiată întempestiv în 1896 între Ion I.C. Brătianu și tânăra Moruzzi. A durat numai o lună. Fostul mire s-a potolit apoi, în 1906,

la căsătoria cu Elisa Știrbey, divorțată, la rândul ei, de Alexandru Marghiloman.

Pentru dragoste, esențial rămânea *flirtul*, abil disecat în 1901 în articolele celebrului Mișu Văcărescu-Claymoor, cronicarul highlife-ului românesc de început de veac. Erau reguli precise, „jocuri”

bine învățate, cuvinte nerostite. Un „flirtage equestre” în partidele de echitație de la Băneasa, un „flirtage au gaz”, la flacăra lumânărilor, la Capșa, și unul obișnuit, bazat pe „limbajul” mânușilor. Adică, mai pe înțelesul omului de astăzi, acordul partenerei însemna mănua dreaptă

Reclama firmei de trăsură „Bogacer” (1900)

asezată în palma stângă, iar indiferența se exprima prin așezarea mânușilor una peste alta, pe masă, în cruce.

Bucuria vieții, pasiunea de a trăi s-a manifestat cel mai puternic în afara căminului conjugal. În exterior. În restaurante, grădini sau „café-șantauri”.

În 1882, estimează unii observatori, în București, la o populație de aproape 180 000 de locuitori, existau 169 de cuptoare de pâine (dintre care 30 de lux), 98 de restaurante, 1 360 vânzători de vin, 105 cafenele, 36 hoteluri și 67 de cofetării. Se pare că în acest domeniu afacerile prosperau destul de vizibil. Constantin Bacalbașa își amintește de numele, dar și de renumele unora dintre aceste stabilimente. Famos era considerat în epocă hotelul „La Iordache”, situat pe str. Covaci, în proprietatea lui Iordache Ionescu; elegant, pentru întreaga zonă a Europei estice a perioadei, se impunea „Hugues”, de pe str. Victoria, fondat în 1850 de Donat Hugues, sau „Grand International Restaurant” cu „cea mai mare și frumoasă marmură în sala de gală din întreg orașul”.

Mâncarea oferită fie era extrem de rafinată, în alcătuire sau chiar în denumiri, fie încânta prin simplitate. La mănăstirea de la Pângărați, Calistrat Hogaș pomeneste de un „rachiou de tescovină dumnezeiesc” și de minunate „ochiuri cu mămăliguță caldă și brânză cu smântână...” Specialitățile proveneau din lumea occidentală – la „Hugues” sau „Frascati” – sau din cea mai pură gastronomie indigenă – la „Trei frunze de viță” sau „Trei ochi sub plapumă”.

Grădinile deveneau, încetul cu încetul, una dintre atracțiile bucureșteanului sufocat de caniculă. Și nu erau deloc puține: „Rașca”, „Stavri”, „Cei șapte nuci”..., „Grădina Oteteleșeanu”, unde, după Claymoor, numai „berea e singura consumație potabilă”, grădinile „Suvenir” sau „Pațac” – unde puteai asculta producându-se „numai șanteze germane” – sau „La pisici” – unde încântătoarele „atracții” nu erau plătite, ci făceau chetă după terminarea reprezentației. Vestită, în epocă, era și bine populata grădină a „Edenului”, unde „domnișoare vopsite, purtând măști, decoltate până la talie, joacă din evantaliu și din ochi, zbierând române franceze, nemțești sau românești”.

Erau însă atracții și mai colorate: *circurile*. La „Hugo”, la „Eforie” sau la „Orfeu”, unde marele artist I.D. Ionescu prezenta pe la sfârșitul secolului trecut o trupă de 30 de zuluși, numită „trupa Beni-zug-zug”. Specta-

cole intense mediatizate de presa vremii, – după cum aflăm din *Presă* din 25 februarie 1882, care pomeneste de o reprezentație unică la „Bossel”, cu „toți artiștii noi în unire cu celebrul teatru de câini și maimuțe din Paris”. Tot sub egida lui Ionescu, la „Eforie”, în 1887, un anume dr. Klug – „membru al mai multor societăți științifice din Europa – a fost angajat pentru a face mai multe experiențe cu microscopul electronic, prin ajutorul căruia lumea nevăzută devine vizibilă ochiului” (*Voința națională*, 15/27 martie 1887).

„Instrumentul” generalului Florescu

Sau, în același an 1887, se mai poate înscrie și comicul moment al „experienței velocipediste” a venerabilului general I. Em. Florescu, ministru în mai multe cabinete sub Cuza și Carol I care, la intrare în comuna Bolintin, va

Terasa Oteteleșeanu (pe locu...

avea ghinionul de a i se desprinde un șurub de la „instrumentul” său și să rămână pe jos.

Sportul și preocupările pentru mișcare vor ajunge deci la mare cinste. Pentru început, cei înflăcărați de un spirit de aventură mai la îndemână vor putea să și-l consume în proaspăt venitele la modă, prin 1884, *patinoare*. Un astfel de loc, semănând mai mult a club privat, se va inaugura pe proprietatea principelui Brâncoveanu, ne amintește gazeta *Războiul* din 18 noiembrie 1884.

Și *alpinismul* își începe cariera. În 1870, s-au organizat două expediții montane intens pregătite. Una i-a reunit pe Nicolae Grigorescu, Alfred Bernarh și pe Dimitrie Greceanu, plecați în Buccegi, spre Vârful cu Dor („la munte, pictorul trasa nenumărate schițe de peisaje pentru viitoare sale tablouri, botanistul culegea plante, iar naturalistul ciocănea rocele cu

uneltele geologului”, povestea Radu Țițeica). Iar cea de-a doua – având ca punct terminus tot Bucegii, dar de astă dată Peștera Ialomicioara – l-a avut ca animator pe Cezar Bolliac și a avut ca punct de plecare nu Bucureștii, ci Târgoviște. Muntele atrăgea din ce în ce mai tare, astfel că se va înscrie într-o linie firească înființarea, în 1873, la Brașov, a Clubului Alpin al Transilvaniei...

Pentru bucureșteni însă, mișcarea va începe să devină sinonimă și cu alte mijloace de locomotie. Trăsura făcuse deja celebră carieră, după cum se poate citi și în paginile francezului Fr. Damé, ce-și amintește Bucureștii la 1906. Dar lucrurile încep să se schimbe și fosta îndeletnicire a muscalilor a intrat oarecum în decădere. Pe la 1873, se înregistrează primele *travaie trase de cai*, „zgâlțâind la dreapta și la stânga, opințindu-se în pietroaie, iar geamurile, în cadrul lor mobil, vibrând, gata să se spargă. N-aveai cum să schimbi două vorbe și te dădeai jos cu o durere de cap cumplită” (Fr. Damé). Iar, în 1894, se va inaugura și linia de tramvai electric, una dintre primele din Europa, străbătând vechiul bulevard al Capitalei, de la Cotroceni la Obor și intrată în limbajul locuitorilor urbei sub denumirea seacă de „*electric*”.

Uneori, distracțiile căpătau tentă oficială. Sărbătorile

Un amator de viteză în Bucureștii anului 1900

religioase, dar și cele de tradiție istorică, monarhică. *Sărbătorile statului*. Așteptate și pregătite cu pompă de o populație dornică de a-și vedea conducătorii cu ochii. Sărbători hulite însă dinspre partea presei de coloratură socialistă pentru imensele cheltuieli făcute cu aceste ocazii. Iată, în opinia unui gazetar socialist, un 10 mai în 1885: „Stradele, mâine, din ordinele sfinte ale sfintei Poliții, se vor «tricolora», compania de gaz va da drumul la toate robinetele pentru ca să ilumineze fațadele zidurilor publice și a arcurilor de triumf improvizate” (*Drepturile omului*, 10 mai 1885).

Sărbătoarea Sfințelor Paști, a Crăciunului, slujbele de duminică au constituit în continuare – alături de reprezentanții Bisericii, Patriarhul (chiar hulit la propriu în gazetele socialiste: „un fel de individ cu barbă albă, gârbovit la trup și la cap, îmbrăcat cu haine de carnaval, purtând plete și mitră pe cap ca Irod Împăratul”), celelalte fețe ale Bisericii – momentele de regăsire a păcii interioare, dar, și din ce în ce mai evident, de ancorare într-un altfel de

actualului Palat al Telefoanelor)

monden (slujba ascultată la radio, duminica, de personajele lui Tudor Mușatescu din *Titanic Vals*).

La orizont: cinematograful

Plăcerile intelectuale își vor păstra, într-o oarecare măsură, vechile ranguri. A doua jumătate a secolului trecut a fost profund marcată de pictură și de pictori. La 1865 s-a deschis prima expoziție a „artiștilor în viață”, adunând lucrări aparținând unor autori ca Th. Aman, K. Stork, Carol Pop de Szathmári sau H. Trenck. Inițiativa s-a înscris firesc în linia deschisă de ministrul Bolintineanu, care invita, în 1863, pictorii să-și expună lucrările în sălile de la Universitate.

Plăceri adevărat intelectuale. Dar și din cele pseudo-intelectuale. La 1862 au început să apară *Misterele din București* ale „celebrului” I.M. Bujoreanu sau *Misterele*

Bucureștilor, aparținând lui G. Baronzii (Eugene Sue făcuse rapid prozele). Atitudinea lui Bujoreanu față de societatea pentru care scria se va vădi destul de critică, încercând, prin modestele-i mijloace, „îndreptarea”: „Civilizația la noi, nu vrea să zică moralitate, ci lux, vanitate, febleță de caracter, rutină...”

Teatrele vor cunoaște și reprezentații serioase, ca vestita *Scrisoare pierdută* din 25 noiembrie 1884, dar și „piese de teatru mecanic universal” – greu de închipuit astăzi în esența lor, bazate pe pantomimă, dar și pe „miraculoase producțiuni pe sârmă subțire de telegraf” (*Voința națională*, 25 iunie/8 iulie 1886). Montaje panoramice – *Marele incendiu din Moscova* sau *Căderea Plevnei și prinderea lui Sinan Pașa*, și echilibrice – reprezentațiile artistului Kremo.

În 1896, bucureștenii vor mai gusta una dintre plăcerile

modernismului și anume, pe 27 mai, în sala de la *L'Indépendance Roumaine* se va viziona primul program de filme Lumière-Méliès, doar cu un an întârziere față de Paris, iar în 1897 liniștea uimită va învălui primele reportaje filmate în țară de operatorul Paul Menu. Cariera cinematografului începuse.

Moda nouă va face ravagii – după cum va sublinia ironic și o gazetă umoristică de mai târziu: „În ziua inaugurării localului «Cinema Clasic» să nu mai circule nici o birjă, automobil sau tramvai electric, pe porțiunea de Bulevard din fața acestui minunat local de distracție, considerând și având în vedere că, în caz contrariu, s-ar întâmpla nenorociri din pricina marelui aglomerării a publicului...” (1912).

Atracțiile se înmulțesc, timpul parcă zboară, plăcerea de a trăi cu intensitate rămâne pe primul plan. Cu o sută de ani în urmă și, totuși, atât de aproape... ■

PEDEAPSĂ CANONICĂ

(Monoverb: 6-10)

T R I R

Gheorghe BRAȘOVEANU

POPOR ANTIC

(Metaramă: x x s x)

PAȘI

Radu STOIANOV

ÎN 1840, UN ROMÂN STUDENT LA MÜNCHEN

ADRIAN-SILVAN IONESCU

Recomandat și susținut de marele cărturar și întemeietor de cultură românească Gheorghe Asachi, tânărul Gheorghe Panaiteanu-Bardasare (1816-1900) a fost trimis să studieze artele plastice la Academia Regală din München. A plecat spre acea destinație în cursul anului 1840. Prin Oficiu nr. 84 emisă de Epitropia Învățăturilor Publice din Moldova, i se recomanda ca, odată ajuns în capitala Bavariei, să ia legătura cu Gheorghe Lemeni, și el student la arte, și cu sublocotenentul Dimitrie Asachi, fiul adoptiv al cărturarului ieșean, ambii bursieri ai statului, spre a locui împreună, pentru mai multă economie și pentru ca aceștia să-l prezinte profesorilor de specialitate.

Conștiincios, plin de recunoștință către protectorul său, Panaiteanu îl va întreține pe acesta cu informații despre studiile și viața sa în capitala bavareză, informându-l și despre diverse evenimente ce se petreceau acolo.

Două scrisori ale lui Panaiteanu, aflate în Fondul Gheorghe Asachi de la Cabinetul de Manuscrise al Bibliotecii Academiei Române, dau multe amănunte asupra vieții tinerilor aflați la studii la începutul anilor

'40 ai secolului trecut. Nici unul dintre biografiile lui Gh. Panaiteanu-Bardasare nu a cercetat și publicat aceste scrisori de certă valoare documentară. A.D. Atanasiu, profesor de perspectivă la Școala de Belle-Arte din Iași și apoi director al ei (1933-1937), care de-a lungul anilor s-a ocupat cu sârg și pasiune de cercetarea începuturilor învă-

țământului artistic în capitala Moldovei și de personalitatea lui Panaiteanu-Bardasare în mod special, a dat la iveală o bogată corespondență a lui Gheorghe Asachi către protejatul său, dar nu și invers. Oricum, din acea corespondență, prima scrisoare comentată de el datează din decembrie 1842. Exemplarele de la Academia Română o preced cu un an și, respectiv, doi ani. Ambele sunt scrise în cirilice, într-o caligrafie îngrijită, citează, fără abrevieri. Înainte de a prezenta conținutul lor, se impune o rec-

tificare, atât în fișierul Cabinetului de Manuscrise al Bibliotecii Academiei, cât și pe plicul care conține aceste epistole, unde emitentul este în mod greșit trecut Emanoil Panaiteanu-Bardasare și nu Gheorghe. Or, în acel moment, Emanoil (1850-1935) – care era nepotul lui Gheorghe – nici nu se născuse.

Bardasare – student (portret de Gh. Lemeni)

„Pentru cea mai de pe urmă dată“

Prima scrisoare este datată „1840 decembrie 24 zile“ – dată consemnată cu caractere latine față de restul textului – și începe cu o formulă de adresare plină de respect: „Prea onorate făcătoriule de bine cucoane Georgie!“ După introducerea de rigoare, tânărul Panaiteanu îl informa pe Asachi despre începutul studiilor sale, ora- rul riguros și greutatea ce le întâmpina în însușirea limbii germane. „Dime- mineața mergu la Academie în sala antică, unde desinez felurite contu- ruri de biuste

până la 12 ceasuri și de la 1 până în seară earăși asemenea, de unde apoi viu acasă și mă îndeletnicescu cu cetirea germană, la care întâmpin încă oareșicare greutăți fiindcă între noi [cu ceilalți doi conaționali] să vorbește tot românește, pentru că îmi lipsește practica de a vorbi curgător. Fiindcă la desenul istoricu să cere neapă- rat a ști anatomia, de aceea am pasuri hotărâte pentru îndeletnicirea unui asemenea ram, căci lipsind cuiva o asă- mine știință, atunci nu numai că poate să întâmpine în artă nenumărate împiedicări, dar încă nici nu poate să judece sau să facă vreo dreaptă critică

asupra unui portret sau com- poziție...”

Îl informa apoi despre starea celorlalți doi colegi, dar îi dădea vești mai puțin plăcute despre înglodarea în datorii a fiului său, sublocotenentul D. Asachi. „Fiul risipitor“ dirijase pana colegului său spre a înduioșa părintele și a-l convinge să-i trimită banii necesari plătirii datoriilor, creditorii asaltându-l din toate

Academia din München...

părțile: „Cuconu Dimitrachi să închină și vă sărută mâna. Dumnealui m-au însărcinat să vă scriu că să găsește datori- u la 500 florini, a căroră vade [termen] s-au împlinit, deci acum datornicii [cre- ditorii], în toate zilele îi su- pără liniștea și atenția de la obiectul d-sale. De aceea să poate că, dacă nu să va mări leafa de la cinstita Epitropie apoi earăși îndrăznește la d-voastră ca să-i plătiți această soma pentru cea mai de pe urmă dată...”

În trecere spre Paris, niște conaționali din familia Ghica-Comănești le lăsaseră câteva numere recente din *Albina românească* de care colegii

germani au rămas foarte impresionati, aflând că și în Moldova există periodice bine imprimate, uimindu-se și de diplomele emise de Academia Mihăileană: „D-nii Comănești, trecând pe aici la Paris, ne-au împărtășit multe despre Mol- dova, lăsându-ne și produsele *Albinii românești*, pe care le-am arătat la mulți nemți cunos- cători întru aceasta, cari în adevăr foarte s-au minunat

de asemenea frumos tipariu, asămine și de atestaturile d-lor Comă- nești date de Academie; cum cea mai mare parte din nemți, cari când aud că în țările noastre sânt școli și alte asă- mine spre cul- tivarea Mol- dovei rămân

încremeniți, ba încă nu ne dau crezare a fi toate acestea în faptă”.

În finalul scrisorii, Panaiteanu îl informează pe protectorul său că în vacanță el și Lemeni făcuseră o excursie în munți și asistaseră la reprezentația cu *Patimile Mântuitorului* – celebru spec- tacol de amatori dat de țărani din satul Oberamergau – și văzuseră „scheletul viu“ la o panoramă de bălci.

Recidivistul cucon

Cea de-a doua scrisoare este datată 15 noiembrie 1841. Se deschide cu regretul exprimat de Panaiteanu pentru afla-

rea vestii că binefăcătorul său suferea de friguri, dându-i grabnică în sănătate. Își amintea când el însuși fusese bolnav și se bucurase de îngrijirile părintești ale lui Asachi: „Îmi aduc aminte adeseori când mă aflam la Eși bolnav sau mai bine [zis] în patul morților, unde lipsit de părinți și de neamuri, înfășosarea Domnii Voastre și fieștecare părintească privire asupra me îmi era alina-rea și întrama-rea sănătății. Eu pătruns de recunoștință către făcătoarea de bine mână, nu-i sunt în stare a-i mulțami, ci viitorimea, numai viitorimea va putea descoperi a vă fi mulțamitoriu“.

Furniza date despre Academia de Artă și schimbările produse acolo între timp. Deși sănătos, se simțea adesea trist, dar găsea alinare în preocupările sale „care îmi prezic un viitor mai vesel“. Fostul director al Academiei, pictorul Peter Cornelius (1783-1867), se mutase din München și în locul său venise arhitectul Friedrich Gärtner (1792-1847). Acesta începuse repararea clădirilor, îmbogățirea patrimoniului și a materialului de studiu, impunând o disciplină severă, fapt ce dusesese la exmatricularea unui număr mare de studenți nedemni de aceea înaltă instituție de învă-

țământ artistic. „Sfârșindu-să meremetul [reparațiile], care încă continuiază, și începându-să semestrul, voi avea cînte a vă împărtăși despre toată rîndueala Academiei, cum și despre cele ce voi începe a învăța; până acum am desenat după biuste și natură, eară acum nădăjduesc a mă îndeletnici a desena figuri și anatomie care folositoriu [este] pentru compoziție“.

...și vechea Pinacotecă din același oraș

Nu toate veștile erau plăcute, iar cele privindu-l pe fiul protectorului său au darul de a întrista pe lector. După 11 luni și jumătate de la precedenta scrisoare, încurcăturile financiare ale acestuia nu luaseră sfârșit, se agravaseră. „Cuconu Dimitrachi vi să închină și sărută mâna la toată familia. D-lui au fost bolnav înainte vro 15 zile, eară acum mulțumescu lui D-zeu că să află sănătos. D-lui, deși struncinat de necazuri din partea creditorilor, totuși nu să abate cu atenția de la îndeletnicirea ramului d-sale; să miară [miră] foarte de întârzierea banilor de a i să plăti datoria

însămnată, dumnealui căit de cele trecute să poată ca să-i triimiteți 693 de florini, cu care somă să plăteze de toată datoria, pentru că din acei 200 florini ce i-ați triimes nu poate plăti, ci trebui să steie la bancheriu până când să va împlini soma arătată; căci plătindu-să numai o parte, și auzind ceilanți creditori că lor încă nu li să plătește, atunci să înfierbântă treaba și ni temem... Așadar ni

rugăm să binevoiti a-i triimite paralele...“

Panaiteanu dă și ultimele noutăți („novitale“, cum le spune el), despre decesul bătrânei regine Carolina (1776-1841), a doua soție a regelui Maximilian I al Bavariei (1756-

1825); a existat și o încurcătură de ordin confesional cauzată de faptul că defuncta fusese protestantă, iar necropola regală se afla într-un lăcaș catolic.

Panaiteanu își încheie scrisoarea cu smerenie, transmitând respectuoase complimente tuturor membrilor familiei – la care le alătură și pe acelea ale confratelui său Lemeni – și își cerea iertare dacă plictisise cumva cu informațiile furnizate.

Prin bogăția și varietatea știrilor, prin stilul încheiat și expresiv în care au fost redactate, aceste scrisori constituie documente de viață pline de culoare. ■

Cronici paralele la secolul

Cronici paralele la secolul

PREVIZIBIL - IMPREVIZIBIL

Dr. CRISTIAN POIȘTEANU

„Istoria nu și-a accelerat doar viteza și deci ritmul, ea a căpătat noi dimensiuni, devenind instantanee, prin transmisii radio și TV directe ale unor evenimente majore (revoluția română, războiul din Golf, debarcarea din Somalia etc., etc.), planetară, prin cuprinderea celei mai mari părți a globului sau chiar a totalității sale, cosmică, prin folosirea tehnicilor celor mai sofisticate ale retransmisiei prin sateliți orbitali, individual-colectivă, prin antrenarea psihică și mentală a mulțimilor de ascultători și telespectatori la urmărirea evenimentelor.

În acest punct să-l cităm pe Jean Cocteau, care spunea într-un interviu de acum 40 de ani: „Ce este istoria, la urma urmei? Istoria înseamnă fapte care devin până la sfârșit minciuni, iar legende sunt minciuni care devin în cele din urmă istorie“. Mai pragmatic și cu adresă directă la corelația istoriei cu mass-media, Jean-François Revel ne avertizează: „Cea dintâi între toate puterile care conduc lumea este minciuna. Civilizația secolului XX s-a bazat mai mult decât oricare alta dinainte pe informație, învățământ, știință, cultură, într-un cuvânt pe cunoaștere ca și pe sistemul de guvernământ care, prin însăși vocația sa, deschide accesul pentru toți: democrația.

Fără îndoială, ca și democrația însăși, libertatea de informare este și ea în practică repartizată de o manieră foarte inegală pe planetă. Și sunt puține țările unde cele două – democrația și libertatea de informare – au traversat secolul împreună, fără nici o întrerupere sau chiar suprimare pentru mai multe generații. Dar așa lacunar și sincopat cum se prezintă, rolul jucat de informație în mintea oamenilor care decid treburile lumii contemporane și în reacțiile celorlalți la aceste decizii este fără nici o îndoială mai important și mai constant decât în toate epocile anterioare. Cei care acționează dispun de acele mijloace de a cunoaște datele pe care să-și fundamenteze acțiunile, iar cei care sunt subiectul acțiunii – mai bine informați asupra a ceea ce fac cei care acționează.

Este deci interesant să aflăm dacă această preponderență a cunoașterii, precizia și bogăția ei, difuzarea mereu mai largă și mai rapidă au antrenat, după cum era firesc să ne așteptăm, o autogestiune a omenerii mai judicioasă decât înainte. Problema este cu atât mai importantă cu cât perfecționarea accelerată a tehnicilor de transmisie și creșterea continuă a numărului de oameni care profită de pe urma ei vor face cu siguranță din secolul XX epoca în care informația va constitui elementul central al civilizației“.

Prezentăm ultima parte, a treia, a acestui articol (vezi nr. 7 și 8/1999).

Vremea căderii zidurilor

În actualul stadiu al societăților omenești, refuzul oricărei dogme mi se pare a fi singura orientare aptă a satisface viitorul și a pune de acord viziunea lui Revel cu noua dimensiune a istoriei. Raportul *previzibil-imprevizibil* mi se pare că rămâne în continuare unul dintre fascinantele paradoxuri ale evoluției istorice. Cât de preocupat se poate el dovedi mi-o amintește o îndelungată convorbire avută în luna mai 1978 la Boston, la M.I.T. (Massachusetts Institute of Technology), cu câțiva analiști ai sud-estului european. Subiectul nostru era Iugoslavia după Tito. Îngrijorările interlocutorilor mei erau vizibile, iar accentele de-a dreptul alarmante. Totuși, nimeni nu intuia un război și o descompunere a Federației. Iată că, astăzi, ele sunt fapte împlinite. Dar nu numai atât. Cine privește acum, în 1999, harta Europei nu poate să nu fie frapat de asemănarea ei, în centrul și sud-estul continentului, cu cea din 1914, înaintea celui dintâi război mondial. Desigur, lipsesc imperiile,

dar separarea Cehiei de Slovacia, ca și apariția câtorva state din fosta Federație Iugoslavă fac ca de pe harta din această regiune a Europei să fi dispărut în mare măsură contururile dintre evenimente previzibile și imprevizibile în același timp. Au apărut două state românești, o situație istorică nouă. O situație fluidă care corespunde acum, în acest moment istoric, voinței popoarelor din regiune, dar care implică, în același timp, interesele altor țări și puteri europene și extra-europene.

În vremea noastră, când au căzut atâtea ziduri, este mai mult ca sigur că istoria nu se desfășoară după fanatezia oamenilor. În același timp, cu cât crește puterea de cuprindere a minții omenești și a mijloacelor inventate de ea și ordonate la scară socială, cu atât continuă să se ivească, din adâncurile existenței oamenilor și națiunilor, *misterul* constituirii istoriei. Nici determinismul pur și nici școlile platoniciene nu pot explica încă acest mister. *Previzibil-imprevizibil* este tocmai o măsură a acestui joc misterios, guvernat de ineluctabilul avans al științei și tehnologiilor.

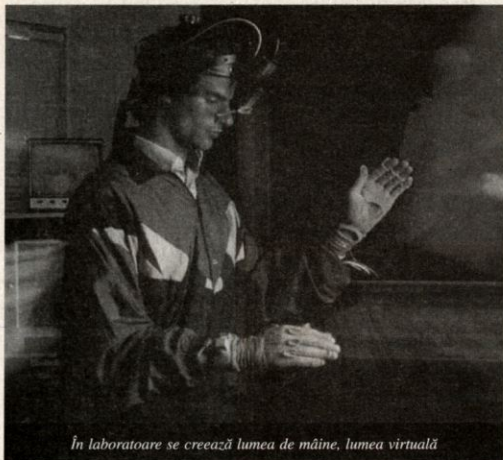

Istoria înseamnă fapte
care devin până la
sfârșit minciuni, iar
legende sunt minciuni
care devin în cele din
urmă istorie.

Jean COCTEAU

Posibilitatea istoricului de a prevedea istoria va putea fi sporită numai dacă întreaga societate umană va pune de acord cunoștințele ei cu comportamentele ei. Astfel vom continua „să oscilăm între oportunism și disperare” – cum nota Cioran. Și să nu uităm că tot Cioran ne aruncă sfidarea de a spune că istoria înseamnă „ironia umblând, riposta spiritului printre oameni și evenimente”.

Și poate pe această cale să încercăm să micșorăm ecartul dintre *previzibil* și *imprevizibil* în secolul și mileniul următor. Să ni-l

În laboratoare se creează lumea de mâine, lumea virtuală

mai amintim o dată pe Croce, într-o lungă dar adevărată disertație despre legătura dintre trecut și prezent. „Se ajunge uneori chiar la aceea că istoricii – preocupați să descrie în chip lugubru scene de agonie și să celebreze funeralii cărora lor le place să le dea numele de istorie – rămân stupefiați și scandalizați dacă le parvin documente pe care ei le posedă, o izbucnire în râs, un strigăt de bucurie, un murmur de satisfacție, o izbucnire de entuziasm. Cum (se întreabă ei) pot oamenii trăi, iubi, procrea, cânta, picta, ține disertații, în timp ce dinspre Orient și Occident răsună trompetele Judecății de Apoi.

Dar ei nu-și dau seama că această apocalipsă nu există decât în imaginația lor, mai fecundă în motive elegiace decât în inteligență, și că ea nu a existat niciodată în realitate, așa cum o dovedesc pe drept aceste strigăte supărătoare, care de altfel ajung în momentul hotărât pentru a aminti celui care ar fi tentat să uite că istoria duce mai departe, fără încetare, opera, că aparenta sa agonie nu este decât travaliu al nașterii și că se iau drept ultimele ei suspine până și scâncetele ce anunță o lume nouă, la care trebuie plecată urechea. Contrar individului, care moare pentru că nu își poate

reînoda începutul cu sfârșitul, istoria nu moare niciodată, căci ea reînnoadă totdeauna sfârșitul cu începutul“.

În pierdere de confort intelectual

Schimbarea civilizației este în orice caz la ordinea zilei. Nu împărtășesc un pesimism exagerat, dar nu mă pot reține să nu-mi amintesc acum, la schimbarea gârzii, de teoria civilizațiilor așa cum a fost ea formulată de A.J. Toynbee (pe care, de fapt, Huntington și Fukuyama îl repetă în substanță și cu mult mai puțină strălucire), după cum nu mă pot detașa de Fernand Braudel sau de Eric Hobsbawm, care spunea: „În drama mondială a înfruntării dintre Bine și Rău, am trăit într-un secol al războaielor religioase [citește ideologiilor – n. C.P.], a căror principală trăsătură este intoleranță“. *Secolul extremelor* mi se pare o excelentă definiție dată de Hobsbawm în chiar titlul cărții sale.

Jean Danjel adoptă un alt titlu (odată cu mine, dar nu înaintea mea): *Secolul imprevizibilului*. Daniel se amuză scriind că „în jocul definițiilor futuriste, se

spune că secolul XXI va fi într-un fel acela al «sfârșitului istoriei» și într-un fel acela al «șocului civilizațiilor» (aluzii la cărțile lui Fukuyama și Huntington). Neade-rând la aceste formule, editorialistul de la *Le Nouvel Observateur* crede a ști: „Ceea ce este totuși sigur este că secolul următor va începe prin pierderea aceluia confort intelectual care nu există decât atunci când inteli-gența poate garanta se-curitatea prezidenției”. Tot Daniel subliniază că pe lângă cele două chipuri devenite clasice ale tota-

litarismului bolșevic și fascist, sinonim cu seco-lul XX, nu trebuie uitat că acesta a fost și al deco-lonizării atât de des evo-cat și care a spălat „pă-catul Occidentului” – după Soljenițin – încă înaintea extremismului de stânga sau de dreapta.

Istoria celor două răz-boae mondiale, ca și cea a celor peste 300 de răz-boae regionale și locale din acest secol, a revo-luțiilor din Rusia și China, a revoluției națio-nal-socialiste din Germa-nia și a răzcoalelor și revoltelor populare, în-tre care 1907 românesc

este cap de listă în Europa, a loviturilor de stat, între care 23 august 1944 din România se înscrie perfect, a războaielor civile din China și Spania, din Iugoslavia și Rusia, a dic-taturilor mili-tare din Ame-rica Latină și România, din Spania și Po-lonia, din Por-tugalia și Irak și din multe alte locuri, flu-

Istoria înseamnă „ironia umblând, riposta spiritului printre oameni și evenimente”.

Emil CIORAN

Unul dintre evenimentele urmărite pe tot globul prin transmisiile în direct la radio și TV: războiul din GOLF

xul și refluxul mișcărilor de stânga și afirmarea so-cial-democrației (în pre-zent 11 din cele 15 țări membre ale Uniunii Europene au guverne cu orientare social-demo-crată), exportul comunis-mului de tip sovietic și expansiunea U.R.S.S., cuceririle sociale ale sa-lariaților și contradicțiile societății de consum, răz-boiul rece și societățile postindustriale, globa-lizarea și avatarurile ei – sunt tot atâtea capitole ale cronicii sec. XX. ■

RESTAURAREA COLOANEI

Cititorii noștri au putut afla, din numărul trecut al revistei, despre reuniunea științifică din 2-3 iunie 1999 de la București și Târgu Jiu, la care au participat principalii parteneri în opera de restaurare a ansamblului monumental realizat de sculptorul Constantin Brâncuși: World Monuments Fund, Banca Mondială, Ministerul Culturii și Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși.

În cadrul reuniunii, dr. Radu Varia a prezentat punctul de vedere al Fundațiilor Internaționale Constantin Brâncuși privind restaurarea *Coloanei fără Sfârșit*, document pe care am început să-l publicăm în numărul precedent și continuăm s-o facem acum.

Prezentul punct de vedere nu reprezintă opinia unei singure persoane. El se întemeiază pe rezultatele nenumăratelor discuții care nu au ocolit nici o ipoteză, ale analizelor, cercetărilor și experimentărilor ce au reunit, începând din 1992, la inițiativa Fundațiilor Internaționale Constantin Brâncuși, specialiști reprezentând nouă dintre cele mai prestigioase institute de cercetare și învățământ superior din România. Colaborarea noastră cu acestea a făcut, începând din 5 august 1996, obiectul unui Ordin Comun al ministrului Cercetării și Tehnologiei și al ministrului Culturii. Textul de față se întemeiază însă, în egală măsură, și pe rezultatele și studiile efectuate de Getty Conservation Institute din Los Angeles și Swedish Corrosion Institute din Stockholm, cu care Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși colaborează din 1993 și, respectiv, 1994 și care au efectuat timp de cinci ani cercetări aprofundate în situ și în propriile laboratoare.

Acest capital de cunoaștere nu se dorește și nu poate fi în contradicție cu niciunul dintre principiile moderne ale restaurării și nu exclude întru nimic colaborarea și contribuția restauratorilor la respectarea acestor principii pe parcursul procesului de restaurare.

Modulele, prin formă, culoare și dispunere reprezintă esența *Coloanei fără Sfârșit*. Ele au

fost turnate din fontă. Grosimea pereților modulelor este relativ mică, dacă ținem seama de gabaritul acestora. Brâncuși a dorit ca suprafețele exterioare ale modulelor să păstreze pe cât posibil materialitatea suprafețelor modelului din lemn pe care îl cioplise cu barda.

În 1937, turnarea și ajustarea modulelor s-a făcut cu dificultate. Multe dintre module prezintă diferențe importante de grosime de perete, mergând uneori de la simplu la dublu, precum și zone cu porozități sau chiar reparații prin sudare ale unor defecte.

Expunerea de durată la acțiunile factorilor atmosferici a generat procese de coroziune și de eroziune. Cele mai afectate au fost marginile suprafețelor de așezare, muchiile libere și suprafețele cu porozități și goluri din turnare. Există fisuri.

Restaurarea corpului din fontă al modulelor ridică două probleme importante:

- refacerea integrității și refacerea locală a formei prin operații de sudare și polizare care trebuie executate cu o extremă profesionalitate;
- limitarea la strictul necesar a numărului și întinderii zonelor în care se intervine prin polizare și/sau sudare; în acest scop este necesar ca metalizarea să asigure depunerea unui strat compact, omogen și aderent, cu o grosime de 1,0-1,5 mm, care să permită o ajustare ulterioară selectivă; calitățile metalizării trebuie asigurate atât pe suprafețele din fontă, cât și pe cele reparate prin sudare.

Metalizarea modulelor a fost finalizată în prezența artistului în perioada 20 iunie-25 iulie 1938, perioadă în care ing. Șt. Georgescu-Gorjan nu se afla în țară.

Ridicarea stălpului și amplasarea modulelor erau complet terminate în noiembrie 1937, an în care se dorea finalizarea operei. Întârzierea de peste 6 luni a lucrărilor s-a datorat nereușitei primelor încercări de metalizare, imperativului de a procura unele materiale de calitate superioară în raport cu primele folosite și, ulterior, imposibilității de a lucra în șantier în anotimpul rece.

(Va urma)

Ion Antonescu pe frontul din Basarabia, discutând cu un veteran din Războiul pentru independență

Mai toată lumea e de părere că, fără sprijinul armatei, generalul Ion Antonescu nu s-ar fi putut impune și mai ales nu s-ar fi menținut atâta vreme în fruntea statului român. Poate fi acceptată fără rezerve o astfel de apreciere? Chiar s-a bucurat el de sprijinul solidar al corpului de comandă?

Antonescu și generalii români

Comandantul Diviziei 8 infanterie, generalul Alexandru Orășanu

UN RĂZBOI SURD ȘI CIUDAT

Col. dr. ALESANDRU DUȚU, FLORICA DOBRE

Polite și resentimente

Atunci când se vorbește despre raporturile dintre Ion Antonescu și corpul de comandă al oștirii române se insistă mult asupra măsurilor de eliminare din cadrele active ale armatei a celor care fuseseră colaboratori apropiați ai fostului rege Carol II. Unilateral au fost privite și măsurile ulterioare de îndepărtare a unor cadre de conducere ale armatei care n-au împărțat vederile conducătorului statului privitoare la rosturile și durata angajării țării în războiul din Răsărit. Ne-am propus să rememorăm unele dintre fapte, dar mai ales să punem

în discuție și alte cazuri insuficient studiate pentru a putea stabili mai exact dimensiunile disensiunilor dintre șeful statului și elemente din conducerea armatei. Toate acestea în ideea de a cunoaște mai bine împrejurările în care s-a produs căderea regimului Antonescu.

Astfel, printre primele măsuri adoptate de Ion Antonescu imediat după preluarea puterii, la 6 septembrie 1940, a fost și aceea a eliminării din armată a unui număr de cadre considerate a nu fi corespuns împrejurărilor dramatice din vara lui 1940. Prin aplicarea art. 58 din Legea înaintărilor în armată, au fost trecuți în

retragere, „pentru incapacitate”, 80 de ofițeri superiori, între care generalul de armată Constantin Ilasievici, generalii de corp de armată Florea Țemescu, Ioan Ilcușu, Grigore Cornicioiu, Ioan Bengliu și Gheorghe Argeșanu, generalii de divizie Gheorghe Mihail (*Magazin istoric*, nr. 8, 9/1998) și Constantin Atanasescu, generalii de brigadă Victor Dombrowski, Gheorghe Lîteanu și Petre Bărbuneanu. La scurt timp, pentru „diverse alte fapte”, au fost puși în retragere alți 84 de ofițeri superiori, între care generalii de divizie Eugeniu Vârtejanu, Ioan Popovici, Aurel Aldea (*Magazin istoric*, nr. 8/1996), generalii de brigadă Gheorghe Tătaru, Constantin Papadopol,

Ioan Teodorescu, Constantin Apostolescu, Ștefan Costescu, Radu Marinescu și Nicolae Ionescu.

Se poate accepta faptul că în cazul unora dintre ei măsurile se impuneau, fiind determinate de prevederile și exigențele legilor și regulamentelor militare. Categorie este însă faptul că la cei mai mulți au prevalat considerentele de natură subiectivă, nerăbdarea lui Antonescu de a plăti polițe mai vechi, cum a fost în cazul generalilor Gh. Mihail, Aurel Aldea ș.a.

După aceste masive epurări, furia justițiară a lui Antonescu nu s-a potolit, alte loturi de generali fiind eliminate sub motiv de incompetență în exercitarea actului de comandă. Astfel, în perioada iunie-septembrie 1941, pentru „slăbiciune la comandă” sau „lipsă de energie”, au fost înlăturați peste 20 de generali și coloneli, între care generalii *Cristache Popescu, Gheorghe Leventi, David Popescu, Alexandru Orășanu, Nicolae Ciupercă, Aurel Racoviță, Emil Procopiescu* ș.a., care au fost trecuți în rezervă după ce li s-a cerut imperativ să-și înăinateze demisia din armată.

În anii care au urmat, între cei care au fost trecuți în rezervă sau în retragere s-au aflat generalii *Barbu Alinescu, Iosif Iacobici* (*Magazin istoric*, nr. 3/1967), *Emanoil Bărzotescu, Nicolae Ghinăraru, Traian Cocorăscu, Romulus Ioanovici* (1942), *Constantin Constantinescu-Claps, Teodor Ionescu, Aurelian Son,*

Constantin Panaițiu (1943), *Marin Cosma Popescu, Gheorghe Munteanu, Radu Băldescu* (*Magazin istoric*, nr. 4/1968).

Mulți dintre aceștia au acceptat măsurile luate împotriva lor, semnându-și singuri demisiile din armată. La fel de mulți însă, după 23 august 1944, s-au considerat nedreptățiți și au făcut numeroase cereri de reabilitare. În aceste pagini vom discuta câteva din aceste cazuri, în speranța că acest subiect va forma în viitor obiectul unei analize de amploare.

Felicitat și destituit

Unul dintre cei care s-au considerat nedreptățiți de măsurile luate împotriva lui de mareșalul Ion Antonescu a fost generalul *Alexandru Orășanu*, comandantul Diviziei 8 infanterie din cadrul Corpului 11 armată. Spicuim dintr-un memoriu înaintat de el la 18 octombrie 1944 ministrului de Război, generalul Mihail Racoviță: „de la instaurarea regimului domnului mareșal Antonescu și până la prăbușirea acestuia, subsemnatul am fost supus unui tratament de persecuțiuni care nu a încetat nici chiar după ce am semnat demisia ce mi-a fost impusă. Anticipez că tot ceea ce mi s-a întâmplat se datorește numai inițiativei personale a domnului mareșal Antonescu, care, deși niciodată nu m-a avut sub ordine, nu a încetat să mă

urască și să mă persecute în-atât încât să se manifeste chiar și asupra unor membri ai familiei mele”.

Referindu-se la ceea ce i s-a întâmplat, generalul Orășanu arăta că la 6 septembrie 1940, la orele 8, fusese ridicat de la cartierul Diviziei 2 gardă, din Ploiești, pe care o comanda atunci, și ținut închis, împreună cu mama sa, în locuința pe care o ocupa la Cercul militar din oraș, fiind păzit de jandarmi și agenți ai Siguranței. Același tratament fusese aplicat și fratelui său, colonelul Dumitru Orășanu – șeful de stat major al Corpului de gardă – pus sub pază în locuința din București, împreună cu soția și fiul său în vârstă de numai 4 ani.

La insistențele sale, la 2 octombrie 1940, Consiliul Superior al Armatei a hotărât să fie numit la comanda Diviziei 31 infanterie, dar generalul Antonescu a dispus să fie trecut în categoria generalilor care nu mai puteau primi comenzi corespunzătoare gradului. Mai mult, la scurt timp, i-a cerut printr-un intermediar să-și dea demisia din armată. În martie 1941, la insistența ministrului de Război, generalul Iosif Iacobici, generalul Orășanu a primit comanda Diviziei 8 infanterie.

Conflictul a reizbucnit însă curând, după angajarea țării în război, când Antonescu l-a calificat drept „superficial și incompetent” și a dispus îndepărtarea sa de la comandă. Generalul Orășanu susținea

*Generalul de corp de armată
N. Ciupercă, ieșind din biserica
unui sat transnistrean
(septembrie 1941)*

că-și făcuse datoria cu probitate și devotament, inclusiv în cursul luptelor din 28 și 29 august, de pe frontul Odessei, pentru cucerirea cotei 80, când căzuse în luptă chiar fratele său, colonelul Dumitru Orășanu, comandantul Regimentului 29 infanterie. În acele tragice împrejurări, comandantul Corpului 11 armată îi trimisese, în seara de 29 august, o scrisoare în care se arăta: „Cunosc jalea sufletului dvs. și vă înțeleg. Vă acord 48 de ore învoire cu începere de la primirea acesteia. Lăsați comanda generalului Nedelea, secundul dvs.”

„Am interpretat această învoire – preciza generalul Orășanu în memoriul din 18 octombrie 1944 – ca pe o atenție din partea șefului meu operativ, care îmi dădea astfel posibilitatea ca să înmormântez pe fratele meu. Am

mulțumit printr-o scrisoare și am folosit timpul acordat pentru a duce personal familiei tragica știre”.

Dar la expirarea învoirii, în 31 august, i s-a comunicat că i se luase comanda, fără a i se oferi nici un fel de explicații. Este cu atât mai surprinzător acest fapt, cu cât în aceeași zi generalul Constantin Constantinescu-Claps înaintase un raport comandantului Armatei 4, în care arăta: „Am onoare a raporta: domnul mareșal Antonescu, conducătorul statului, a aprobat ca să se ridice comanda generalului Orășanu, comandantul Diviziei 8 infanterie, cu începere din ziua de 1 septembrie 1941. Am pus în vedere generalului Orășanu această hotărâre. În acțiunea de trei zile – 27, 28 și 29 august 1941 –, în care generalul Orășanu a condus acțiunea Diviziei 8, a arătat continuu: lipsă

de pregătire profesională, pasivitate, discutarea ordinelor mele pentru a ascunde lipsa de pregătire, lipsa de înțelegere a solidarității în luptă a marilor unități încadrate”.

Chiar și o simplă lectură a acestui document ridică unele semne de întrebare. În primul rând, generalul Constantinescu-Claps își informa superiorul (generalul Nicolae Ciupercă – comandantul Armatei 4) într-o chestiune în care lucrurile trebuiau să se petreacă exact invers. La fel de ciudat este și faptul că toate acuzațiile formulate de generalul Constantinescu-Claps veneau la scurt timp după ce tot el felicitase pe generalul Orășanu pentru modul cum își comandase divizia în timpul luptelor.

Surprins și indignat, generalul Orășanu a înaintat un raport comandantului Armatei 4, prin care ruga să se intervină pentru a i se primi

„demisia din armată“, iar până la soluționarea cererii sale solicita să i se permită deplasarea „în garnizoana București“. În memoriul din octombrie 1944 subliniază faptul că demisia îi fusese *impusă* și că atunci când îl întrebaseră pe generalul Ion Boițeanu – secretarul general al guvernului – ce i se reproșa, acesta îi răspunsese că „nu îi plac ochii mei mareșalului și că dragoste cu sila nu se poate face“. Nu știm cum au stat lucrurile, dar la 24 septembrie 1941 generalul Orășanu a semnat o declarație prin care își dădea demisia „de bună voie“, fiind trecut în rezervă la 30 septembrie și repartizat ca ofițer de rezervă Corpului 4 armată.

Semnificativă este însă declarația generalului C. Constantinescu-Claps din 12 octombrie 1945: „Conducerea cerându-mi să arăt în scris cauza acestei permisi [acordate în seara de 29 august 1941], am înaintat un raport care a fost apreciat ca temei de a îndepărta din armată pe generalul Orășanu, depășind cu totul atât vina cât și aprecierea vinei de către mine“. El arăta că cel căruia îi acordase permisia și îl apreciasse negativ în 1941, la cererea (sau nu) a eșaloanelor superioare, afirma în 1945 că generalul Orășanu „are merite în carieră pentru a i se da un grad în plus în armată pentru trecutul său de muncă și corectitudine. Această înaintare este necesară pentru reabilitarea sa din nedreptatea ce i s-a făcut“.

La 11 noiembrie 1945, generalul Iosif Teodorescu, președintele Comisiei speciale de reclamații, redacta o rezoluție prin care se sugera: „Ținând seama de întreg statutul de serviciu al ofițerului și de faptul că s-ar putea să fi fost urmărit de mareșalul Antonescu din cauză că mulți ani generalul Orășanu fusese adjutant al regelui Carol al II-lea, precum și mai ales dacă se ține seama de declarația scrisă a domnului general Constantinescu-Claps, fostul său comandant de corp de armată, comisiunea este de părere că recalamția ofițerului este întemeiată și propune a fi luată în considerare“.

Brav, energie, priceput și îndepărtat

Nedreptățit s-a considerat și generalul *David Popescu*. Numirea lui în funcția de ministru de Interne, la 4 iulie 1940, îl implicase în evenimente ce au urmat și care aveau să-i influențeze decisiv, nu peste mult timp, cariera militară.

După ce l-a arestat, din ordinul regelui Carol II, pe generalul Antonescu și l-a închis la mănăstirea Bistrița, a participat la Consiliul de Coroană care decisese acceptarea dictatului de la Viena. La 5 septembrie 1940, generalul David Popescu fusese chemat și reținut (fără violență) la Președinția Consiliului de Miniștri de către generalul Antonescu, pentru a nu putea acționa în favoarea regelui Carol II.

Pus, inițial, la dispoziția Ministerului Apărării Naționale, generalul David Popescu a fost urmărit de legionari, fiind nevoit „să se refugieze prin mai multe locuri ca să scape de urmărirea lor“. La 10 ianuarie 1941 i s-a încredințat funcția de comandant al Diviziei 11 infanterie, pe care a condus-o în timpul luptelor pentru eliberarea sudului Basarabiei și pe frontul Odessei, până la 21 august 1941, când în mod surprinzător i s-a ridicat comanda.

În mod surprinzător, pentru că, referindu-se la comportarea lui, generalul Vasile Atanasiu, comandantul Corpului 3 armată, arăta că generalul David Popescu și-a condus divizia „cu pricepere, cu elan și cu bravură în toate luptele ce a dat“, afirmându-se „ca un bun conducător de trupe, brav, priceput, energic, plin de avânt, calm și cu multă dragoste de ofițerii și soldații săi de care era iubit și admirat“. Se remarcase și în bătălia de la Karpova, pe frontul Odessei, unde „a comandat cu multă pricepere divizia“, „săvârșind fapte de arme remarcabile, care vor rămâne înscrise în istoria acestui război“.

Când s-a ivit un pretext, mânia mareșalului s-a manifestat imediat. La 20 august 1941, în urma insuccesului înregistrat de Regimentul 3 dorobanți, a fost înlocuit de la comanda Diviziei 11 infanterie, acordându-i-se, inițial, un concediu de 30 de zile și, apoi, a fost trecut în rezervă, la... 31 august 1941!

(Continuare în p. 66)

De data aceasta, nu aveți dreptate

Casca germană în două ipostaze românești: servanții unei puști-mitraliere Z.B. (imagine din noiembrie 1944, pe frontul din Ungaria)...

CASCA GERMANĂ MODEL 1935

CORNEL I. SCAFES

Soldați români? Soldați germani? Mulți cititori ne-au scris pe marginea fotografiei publicate la pagina 40 a numărului 4/1999. Nedumerirea lor era provocată de căștile respectivilor oșteni: acestea sunt germane, deși soldații poartă uniforme ale armatei române. O inadvertență?

Așa pare să fie. Dar chiar așa și este?

Astăzi, pentru majoritatea iubitorilor de istorie, ținuta și armamentul militarului român în timpul celui de-al doilea război mondial sunt asociate, obligatoriu, cu piese de echipament și armament așa-zis românești: casca olandeză

model 1939, pușca și mitraliera „Z.B.“, tunul și tancul „Skoda“ ș.a.m.d. Realitatea este însă mult mai complexă.

Încă din 1940, înaintea intrării României în cel de-al doilea război mondial, prin pierderea surselor de aprovizionare cu armament și tehnică

Imaginea amintită am reprodus-o din volumul **Armata română. 1941-1945**, publicat, în 1996, la Editura RAI, din București, de Cornel I. Scafes, Horia Vl. Șerbănescu, Ioan I. Scafes, Cornel Andonie, Ioan Dănilă, Romeo Avram.

Unul din autorii acestei lucrări, dl. Cornel I. Scafes, ne-a făcut următoarele precizări, pornind de la amintita fotografie.

din Cehoslovacia și Franța, ce fuseseră ocupate de Germania, armata română s-a orientat spre Germania și Italia. Din acest moment și până în august 1944, Germania, ca aliat al României, a devenit principalul furnizor de armament provenit din străinătate.

După începerea operațiilor militare, datorită luptelor, o parte din echipamentul și armamentul trupelor române a fost distrus sau pierdut. Măsura luată de Marele Cartier General a fost aceea de a înlocui lipsurile cu material sovietic de captură și armament și echipament importat din Germania. Firesc, acestea au schimbat imaginea atât de familiară a militarului român, aspect surprins și de fotoreporterii vremii. Dacă până în 1945 apariția unor astfel de fotografii a reprezentat un fapt banal, după această dată publicarea lor a fost interzisă, încercându-se ca

prin omisiune să se „șteargă” din istoria noastră participarea la campania împotriva U.R.S.S. pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei. În cazurile în care totuși unele fotografii au apărut în lucrările de istorie, cenzura a avut grijă ca retușorii să-și facă din plin meseria, pentru ca fotografiile să nu deranjeze conducerea politică a României. Desigur, publicarea unor astfel de imagini în *Magazin istoric* a surprins pe unii cititori. Pentru o mai bună informare a acestora enumerăm o parte din echipamentul și armamentul „atipic” folosit de armata română între 1941-1945.

Printre elementele de echipament care ies în evidență au fost: casca germană model 1935, care a fost folosită în special de trupele de cavalerie, pentru a compensa pierderile suferite în primii ani de război. Casca germană a mai intrat în dotarea trupelor de infanterie marină și a trupelor de parașutiști (casca germană model 1938), dar a fost folosită, ad-hoc, și de alte categorii de militari. Au mai fost utilizate, de asemenea, piese de echipament de captură sovietice, apoi germane și ungurești (mantale, centuri, cartușiere). Pentru iarnă, trupele au folosit pentru

A murit primul om

„În ultimele două numere ale revistei *Magazin istoric* am citit cu interes secvențele din lucrarea d-lui Dorin Dărăban – *Deportați în Donbass* –, o nouă filă a suferințelor total nejustificate ale șvabilor sătmăreni.

Profit de interesul pe care *Magazin istoric* îl acordă deportării șvabilor și nemților după ocuparea României de către hordadele bolșevice pentru a vă trimite un exemplar din jurnalul unui deportat german intitulat *Țarcul morții*, apărut sub semnătura soției mele, Edith Oravec (Vasilii).

Jurnalul – ne scrie domnul *Mircea Vasiliu* – a aparținut sócrului meu, Oravec Fridrich, scris în perioada deportării lui în Ucraina; a fost descifrat și tradus de soția mea și a apărut în editura societății mele, SC Vascaremo Company SRL Brăila. În cazul în care considerați interesante adnotările jurnalului,

și dacă spațiul vă permite, puteți reproduce unele fragmente, în amintirea unui om cu un suflet de aur, care a fost Oravec Fridrich”.

Îi mulțumim domnului inginer Vasiliu pentru scrisoarea sa și reproducem câteva pasaje din jurnalul respectiv:

În noaptea de 31 ianuarie 1945 ne-am luat la revedere de la România, pornind în direcția vechilor hotare. *Pe data de 2 februarie 1945*, dimineața, am traversat Basarabia iar la ora opt am ajuns în primul oraș rusesc, Tiraspol. Aici ne-au lăsat să coborâm lângă vagoane și imediat au apărut în preajma noastră diverși negustori ambulanți care nu știau ce se petrece cu noi. Am vrut să cumpăr un litru de lapte dar spre marea mea regret, speculantul mi-a cerut pe el douăzeci și cinci de ruble, echivalentul a o mie două sute cincizeci de lei. Am dorit să cumpăr un măr,

camuflaj combinezoane germane cu două fețe, una albă, pentru zăpadă, alta de culoare kaki. În aviație, echipamentul de zbor de proveniență germană s-a generalizat spre sfârșitul anului 1943, fiind utilizat până la sfârșitul războiului (căști de zbor germane model 1937, mască de oxigen „Auer“, cizme de zbor, combinezoane de zbor cu rezistențe electrice).

În ceea ce privește armamentul și tehnica de luptă,

... și o unitate de infanterie marină inspectată de ministrul Marinei, generalul N. Șova

prezența materialului german este mult mai masivă decât în domeniul echipamentului. Pe lângă carabina „Mauser“ KAR 98 K (foarte asemănătoare cu pușca „Z.B.“ aflată în

dotarea armatei noastre), trupele române au folosit pistoale-mitralieră M.P. (M.P. = Maschinen Pistole = pistol-mitralieră), M.P. 40 (pat rabatabil), M.P. 41 și M.P. 43, mitraliere M.G. (M.G. = Maschinengewehr = mitralieră), M.G. 34 și M.G. 42, arun-

cătoare de grenade antitanc reactive, celebrele Fauspatrone, grenade, aruncătoare de flăcări, tunuri antitanc PaK (PaK = Panzerkanonne = tun antitanc), 5 cm PaK 38, 7,5

dar și pentru acesta mi s-au cerut zece ruble, adică cinci sute de lei. Nu mi-am putut permite luxul să cumpăr nici una, nici alta, deoarece mica mea avere consta în zece ruble pe care le-am cumpărat de la unul dintre paznicii noștri cu cinci sute de lei, înainte să trecem frontiera în Rusia...

Pe data de 4 februarie 1945, în drum spre Odessa, temerea mea s-a transformat în realitate. Datorită lipsei de hrană, a frigului și a mizeriei, în vagonul nostru a murit primul om. Nu știu cum îl chema, dar era din Aninoasa. Evenimentul era pentru noi deosebit de grav și l-am adus la cunoștința paznicilor sovietici care au primit vestea ca pe o treabă extrem de banală. Au oprit trenul la miezul nopții în câmpul năvălit de viscol, au împăturit cadavrul într-o zdreanță veche și zoioasă și au dispărut cu el în vijelia deslănțuită cu atâta ostilitate...

În 8 februarie 1945, am pornit din nou la drum și am ajuns la Nepetrovsk. Vremea

parcă se mai răzbunase. Viscolul se oprișe. Era ger și ninge liniștit...

Se întunecase bine, când am ajuns în vecinătatea minei, căci probabil că acolo ne-am oprit, dar a trebuit să stăm în frig până la orele douăzeci și două când am venit să ne „cazeze“ pe toți. La prima vedere am avut impresia că cei care ne-au întâmpinat nici nu se așteptau sau poate cel puțin așa mi s-a părut mie. Cert este că rușilor nu le-a fost ușor să găsească spații pentru noi care eram poate două mii de oameni.

În două clădiri mari au încăput opt sute de oameni, în altele două mai mici au mai intrat cam o sută de persoane. Alți oameni în alte clădiri, până ne-au găsit adăpost la toți bărbații. Cu femeile lucrurile s-au petrecut ceva mai complicat. Cam șapte sute cincizeci la număr, ele au trebuit să mărșăluiască încă trei kilometri până la un grup de case destinate lagărului lor. După mulți kilometri de mers prin zăpadă, săracele de ele arătau ca niște umbre sleite de ultima picătură de vlagă... ■

cm PaK 97/38 și 7,5 cm PaK 40, tunuri și obuziere de câmp și antiaeriene (printre care renumitul tun anti-aerian „Krupp/Rheinmetall, model 1936, cal. 88 mm), motociclete „BMW“ și „ZÜNDAPP“, autoturisme de tip militar „Volkswagen“ (diferite modele), „Mercedes Benz“, „Horch“, „Stoewer“, autocamioane „Ford“ (fabricate la filiala germană a uzinelor americane), „Opel Blitz“, „M.A.N.“, „Klockner Deutz“, „Bussing NAG“, tractoare semișenilate Zugmaschine (Zugmaschine = semișenilat) de diferite tonaje,

tractoare pe șenile tip „OST“.

In domeniul tancurilor, vehiculelor blindate și aviației, situația este și mai evidentă. Armata română, începând din 1942, a utilizat tancuri PzKpfw tipurile III și IV, autotunuri StuG și transportoare blindate SPW de diferite modele; aeronautica: avioane de vânătoare „Heinkel He 112 E“ și „Messerschmitt 109“ (diferite tipuri din care „Messerschmitt 109 G“ s-a montat la uzinele „I.A.R.“ din Brașov), aparate de bombarda-

ment în picaj „Junkers Ju 87“ (însăpământătoarele „Stukas“), avioane de asalt „Henschel Hs 129 B-2“, avioane de recunoaștere, „Junkers“ și „Dornier“ (diferite tipuri), hidroavioane „Heinkel He 114 A“ și avioane de transport „Junkers Ju 52“.

Folosirea acestora, mai ales după 1943, a dat, în unele situații, o alură foarte „germană“ armatei române, așa cum, peste ani, dotarea cu echipament și armament sovietic avea să confere o înfățișare „sovietică“, până la „ultimul nasture“. ■

ANTONESCU ȘI GENERALII...

(Urmare din p. 62)

Surprins de această măsură a fost și comandantul Armatei 4, generalul Nicolae Ciupercă. El considera că insuccesul Regimentului 3 dorobanți nu i se putea imputa comandantului Diviziei 11 infanterie – „acestui energic, îndrăzneț și priceput general, care și-a exercitat comandamentul cu un mare avânt“. Având în vedere situația complexă de pe teatrul de operații, „este numai o întâmplare nenorocită ce se poate atribui altor factori și nu insuficienței aptitudinilor generalului Popescu David, care a fost la înălțimea

evenimentelor pe tot timpul operațiunilor“. În final, generalul Ciupercă aprecia că generalul David Popescu „merită a înainta la gradul de general de divizie“.

Și cu toate acestea, în locul decretului de avansare în grad, s-a întocmit decretul de trecere în rezervă. Cauzele reale ale acestei curmări timpurii a carierei militare a generalului David Popescu, deși era apreciat de superiori săi, continuă să ridice semne de întrebare. În orice caz, având în vedere modul cum se produsese cele două destituiri, atât a generalului Orășanu, cât și aceea a lui David Popescu, faptul că ambii fuseseră oameni de încredere ai fostului monarh Carol II, ba în al doilea caz și cel care, în calitate de

ministru de Interne, îl privea de libertate pe generalul Antonescu, ne face să credem că îndepărtarea lor de la comandă fusese dictată mai mult de resentimentele mareșalului Antonescu, decât de criterii neapărat profesionale. Și astfel de atitudini din partea sa nu au fost o raritate. Ele au dat naștere unui „război“ surd care va lua amploare pe măsură ce situația de pe teatrul de operații devenea tot mai defavorabilă puterilor Axei, de data aceasta elementele de confruntare căpătând o tentă politică tot mai pronunțată. Cum vom vedea în numărul viitor, în acest „război“ mareșalul va deveni tot mai singur și tot mai nesigur... ■

(Va urma)

În urmă cu 60 de ani, la 21 septembrie 1939, cădea la datorie, asasinat de un grup de legionari, primul ministru al țării, Armand Călinescu.

Magazin istoric a publicat, de-a lungul anilor, numeroase mărturii și documente privind atât viața și activitatea lui Armand Călinescu, cât și tragicul său sfârșit. De asemenea, Fundația Culturală Magazin Istoric a editat în 1992 lucrarea *Cine a fost Armand Călinescu* (culegere de evocări ale celor care l-au cunoscut și ecouri din presa românească și internațională), iar în 1993 a reeditat cele două volume de Discursuri parlamentare din anii 1926-1937, apărute inițial în 1938.

Prezentăm acum o altă mărturie inedită despre cel ce a fost Armand Călinescu. Este o scrisoare din 1939 datată „Pitești, 24 septembrie seara”, trimisă de un tânăr, George Adrian (evreu de origine) ambasadorului Vasile Stoica, aflat pe atunci la post în Ankara (Magazin istoric, nr. 11, 12/1994, I/1995).

Documentul, din care reproducem câteva fragmente, se păstrează la Arhivele Naționale din București.

Elena ISTRĂTESCU

Convoiul mortuar la Curtea de Argeș

„SUB UN CER PLUMBURIU ȘI TRIST...”

Iubite Domnule Ambasador,

M-am întors, sunt numai două ore de atunci, de la înmormântarea lui Armand Călinescu. V-am povestit cândva, în neuitatele pentru mine ceasuri de conversație de la Riga [în 1936-1939 V. Stoica a fost reprezentantul României în Letonia și Lituania (*Magazin istoric*, nr. 10, 11/1995)], ce a însemnat omul acesta pentru copilăria și adolescența mea, trăite sub semnul ascensiunii lui politice și – mai târziu – pentru scurtul meu început de carieră. Am crezut în steaua lui și i-am urmărit itinerariul politic cu o pasiune și o venerație pe care nu le-am renegat niciodată, nici chiar în clipele de grea și umilitoare

decepție, ce au urmat brutalei și nedrepte mele rechemări din străinătate.

Vizitele sale anuale, în prăvălia părinților mei, mici negustori la Pitești, vizite electorale, desigur, dar nu mai puțin evenimente pe care le așteptam cu înfrigurare, zgomotoasele manifestații de stradă și campaniile de alegeri, care atrăgeau ca un magnet intenția de partizanat a noastră, a elevilor de la Liceul „I.C. Brătianu”, discursurile lui Călinescu în Parlament, discursuri pe care le citeam adeseori în fața oglinzii, căutând să imit atitudinea și glasul uscat și pătrunzător al oratorului – toate acestea au constituit, pentru adolescența mea, chinuită de

coșmarul șicanelor ce le suportam, ca singur evreu printre 800 de valahi autentici, singurul punct luminos, singura treaptă solidă spre catedrala năzuințelor și veleităților mele.

Aveam 17 ani – azi am 20 – când eliminat, cu mult zgomot, din liceu, din cauza unei foarte premature colaborări la o revistă bucureșteană (*Cuvântul Liber*) am venit la București unde, ajutat de dl. Teodorescu-Braniște, vicepreședinte pe atunci al țărăniștilor din Argeș, am intrat în redacția *Adevărului*. Acum puteam să-mi realizez, în deplină libertate, proiectele care mă preocupaseră ani de-a rândul și să devin cu adevărat util omului în serviciul căruia voiam să mă pun, cu trup și suflet, lui Ar.M. Călinescu.

Aveam, repet, 17 ani. Într-o dimineață pe care o amânasem cât putusem mai mult, m-am hotărât și am sunat la poarta casei din C.A. Rosetti, unde locuia pe atunci idolul meu. M-a primit îndată, într-un birou modest și, din primul moment, a rupt gheața de care mă temusem atât, spunându-mi cuvinte de laudă la adresa tatălui meu, „un om foarte de ispravă” și întrebându-mă amănunte asupra eliminării mele, de care auzise vorbindu-se.

L-am rugat să intervină, la unul din directorii *Adevărului*, pentru a fi acreditat pe lângă Partidul Național-Țărănesc, urmărind prin aceasta să fiu mai des în contact cu el și să-i pot deveni util, în înțelesul pe care, cu admirabila naivitate a vârstei, îl dădeam acestui cuvânt.

Armand Călinescu m-a privit și, cu zâmbetul acela cu atât mai prețios cu cât era atât de rar, mi-a spus:

– Meseria pe care ți-ai ales-o și, în special, domeniul acesta al reportajului politic cere multă experiență și multă răspundere. Sunt uneori, în joc, lucruri foarte grave. La douăzeci de ani se face încă literatură...

– Am șaptesprezece, l-am corectat eu, necruțător.

Se apropie de mine și mă privi, mai mult curios decât surprins. Apoi spuse, cu o inflexiune duioasă în vocea de obicei gravă și metalică:

– Șaptesprezece ani! Asta e o vârstă... Cu patru ani mai mare decât băiatul meu [Barbu Călinescu, stabilit acum în Anglia]. Un copil...

Își drese apoi glasul, jenat parcă de slăbiciunea de-o clipă și ridicându-și fruntea, cu gestul acela brusc al tribunalului, atât de nepotrivit cu statura lui mică și totuși atât de impunător, îmi făgădui că va încerca să lucreze cu mine.

– Nu-ți promit nimic. O simplă experiență. Te vei ocupa la început numai de organizația din Argeș.

Îmi întinse mâna:

– Cu școala ce faci?

Ridicai din umeri, încurcat:

– Nu știu... Cred că am să urmez în particular.

Vocea metalică redeveni autoritară:

– Te rog! Te rog foarte mult, domnule! Să-ți termini liceul. Când îți vei lua bacalaureatul, vom sta într-adevăr de vorbă.

...Sunt două ore de când Armand Călinescu doarme acolo, în cripta de la Curtea de Argeș, sub un cer plumburiu și trist ca un sfârșit de lume... ■

ÎNSEMĂRI DIN ANI TINERI

● Vrem sardele ●
„Arăpoaico, am să
mă însor cu tine!“ ●
De la savant la
savant ● Zbur-
dălnicii la Florica ●
Ion C. Brătianu
își apără clăile de
fân

Azilul „Elena Doamna“ înființat de generalul Carol Davila

ALEXANDRINA FĂLCOIANU

„Deoarece am fost atacată de o violență rară de persoane pe care eu le disprețuiesc adânc, dar care ocupă situații înalte și deoarece am ajuns la sfârșitul vieții, am dorit să văd cu ce fapte, bune sau rele, mă voi înfățișa în fața Domnului și mi-am făcut examenul de conștiință. Este suprema mea spovedanie. Cui s-o închin? Fiindcă am fost calomniată, fiindcă onoarea și reputația mea sunt în cauză, închin această spovedanie opiniei publice și acelor care m-au văzut la muncă. Ei să mă judece“.

Astfel își justifică publicarea, în 1937, a cărții sale memorialistice, Din zile grele. Un examen de conștiință și răspuns, una dintre participantele și martorele evenimentelor din Bucureștii aflați sub ocupație în anii 1916-1918:

Alexandrina (Lili) Fălcoianu (1867-1951). Scriere memorialistică, publicată ca o replică la unele pagini dintr-o alta, referitoare la aceeași perioadă, vol. II din cartea Sabinei Cantacuzino, Din viața familiei Brătianu, apărută tot în 1937.

Nu vom insista aici asupra acestei „polemici“, dar se impune constatarea că totuși după opt decenii de la acei ani ai Capitalei și bucureștenilor aflați sub ocupație străină, nu există încă o cercetare completă a perioadei. Așa cum în epocă patimile luau locul judecății obiective, deceniile de după al doilea război mondial au dus la ignorarea sau prezentarea deformată a realităților de atunci.

Cartea Alexandrinei Fălcoianu a fost urmată de o altă lucrare memorialistică. Încurajată de buna primire

a primei cărți (între altele, aprecierea lui Al. Brătescu-Voinești), autoarea a purces la continuarea ei. N-a mai publicat-o, din câte știm, o copie dactilografiată păstrându-se la Arhivele Naționale din București. Sunt evocări din anii copilăriei și ai tinereții, scrise cu real talent al evocării și al portretizării (autoarea a fost, de altfel, pictoriță, cu expoziții personale sau de grup în anii interbelici).

Prezentăm și noi câteva pagini inedite din această scriere, nu înainte de a reține câteva date despre autoare.

Alexandrina Fălcoianu s-a născut într-o veche familie de boieri munteni (Balea, logofăt la 1598, Petru, logofăt la 1631, Tudor, paharnic, la 1650). Tatăl ei, Ioan (1835-1869) a fost matematician, profesor universitar la București și director general al Poștelor și Telegrafelor. A fost căsătorit cu Elena Warthiadi. Fratele lui Ioan, generalul Ștefan Fălcoianu, membru al Academiei Române, a fost șef al Marelui Stat Major, ministru de Război și președinte al Consiliului de Administrație C.F.R.

Alexandrina a mai avut o soră, Maria (1865-1907), căsătorită cu inginerul Ion G. Cantacuzino.

În timpul războiului balcanic din 1913 – după ce a absolvit cursurile de asistente ale Crucii Roșii Române – autoarea acestor memorii a lucrat la Ambulanța Română din Bulgaria. În timpul ocupației din 1916-1918, a rămas în București, activând la Spitalul 114 de la Azilul „Elena Doamna” și, apoi, la Spitalul de contagioși, 108, de la Azilul de Bătrâni.

Copiii Davila: Alexandru...

După război și-a continuat acțiunile caritabile. S-a ocupat de distribuirea ajutoarelor americane (alimente și medicamente) în satele din Muscel. În 1920 s-a aflat în comitetul de constituire a Casei Femeii. În 1921, când s-a stabilit în București (până atunci locuise la Golești), a donat 80 de pogoane de vie orfanilor și văduvelor de război și un teren pentru construirea școlii din Isvorani Florica-Muscel.

În același an a înființat Societatea „Ghiocelul” (printre fondatori Simion Mehedinți și Gh. Murgoci) pentru încurajarea elevilor dotați din școlile rurale.

Tot în 1921 a preluat conducerea Institutului Surorilor de Caritate „Regina Elisabeta” din București (înființat la 1878 de prima regină a României), retrăgându-se în 1936.

Avea – după cum mărturisește în amintita carte publicată – simpatii pentru mișcarea „naționalistă”, sprijinindu-i, în 1924, pe studenții extremiști (C. Zelea-Codreanu, Ion Moța, N. Gârneață ș.a.) închiși la Văcărești, în urma atentatului de la Iași împotriva prefectului Manciu.

Aceleași simpatii de extremă dreapta le exprimă și în volumașul Ce am văzut în Italia fascistă, publicat tot în 1937, în urma unei călătorii din octombrie-noiembrie același an. Să reținem această descriere a manifestației fasciste din 28 octombrie 1937, ziua aniversării marșului asupra Romei din 1922.

„Rând pe rând fasciștii intră în arenă [din Forumul Mussolini] și se așază la locurile indicate în rândurile așa de

drepte că văzute de la noi parcă ar fi legume sădite pe sfoară. Sunt 100 000. Tribunele se umple, dealul nostru este plin, o aglomerație grozavă. La orele 11 totul este gata, deodată se aud trei detunători de o armă oarecare, apoi trâmbițele sună, iar muzicele încep să cânte imnul fascist.

Ducele iese pe estradă, salută zâmbind; nu are aerul feroce cum îl reprezintă fotografiile, lumea salută, strigă Du-ce, Du-ce... urmează o tăcere adâncă, lumea își ține parcă răsuflarea ca să nu piardă un cuvânt. Ducele vorbește; nu înțeleg tocmai bine ce spune, dar gesturile sunt energice.

Omul trebuie să moară la timp, își spun spiritele tari.

Fie, dar moartea vine când vrea ea, la unul prea devreme, la altul prea târziu. Puțină delicateță și recunoștință n-ar strica.

Crichet la Cotroceni

Generalul [Carol] Davila era un om de o bunătate rară, deși cam violent. Adora copiii și Azilul Elena Doamna, opera sa iubită, era obiectul unei griji cu totul părintești. Considera pe orfani ca fiind copiii lui. Cei mici alergau după el și-l apucau de haină, spunându-i „papa“. Într-o zi era o sărbătoare. Generalul a intrat dimineața în sala de mâncare și a întrebat copiii ce vor să le dea?: cafea cu lapte, ceai cu lapte sau „sadea“ [neamestecate].

A urmat un astfel de entuziasm că, mărturisesc, mi-a făcut impresia unui atac de nebunie colectivă“.

Să urmărim acum câteva pagini din notațiile acestei memorialiste puțin cunoscute marelui public cu informații din lumea vechilor familii boierești românești care, la hotarul veacurilor XIX și XX, își păstrau încă tradițiile într-o societate în plină modernizare.

Am păstrat particularitățile stilistice ale autoarei, adaptând normele ortografice actuale. Intervențiile explicative sunt în paranteze drepte.

Ioan LĂCUSTĂ

Cum pronunța românești mai greu, copiii au înțeles în loc de sadea, sardea și au strigat toți în cor: „vrem sardele“.

Explicându-i-se încurcătura, el a trimis numaidecât în oraș de i-a adus sardele și a împărțit la fiecare copil

câte o sardea. Odată pe săptămână poftea la masă – acasă la el, – câteva din elevele care învățaseră mai bine. Fiicele lui, Elena și Joița, au fost crescute în azil și absolut cu același tratament ca și celelalte eleve. Tot azilul petrecea cele două luni de vară la Brebu, lângă Telega, în Prahova. Doctorul Davila ducea o căruță întreagă de medicamente, din care îngrijea toate satele vecine. Locuitorii îl așteptau ca pe un binefăcător. Era însă foarte sever în administrație. Vai de cei care ar fi fost neglijenți, vai de profesorii care n-ar fi venit exact la lecție; cerea ca fiecare să aibă simțul datoriei.

De aceea erau scene foarte animate între el și fiul său Alexandru, care cu marea sa inteligență era cam zburdalnic. Voind să-l

...Pia, în uniformă micilor dorobanși...

îndrumeze spre o viață ordonată, l-a numit profesor de franceză la azil unde organiza și serbările elevelor cu reprezentatii teatrale. Și iată-l pe Alexandru între fete, adică „Lupul între oi”! Experiența s-a terminat prin căsătoria profesorului cu frumoasa sa elevă Ortensia Keminger. Se pare că generalul Davila, după moartea tragică a soției sale, a voit să se căsătorească cu mama mea, căreia, în urmă, i-a devenit cumnat. Într-o zi, el îmi spune: Mauricaude (ară-poaico), așa-mi spunea, fiindcă eram mică și neagră, ascultă-mă, mama ta n-a vrut să se mărite cu mine. Acum, am să mă însor cu tine!... Când l-am auzit, am fugit drept în odaia mea și m-am vârat sub pat.

Câteodată, duminica, mergeam la el la Cotroceni, unde juca crichet cu copiii lui. Avea o grădină mare cât o moșie, cu grădină de zarzavat într-o parte; pe când jucam crichet, adesea trecea regele Carol I cu regina Elisabeta venind de la Șoseaua Kiseleff. Văzând pe părinții noștri se opreau și stăteau puțin de vorbă. Noi ne înșiram cu ciocanele de crichet în mână și făceam adânci reverențe, apoi salutau, ne salutau și pe noi, care iar făceam reverențe și plecau la Cotroceni.

Capul răutăților

Cei patru copii Davila erau toți foarte frumoși. Alexandru, de o inteligență superioară, era scriitor. S-a spus că piesa *Vlaicu Vodă* n-ar fi fost scrisă de el. Este o infamie pornită de răuvoitorii geloși. Alexandru a scris piesa lui la Golești. Ne citea fragmente dintr-însa pe care le ascultam cu admirație. Ba, a petrecut chiar o iarnă întreagă singur la Golești, pentru a scrie mai în liniște. Sora lui, d-na Elena general Perticari, are asemenea un mare talent literar: scrie foarte frumoase poezii și vorbește frumos românește. Un domn mi-a spus: „Auzind pe doamna Perticari, vorbind românește, mi-am zis că piesa

Vlaicu Vodă este într-adevăr de Alexandru Davila, căci vorbesc aceeași limbă”.

Fratele mai mic al lui Alexandru, Carol Davila (Pia) avea asemenea o mare inteligență. Unchiului meu, generalul Ștefan Fălcoianu, fiind la Paris, un profesor francez i-a spus: „Generale, am asistat azi dimineață la examenele unui compatriot al dvs., tânărul Carol Davila. N-a fost propriu-zis examen, ci o discuție, de la savant la savant, acest tânăr promite mult”. După studii strălucite a lucrat câțva timp și cu soții Curie, apoi s-a întors în țară, dar n-a dat ceea ce se putea aștepta de la inteligența și instrucția sa, pe când Alexandru Davila a lăsat un nume în literatura română precum și în dezvoltarea Teatrului Național.

La Golești, în timpul verii petreceam grozav. Locuim la via din deal cu verii noștri, Cantacuzino, printre care Gheorghe (Zizi) și trei fete Băleanu. Alături de via noastră era via lui Alexandru Racoviță care avea și el trei copii, apoi în casa părintească din Golești. Felicia Racoviță cu nepoții ei Grand, Davila și Trăzneu. La 4 km de Golești, via Florica a Brătienilor, cu care ne vedeam aproape zilnic.

... și Zoe (Joia)

Atâția copii la un loc, își închipuie oricine ce trebuie să fie! Cred că cele mai mari nebunii le făceam la Florica, unde șeful mișcărilor era Ionel, mai mare ca noi. El comanda, iar noi trebuia să-i executăm ordinele. Într-o zi, hotărâște să ne urcăm pe clăile de fân, făcute tocmai cu îngrijire pentru iarnă. Ne urcăm dar, fetele pe o claie, iar băieții pe alta, și cum erau lângă clăi niște meri plini cu fructe, a început bombardarea. Ionel stând în picioare pe un cal, caută să ia claia noastră cu asalt. Noi dăm cu mere în calul lui, calul lui fuge, iar cavalerul cade. Pe când războiul era în toi, una din fete strigă:

Felicia Racoviță la Conacul ei de la Golești

– Tata!...

Și vedem pe Ion Brătianu coborând dealul, întovărit de un domn simandicos cu pălărie înaltă în cap. Ne-am afundat toți în fân, dar Ion

Brătianu auzise strigătul de alarmă, se opri și se uita peste tot să vadă unde eram. Se uita și prin pomi, când deodată vede că se mișcă fânul din vârful clăilor.

– Dați-vă jos de acolo, prăpădiți clăile!

Ni se pune o scară și coborâm. Toate merele pe jos, noi sbârlite, ca după război. Cea mai sbârlită eram eu, fiindcă aveam părul tăiat scurt. Când m-a văzut Ion Brătianu mi-a spus:

– Ah, Fălcoiene, tu ești capul răutăților.

Adevărații capi ai răzcoalei erau însă băieții care se făcuseră nevăzuți. ■

(Va urma)

Pentru umanitate secolul XX este cel mai lung veac. Este veacul ideologiei, al revoluției, al primului și al celui de-al doilea război mondial, al războiului rece. Este cel mai groaznic veac, pentru că milioane de oameni au fost uciși; să nu uităm de lagărele de concentrare, să nu uităm că veacul XX este veacul lui Hitler și Stalin, al fascismului și comunismului, al celor mai cumplite dictaturi.

În același timp, veacul nostru este și cel al descoperirilor, al noutăților tehnice, este veacul în care omul a zburat în cosmos, s-au realizat descoperiri pozitive, dar și bomba de la Hiroshima și Nagasaki.

Pentru omenire este totuși cel mai tragic secol. El se sfârșește cu un război în Iugoslavia,

Două secole în câteva rânduri

Prof. dr. GHEORGHI MARKOV,
directorul Institutului de istorie al Academiei Bulgare de Științe

să scriem istoria adevărată a acestui veac. Omul trebuie să citească și să-și extragă din ea lecțiile. Și din istoria națională și din cea universală, pentru că istoria fiecărei națiuni, a Bulgariei sau a României, este o parte a marii istorii a lumii.

Speranțe pentru veacul XXI? Da, există. Pentru noi o mare speranță este casa comună europeană, pe care o construim împreună. Balcanii sunt și ei o parte a Europei noastre, o parte importantă a ei.

A consemnat
Florentina DOLGHIN

cu foamete în Africa, cu mișcarea de eliberare din Asia.

Ca istoric, am speranța că viitorul veac se va construi altfel, pentru că avem o experiență amară. Avem sarcina

GENERALUL DISIDENT - OLEG KALUGHIN

„Cetățenii sovietici constituie un grup de oameni foarte disciplinați, care au cunoscut o îndoctrinare pe scară largă, sunt vigilenți și extrem de suspicioși. Rușii sunt foarte mândri și foarte sensibili la orice semn care ar dovedi lipsă de respect. În același timp, mulți dintre ei au spirit de aventură și încearcă să scape de sub restricțiile existente.

Actele de trădare – spionaj sau rămânerea în afara țării – sunt aproape întotdeauna comise de oameni instabili moral sau psihologic. Trădarea este fundamental atipică pentru cetățenii sovietici. Lucrul acesta poate fi dedus din faptul că dintre sutele de mii de cetățeni sovietici care au călătorit în străinătate, doar foarte puțini au trădat și doar câțiva au devenit agenții noștri. În mod normal, persoane stabile din punct de vedere psihologic – atașate de țara lor prin legături strânse etnice, naționale, culturale, sociale și de familie – nu pot face un asemenea pas. Acest principiu simplu este confirmat de experiența pe care am avut-o cu sovieticii care au defectat. Toți erau persoane singure. În toate cazurile aveau un viciu sau o slăbiciune: alcoolism, depresii adânci, psihopatii de diferite tipuri. Acești factori au avut o contribuție decisivă în a-i determina să trădeze...

Rezultă deci că eforturile noastre trebuie dirijate în principal contra cetățenilor sovietici slabi și instabili. Printre cei normali, ar trebui să acordăm o atenție specială celor de vârstă mijlocie... Cei aflați la această vârstă încep declinul din vârful lor psihologic. Nu mai sunt copii și se confruntă brusc cu faptul că realizează

că viața lor se duce, că ambițiile și visurile lor din tinerețe nu s-au realizat deloc sau măcar în parte. La această vârstă se produce ruptura în cariera unui om, când se confruntă cu perspectiva sumbră a apropierei pensionării și a bătrâneții... «Furtunoșii ani '40» prezintă un mare interes pentru un agent [CIA]».

Evident, Oleg Kalugin nu se putea împiedica să nu citeze acest pasaj dintr-un document intitulat Detectarea și abordarea subiecților inamici vulnerabili din punct de vedere psihologic, obținut de la cineva care lucrase în cadrul Agenției Centrale de Informații (CIA) a Statelor Unite. Intelligent, el adaugă, la finalul citatului reproduș în cartea sa – *Spymaster. My 32 Years in Intelligence and Espionage Against the West* (Maestrul spion. 32 de ani pe care i-am petrecut în activitatea de informații și spionaj contra Occidentului), scrisă împreună cu Fen Montaigne și apărută la Editura Smith Gryphon – că portretul potențialului spion sau trădător se potrivea la fel de bine unui sovietic, dar și unui american, de exemplu.

De altfel, Kalugin are despre trădare o opinie cât se poate de elastică: de neconceput pentru un ofițer sovietic de informații, trădarea devenea o problemă personală pentru cetățenii occidentali care se hotărâu să ajute astfel Uniunea Sovietică. Mărturisește singur că aplică un dublu standard atunci când îi judecă pe Iuri Nosenko sau Oleg Gordievski, ori pe Kim Philby sau John Walker. Dar cum altfel ar putea să gândească un fost general KGB, care a trăit din și pentru ca să existe cât mai mulți Philby și Walker și cât mai puțini Nosenko și Gordievski?

Deja, în anii '60, când s-a aflat Kalughin la Washington, agenții care își ofereau serviciile Uniunii Sovietice din motive ideologice se răriseră. De altfel, primul spion valoros pe care l-a recrutat echipa lui Solomatin era motivat de nevoia de bani. Era un profesionist: aparținea serviciului de contraspionaj al Forțelor Aeriene ale S.U.A. Prin el au aflat cum încercau să identifice Forțele Aeriene americane posibili spioni sovietici.

O experiență mult mai interesantă au avut cu un fost agent CIA, dat afară de curând. Acesta s-a apropiat la o recepție de un ofițer KGB cu acoperire diplomatică, i-a spus că știe cine este și i-a înmănat un pachet. Înăuntru se aflau mai multe role de film, ce cuprindeau documente ale agenției americane de spionaj și instrucțiuni pentru întâlnirile viitoare. Prin acest agent a obținut Kalughin și documentul din care am citat la începutul episodului. La mai puțin de un an de la stabilirea primului contact, ofițerul sovietic de legătură îl aștepta, într-o seară, într-un restaurant. S-au apropiat doi tipi, care i-au spus: „Știm pe cine aștepti. Nu mai vine. Nu încerca să te mai întâlnești cu el”. Nu după mult timp, fostul agent CIA a restabilit legătura, dar a furnizat informații de valoare redusă. Sovieticii au bănuțit că americanii îl strânseseră cu ușa și încercau să îl

folosească pentru a le furniza informații false.

Kalughin nu își pune prea multe întrebări în legătură cu acest caz. Dar nu poți să

***Când un individ
îți deschide ușa
și îți pune un teanc
de documente secrete
pe masă,
ce faci: îl primești
sau îl dai afară?***

nu te întrebi cum de a putut un gent CIA să microfili-meze atâtea documente, înainte să fie dat afară, încât a avut de unde să le furnizeze sovieticilor aproape un an de zile role de film. Ceea ce subliniază și Kalughin – și vom vedea în continuare – este ușurința cu care pot fi scoase din instituțiile americane cele mai bine păzite teancuri de documente dintre cele mai secrete. Sigur, nici acest aspect nu trebuie exagerat. Pentru că nu poți niciodată să știi cu exactitate în ce moment a reușit contraspionajul să detecteze un agent și câți ani i-a furnizat documente „aranjate”, menite să „intoxice” adversarul. Lumea spionajului putea fi încă percepută de Otto von Bismarck drept o lume a seniorilor. Cu cât ne apropiem de zilele noastre, ea este mai ales o lume a duplicității și a dezinformării.

Oleg Kalughin susține mereu că cei mai buni spioni ai sovieticilor au venit singuri

și și-au oferit serviciile. Așa s-a întâmplat și cu un militar din cadrul lui National Security Agency (NSA). Personajul nu ocupa un post important; făcea parte din echipa celor care distrugau documentele secrete. De altfel, de multe ori le-a furnizat documente pe jumătate trecute prin mașina de tocat hârtii, dar care puteau fi reconstituite fără dificultate. Și el acționa tot pentru bani: primea cam 1 000 dolari pentru o „livrare”. Sovieticii căpătau astfel rapoartele zilnice și săptămânale ale NSA către Casa Albă, rapoarte ale transmisiilor privind mișcările trupelor S.U.A. peste tot în lume, comunicațiile dintre aliații NATO. Sigur, era și o mare cantitate de balast. Kalughin își amintește că petrecea multe ore în biroul său din ambasadă pentru a tria materialul primit și a traduce informațiile cele mai urgente pentru a fi transmise la Moscova. Ulterior, militarul a părăsit NSA și, folosind banii căpătați de la KGB, s-a înscris la un colegiu. Oleg Kalughin spune că agentul a fost preluat de foarte secretul Departament 16 din Primul Directorat Principal (informații externe) al KGB, care controla agenții ce aveau acces la informații obținute prin mijloace electronice (Sigint). „Din câte știu eu – scrie Kalughin – el ar putea încă să lucreze ca o «cărțiță» în interiorul NSA sau CIA.” În mod sigur, serviciile de contraspionaj ale celor două agenții americane au avut ce

face o vreme, după apariția cărții fostului general KGB.

Cel mai spectaculos caz de spionaj de care s-a ocupat Kalughin cât s-a aflat la Washington este și cel mai cunoscut. Despre John Anthony Walker, subofiter la baza navală a Statelor Unite de la Norfolk, și despre rețeaua de spionaj în care și-a atras fiul, fratele și un prieten apropiat s-a scris mult și în presa noastră. Vom prezenta deci doar ceea ce relatarea lui Kalughin – martor cheie – aduce nou.

Potrivit lui Kalughin, Walker s-a urcat într-o zi în mașină, la Norfolk, a condus până la Washington, a căutat adresa Ambasadei U.R.S.S. în cartea de telefon și a intrat în clădire. A nimerit la ofiterul care răspundea de securitatea Ambasadei, Iakov Lukasevics, un fost adjunct al șefului KGB din Letonia. Deși nu vorbea prea bine engleza, fusese trimis la Washington, unde lucra sub pseudonimul Bukașev. Se pare că Walker a avut noroc să nu fie dat afară pe ușă. În general, cam asta era regula, spune Kalughin. Există o teamă generală în ambasadă sovietice față de acești „voluntari”, care puteau fi foarte bine agenți dubli ai serviciilor de contrainformații. Nu puține au fost cazurile în care agenți de valoare au fost refuzați. Cazul cel mai cunoscut – spune Kalughin – s-a petrecut în Mexico City. Un ofiter CIA, Philip Agee, după ce

a fost refuzat de Ambasada sovietică, s-a dus la cubanezi și le-a furnizat acestora informații de mare valoare.

Lukasevics-Bukașev a înțeles însă, din teancul de

*Lumea informațiilor
este mai ales
o lume a duplicității
și a dezinformării*

documente pe care Walker i le-a pus pe masă, că are în față un agent valoros și „din fericire a avut bunul simț să îi telefoneze șefului rezidenturii, Boris Solomatin”.

Walker a primit un avans de câteva mii de dolari – o sumă importantă pentru un agent aflat la începutul carierei, dar elocventă pentru interesul pe care i-l acordau sovieticii – și a fost scos din ambasadă pe podeaua unei mașini, înfășurat într-un trenzi și cu o pălărie care îi acoperea fața, după ce i s-a pus în vedere să nu mai calce vreodată pe acolo.

Pentru fiecare livrare, Walker avea să primească 10 000 dolari. Pentru fiecare întâlnire, Kalughin și Solomatin răspundeau personal de securitatea „căsuțelor poștale”. Kalughin trebuia să verifice personal că fuseseră bine alese. Nu puteai, de exemplu, să plasezi o asemenea ascunzătoare, chiar dacă locul arăta bine pe hartă, într-o zonă locuită de negri și unde prezența unui alb ar fi bătut la ochi. „Am transpirat căutând locurile, dar din fericire nu am greșit”.

Cu timpul, sarcina a fost preluată de Linkov, ofiterul care recupera materialele lăsate de Walker. Dar răspunderea revenea tot șefului rezidenturii și adjunctului său pentru informații politice.

Tehnica era relativ simplă. După alegerea locului, la prima livrare, Walker găsea informații (la început o hartă și descrierea locului, apoi fotografii foarte clare) asupra următoarei „căsuțe poștale”. La data stabilită, se ducea, depunea marfa și ridica instrucțiunile pentru următoarea întâlnire. Apoi lăsa un semn într-un loc dinainte convenit: un x cu creta pe un stâlp de telefon sau o însemnare la pagina 500 a cărții de telefon a statului Virginia, dintr-un restaurant McDonalds. După 15-30 minute, Linkov mergea și verifica existența semnului convenit. Se îndrepta spre „căsuța poștală”, ridica materialul lăsat de Walker, apoi lăsa un semn similar, într-un loc prearranjat. Walker trecea pe acolo, avea confirmarea schimbului făcut, după care putea să se ducă acasă.

Despre valoarea acordată de Moscova informațiilor furnizate de Walker vorbește și faptul că Solomatin a primit Ordinul „Drapelul Roșu” și a fost promovat adjunct al șefului Primului Directorat Principal, Iuri Linkov a primit Ordinul „Lenin”, Gorovoi cel care i-a preluat cazul, a fost primul ofiter KGB care a fost recompensat cu titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

Oleg Kalughin a primit Ordinul „Steaua Roșie“ și recunoaște că i-a datorat, în bună măsură, faptul că în 1974 a devenit cel mai tânăr general KGB.

Și Walker a fost apoi trecut în mâinile Directoratului 16. După ce a ieșit la pensie, a început să se întâlnească, de două ori pe an, la Viena, cu ofițerul de legătură. Americanii au aflat de trădarea lui de la soție, care se săturase de tratamentul la care era supusă. Astfel lua sfârșit una dintre cele mai spectaculoase cariere de spion, care durase 18 ani.

Despre atitudinea agresivă – oarecum în contradicție cu ideea că spionii buni au venit singuri în brațele sovieticilor – vorbește și tentativa de a plasa microfoane în Congresul american. Au abordat cu multe precauții un asemenea plan, temându-se de scandalul imens pe care l-ar fi putut declanșa. La început, au vizat Comitetul pentru relații externe al Senatului. Dar ofițerii care au studiat problema, – inclusiv unul ce lucra sub acoperirea de corespondent TASS – au avertizat că măsurile de securitate erau prea stricte. Așa că și-au schimbat ținta: Comitetul pentru serviciile armate ale Camerei Reprezentanților.

Plantarea microfonului a revenit corespondentului TASS, care putea asista la ședințele deschise. La finalul unei asemenea reuniuni, el

putea plasa microinstalația într-un loc ascuns. Era un microfon fără fir și cu o baterie care să îi asigure o lungă autonomie de

***Biroul Politic
ascultă discuțiile
lui Henry Kissinger
cu logodnica lui***

funcționare. Era ascuns într-o șipcă, prevăzută cu cuișoare ascuțite, astfel încât putea fi prinsă rapid dedesubtul unei mese. În vara lui 1967, totul era gata și microfonul a fost plasat cu succes.

Dar agenții instalați într-o mașină, cu un receptor, în apropierea Capitoliului, nu au putut prinde nici un semnal. Abia în 1991, când Kalughin a revenit în S.U.A. ca un critic al KGB, a aflat că americanii găsiseră microfonul, îl dezafectaseră și îl lăseseră la locul lui, în speranță că sovieticii vor veni să îl recupereze și vor putea provoca un scandal.

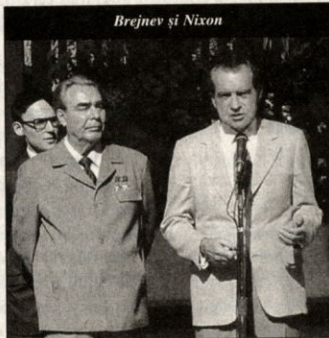
Mai mult succes au avut în acțiunea de interceptare a transmisiilor prin radio. Tot în 1967, acoperișul Ambasadei sovietice din Washington s-a garnisit cu o grămadă de antene. Sovieticii puteau asculta comunicațiile Pentagonului, FBI-ului, Departamentului de Stat, Casei Albe, poliției locale etc. Aparent, era vorba de canale pe care se transmiteau mesaje lipsite de importanță. Dar sovieticii aveau astfel posibilitatea să verifice, de exemplu, dacă FBI sau poliția locală urmăreau vreun agent KGB care se îndrepta către o întâlnire cu un informator.

Kalughin povestește și un aspect amuzant. La un moment dat, au interceptat o convorbire telefonică între consilierul președintelui pentru securitate, Henry Kissinger, și logodnica lui, Nancy. Kissinger tocmai ținuse o cuvântare și era foarte curios să afle ce efecte produsese asupra lui Nancy. Rezidentura din Washington a trimis transcrierea convorbirii la Moscova, fără să îi acorde prea mare importanță.

Aveau să afle mai târziu că șeful KGB, Iuri Andropov, prezentase cazul în fața membrilor Biroului Politic, drept o mare reușită a serviciului pe care îl conducea, lucru apreciat ca atare de conducerea sovietică. ■

(Va urma)

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

Brejnev și Nixon

*Iubiri
celebre*

ÎMPĂRATUL GUANGXU ȘI NESTEMATA

Dr. ANNA EVA BUDURA

Într-o zi cenușie a primei ierni petrecute la Beijing, după ce parcursesem zona palatelor impunătoare ale imensului complex imperial, am ajuns în partea lui nordică. Aici se aflau odăile întunecoase ale concubinelor imperiale, de diferite ranguri, dar și sordidele lenggong, „palatele friguroase ale nepăsării și uitării“, unde își așteptaseră sfârșitul zilelor chinuite consoartele și concubinele căzute în dizgrație.

În colțul unei curți meschine, însoțitoarea mi-a arătat o gură de puț astupată cu o sferă de marmură, asigurată, la rândul ei, cu un drug de fier închis cu lacăt. „Este fântâna concubinei Zhen, Nestemata“, mi-a spus ea. Apoi mi-a relatat povestea tristă a tinerei care murise în hăul fântânii. Regret și azi că nu am avut o floare, să o depun în acel loc.

Personalitatea concubinei Zhen mi s-a conturat abia mai târziu, după ce am studiat istoria modernă a Chinei.

Hohote de plâns pe marginea patului conjugal

Împăratul Guangxu (1871-1908) stătea în pragul porții Palatului Purității Cerești în așteptarea alaiului nupțial. Ceremonia îl enerva la culme. Nu era deloc impresionat de fastul și luxul din interiorul Palatului imperial, de petrecerile organizate pe tot cuprinsul imperiului. Dimpotrivă, le considera o risipă. Numai darurile de nuntă costaseră enorm

vistieria, și așa subțire, a imperiului. Cele 200 de liang (uncii) de aur și 10 000 liang de argint, valoarea sutelor de metri de mătase și brocart, a serviciilor din aur și argint, jad și alte pietre prețioase, dăruite familiei miresei, ar fi putut fi folosite, bunăoară, pentru înzestrarea armatei sau pentru construcția de diguri, își spunea el cu obidă. Deși tânăr, datorită preceptorului său, Wong Tonghe, om cu multă știință de carte și dragoste de țară, receptiv la realitățile vremii, suveranul devenise dureros de conștient de condițiile în

care se afla imperiul său: vroia să întreprindă ceva pentru a-l scoate din marasmul politic și economic în care se zbătea. Doar gândul că prin căsătorie i se transfera dreptul de a conduce efectiv imperiul îi mai potolea iritarea.

O detesta pe verișoara Jing-fen, aleasă de „iubitul său tată“, apelativ cu care era obligat să i se adreseze împărătesei-mame Cixi (*Magazin istoric*, nr. 10-12/1996). O cunoștea din copilărie: searbădă, închisă în sine, efect al educației tradiționale rezervate fetelor, veșnic artăgoasă și fără o înfățișare atrăgătoare. Tânăra, cu trei ani mai mare decât el, știa că rolul ei, ca nepoată de frate a împărătesei Cixi, era să-l supravegheze și să raporteze toate mișcările lui suveranei-mame, care nu accepta să fie total îndepărtată de la miera puterii.

Alaiul a trecut de Poarta Liniștii Cerești (Tiananmen) și a intrat în incinta palatului. Împăratul a preluat absent din mână eunucului șef un arc și a tras trei săgeți în direcția cortegiului nupțial, cum cerea tradiția, pentru a îndepărta din calea miresei duhurile rele. Lectica luxoasă a ajuns în fața lui. A descuiat-o și, fără să aștepte să iasă mireasa, a întors spatele și, cu pași grăbiți, s-a îndreptat spre sala unde urma să aibă loc ceremonia de nuntă. Alaiul a ținut cu greu pasul cu el.

După celebrarea actului de căsătorie și acordarea titlului de împărăteasă Longyu verișoarei sale, Guangxu a părăsit sala în mare grabă, fără să-i arunce o privire. Ea a rămas pe marginea patului conjugal, în hohote de plâns. Ofensa fusese prea mare. Nu o va uita niciodată. Cum ar fi putut? Soțul ei imperial avea să o trateze cu o totală indiferență tot timpul vieții. Frustrarea acumulată s-a transformat în ură. Ura cerea răzbunare. Iar ea nu a pierdut nici o ocazie să-și verse veninul.

Împărăteasa Longyu,
verișoara frustrată

Preceptorul cu gusturi

După nuntă, conform tradiției, au fost trimise la palat *xiunu*, „fetele gingașe“ ale imperiului, pentru ca din rândurile lor să fie alese consoartele și concubinele de cele opt ranguri ale împăratului. Guangxu a participat la aceste ceremonii cu totală indiferență. Din cauza alimentației și îngrijirii inadecvate din primii ani ai vieții, ca și lipsei de afecțiune maternă, avea o constituție fizică fragilă și un psihic vulnerabil. După ce, la vârsta de 4 ani, fusese adus în

palat și întronat împărat, privat de bucuriile firești ale copilăriei și de un mediu familial normal, starea lui fizică și psihică continuase să se deterioreze. I se impuseseră sarcini peste puterile lui de copil: era sculat în zorii zilei și dus în sala de audiențe, unde trebuia să stea nemișcat în jilțul imperial, în vreme ce împărăteșele regente dezbăteau, deseori într-o atmosferă tensionată, problemele de stat; după ore lungi și obositoare, deseori fără o masă consistentă, era condus în sala de studiu, unde profesori severi îl inițiau în tainele ideogramelor și ale cărților clasice chineze, îl învățau limba manciuriană, îi sădeau în minte îndatoririle sale imperiale, inculcându-i o supunere oarbă față de „iubitul său tată“. Așa se face că, deși era înzestrat cu o inteligență nativă, o minte iscoditoare și aplecare spre studiu, reușind să intuiască multe dintre imperativele vremii sale, tânărul suveran nu se dezvoltase firesc pentru a deveni un domnitor autoritar și sigur de sine. Era o fire complexată și timorată. Acest suflet mutilat, în care mocnea dorința unor fapte mari, aștepta cu înfrigurare să întâlnească o ființă caldă, înțelegătoare, dar mai ales puternică. Nici una dintre fetele prezentate nu a corespuns însă acestor deziderate. Guangxu s-a retras nemulțumit și a lăsat pe seama „tatălui său iubit“ să hotărască. Împărăteasa-mamă nu a vrut nici

ea să forțeze lucrurile. A acceptat ca alegerea concubinelor să fie amânată. Dar nu pentru multă vreme, deoarece știa că succesiunea la tron nu putea fi asigurată de împărăteasa Longyu, respinsă de fiul ei adoptiv.

În aceste condiții a intervenit Wong Tonghe, preceptorul, singurul om de la Curte care l-a înțeles și l-a iubit cu adevărat pe nefericitul împărat. El și-a amintit de un bun prieten al său, Zhang Shu, din clanul manciurian Tatala, comandantul militar al provinciei Guangdong, crescut și educat în provinciile din sudul Chinei, primele în care pătrunseseră ideile și tehnicile occidentale, un om înțelept și deschis înnoirilor. Zhang Shu avea două fiice cărora, contrar obiceiurilor ancestrale, confucianiste, le asigurase o educație modernă, oferindu-le prilejul să-și însușească literatura și cultura atât ale Chinei, cât și ale altor țări. Wong Tonghe avusese în vedere, înainte de toate, pe cea mică, o zvărlugă de față, cu o inteligență ieșită din comun, a cărei frumusețe se îmbina în mod fericit cu un suflet generos și – ceea ce aprecia el cel mai mult – cu o personalitate puternică.

Prin mijloace oculte, împărăteasa-mamă a fost convinsă să fie de acord cu aducerea în palat a celor două fete Tatala – interesant că nu am găsit în nici un document numele lor, nici măcar cel „de lapte”, care se dădea fetelor în China tradițională –, pentru o întrevedere și eventuală primire a lor în iatacurile imperiale. Împăratul a acceptat să fie și el de față. Intuiția dascălului Wong Tonghe s-a dovedit a fi corectă. Împărăteasa-mamă Cixi le-a agreeat, acordându-le rangul al treilea în ierarhia

concubinelor imperiale și numele de Jin (Strălucirea nestematei), celei mari, și Zhen (Nestemata), celei mici.

Anii cei mai fericiți

Din prima clipă împăratul Guangxu s-a simțit irezistibil atras de concubina Zhen, cu cinci ani mai mică decât el. Simțea că ea era ființa ce-i putea oferi tot ce lipseau sufletului său însetat de afecțiune și minții lui dormice de noi cunoștințe. Nestemata i s-a dăruit cu toată căldura și generozitatea ființei sale, bucurându-se de fiecare clipă petrecută alături de el și înfruntând atât gelozia împărătesei Longyu și a sorei sale, concubina Jin, cât și rigorile istovitoare ale vieții din Palat. Ea i-a devenit sfetnică de încredere pentru relațiile cu străinii și pentru invențiile tehnice ale occidentalilor. Tot ea l-a inițiat în însușirea limbii engleze.

După sosirea ei, împăratul Guangxu și-a trăit cei mai fericiți ani ai vieții. Palatul Înnobilării Sufletului, reședința imperială, a devenit un cămin primitor. Când se întorcea

de la audiențele oboșitoare, era așteptat acasă cu dragoste și cu o masă compusă din bucatele lui preferate. Nestemata avea mereu ceva să-i împărtășească din lecturile ei de peste zi. Mult bine i-au făcut suveranului cuvintele încurajatoare ale iubitei lui când el a trebuit să facă față intrigilor urzite de curteni și de funcționarii corupți, problemelor grele ale țării din anii în care marile puteri occidentale și Japonia pregăteau împărțirea Chinei, calamităților naturale ce au distrus averea națională.

În paginile 80 și 81 ilustrații inspirate din această poveste de dragoste

Spre surprinderea tuturor, micuța Nestemata, cu bunul ei simț înăscut și mânăță de o mare dragoste, a avut și un curaj care îi lipsea lui Guangxu: să atragă atenția împărăteșei-mame că împăratul nu era bine hrănit: nici consistent și nici cu alimente proaspete. De asemenea, ea i-a spus acesteia că deplasările lui aproape zilnice la Palatul de Vară (unde împărăteasa-mamă se retrăsese după cedarea nominală a puterii) îi subminează sănătatea lui Guangxu și îl sustrag de la treburile statului. Cixi nu a admonestat-o pe față, dar, rănită în orgoliul ei, a urmărit-o îndeaproape, pentru a-i da lecția la timpul potrivit.

După înfrângerea Chinei în războiul sino-japonez și semnarea tratatului de la Shimonoseki (1895), când protestele intelectualilor față de prevederile și urmările umiltoare ale documentului s-au înmulțit, iar nemulțumirile populare au sporit, rolul concubinei Zhen în pregătirea reformelor necesare modernizării Imperiului chinez s-a accentuat. În documentele, studiile, biografiile și memoriile consultate nu am găsit o singură referire la faptul că intervențiile ei ar fi fost alimentate de scopuri meschine, de orgoliu, dorința de parvenire, de patima puterii. Dimpotrivă, în toate se subliniază că ea a fost animată de dragostea pentru țara ei și de grija pentru viitorul acesteia. Istoricii nu-i reproșează că l-a recomandat împăratului pe fratele ei și pe profesorul ei de limba engleză și „cunoștințe occidentale”, precum și pe alți tineri intelectuali cu idei inovatoare, atunci când suveranul s-a hotărât să introducă reformele, și să-și ia alături persoane de încredere, hotărâte să

schimbe soarta țării. Intervențiile Nestematei au contravenit însă regulilor Palatului. Împărăteasa-mamă Cixi – care de altfel personal le încălcase, întreaga ei viață – nu a șovăit să o pedepsească, în anul 1896, pentru amestecul ei în treburile statului și pentru influența asupra suveranului. Tinerei de numai 20 de ani i s-au aplicat 40 de lovituri cu bastonul de bambus, bătaie care era cât pe-acți să o coste viața.

Aruncată în hăul fântânilor

Suportând pedeapsa cu stoicism și fără să-i reproșeze împăratului că nu a intervenit cu autoritatea și puterea lui în favoarea ei, Nestemata și-a refăcut sănătatea și a continuat să acționeze așa cum îi dictau conștiința și educația. A stat mereu alături de Guangxu, încurajându-l în demersurile lui în vederea elaborării documentelor ce preconizau măsuri reformatoare, în timpul celor 100 de zile ale anului 1898, atunci când s-a încercat urnirea Chinei din sistemul feudal milenar și așezarea ei pe făgașul modernizării (*Magazin istoric*, nr. 10/1990). După eșecul acestei încercări temerare, a împărtășit

soarta imperialului său consort: încarcerarea – el, pe insula Yintai, ea, într-una din *lenggong* – „palatele friguroase ale nepăsării și uitării”. Împărăteasa-mamă nu a putut accepta încălcarea legilor străbune, imixtiunea Japoniei în treburile Chinei și, poate înainte de toate, încercarea de a-i leza autoritatea.

În următorii ani, concubina Zhen și-a dus zilele, sub pază strașnică, în două cămăruțe întunecate și igrasioase din colțul nord-estic al Palatului imperial. Privațiunile,

suferințele fizice și perspectivele sfârșitului nu au preocupat-o însă, ci doar soarta mult iubitului ei soț și a acelora care au fost implicați în mișcarea pentru reforme. În jurul ei s-au așternut tăcerea și nepăsarea.

În vara anului 1900, pe neașteptate porțile închisorii sale au fost date la o parte. În timp ce o bubuitură puternică spărgea liniștea, un eunuc a anunțat-o să se înfățișeze împărătesei-mame. Micuța Nestemata a intuit că drumul de ieșire din *lenggong* nu poate duce decât la moarte. Și-a pus în ordine ținuta și, pentru a-și lua rămas bun de la iubitul ei, a caligrafiat cu tușeuri sigure poezia scrisă de poetul Lu You înainte de a părăsi această lume. Apoi, zorită de eunuc, a plecat.

Peste tot pe unde trecea a observat o forfotă neobișnuită: curteni și servitori cu bagaje și cu bocceluțe. Pe Cixi a găsit-o în straie țărănești, pregătită să părăsească Palatul și Capitala, să se refugieze din fața armatelor celor șapte state occidentale și ale Japoniei, care înăbușiseră rășcoala Ligii celor Drepti (a boxerilor). Și-a dat seama că se afla în momentul crucial al vieții sale. S-a aruncat la picioarele împărătesei-mame și a implorat-o

să fie de acord ca împăratul Guangxu să rămână în Capitală alături de popor, pentru a se confrunța cu reprezentanții celor opt state și a duce tratative de pace cu ei.

Cuprinsă de furie, împărăteasa Cixi – consemnează cronicile – a ordonat ca Nestemata să fie aruncată în fântâna din apropiere. Disperat, tremurând tot, împăratul Guangxu a rugat-o în genunchi să revină asupra deciziei luate. „Nu avem timp de pierdut. Executați ordinul pentru a servi drept învătătură de minte celor ce se comportă asemenea puilui de bufniță care – după ce i-au crescut aripi – îi scoate ochii mamei“. Doi eunuci au înșfăcat-o pe concubina Zhen. Ea a dispărut în hăul negru al fântânii, lăsând în urma-i un strigăt sfâșietor. Împăratul Guangxu s-a prăbușit fără simțire. Gura fântânii a fost astupată cu o sferă de marmură și alaiul imperial a pornit în grabă pe drumul refugiuului.

Guangxu a rămas neconsolat după această întâmplare. Ani de-a rândul a așteptat moartea izbăvitoare, cu speranța că dincolo de mormânt își va reîntâlni iubita. Soarta a vrut ca acest moment să se petreacă abia peste opt ani, în 1908. ■

Toate drumurile duc la Roma

O zicală veche; în cazul profesorului dr. Ion Dumitriu-Snagov ea rezumă un travaliu științific de câteva decenii. Dacă până în 1989 persoana istoricului de-acum bine cunoscut era privită cu unele suspiciuni (le-am spune mai pe românește, invidii), activitatea sa din ultimii ani ne impune admirație și respect.

Ne-am despărțit în ianuarie 1996, după ce l-am însoțit la Roma, cu prilejul inaugurării expoziției sale *Monumenta Romaniae Vaticana*; l-am intersectat apoi în câteva puncte ale unui itinerar pe care nu l-a încheiat nici azi, însoțindu-și expoziția prin diverse orașe ale țării. Pentru că s-a ținut de cuvânt și a adus-o acasă.

Cu doar câteva zile înainte de vizita Papei Ioan Paul al II-lea în România, ne-a adus la redacție ultimele sale apariții editoriale. Prima – *Moldova '99. Sărbătoarea bimileniului creștin* – este o culegere de comunicări prezentate în cadrul unei sesiuni științifice organizată la Chișinău la 8 februarie 1999 și care a prefătat deschiderea expoziției amintite. Cel de-al doilea volum – *România în diplomația Vaticanului 1939-1944* – este o reeditare a ediției românești din 1988.

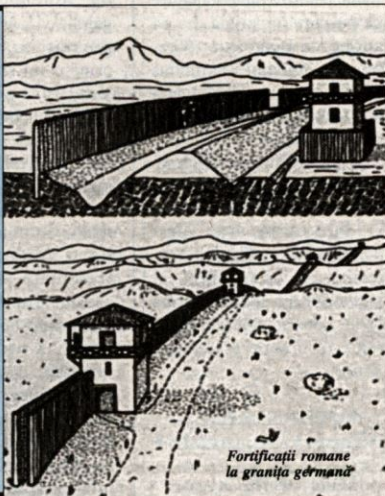
În sfârșit, o a doua ediție, revăzută și adăugită, a volumului de documente *Românii în arhivele Romei (secolul XVIII)*, carte a cărei poveste ne-a fost relatată de autorul ei în interviul pe care ni l-a acordat în nr. 1/1996 al *Magazinului istoric*. Este, această a doua ediție, un volum ce se bucură de condiții tehnico-grafice de excepție.

Marian ȘTEFAN

69-70. BATAVUL IULIUS CIVILIS ÎMPOTRIVA ROMEI

Malurile Rinului Inferior (ceea ce astăzi constituie Olanda și nord-vestul Germaniei) și partea septentrională a Galiei (actuala Belgie și nordul Franței) au fost, în anii 69 și 70, scenele unei răscoale indigene împotriva Romei, care a pus în grav pericol dominația Imperiului într-o zonă atât de vitală pentru el, cum erau Germania Inferioară și provincia galică a Belgiei.

Profitând de circumstanțele politicii interne romane, inclusiv de războiul civil, rebelii au încercat să creeze un „Imperiu al Galiilor” (Imperium Galliarum), pe măsura ambițiilor personale ale conducătorilor lor. Dar când lucrurile s-au liniștit la Roma, puternica mașinărie militară a Imperiului, profitând și de contradicțiile interne ale răzvrătiților, a pus lucrurile la punct.

Fiecare legiune cu împăratul ei

Romanii ajunseseră la Rin cu mai bine de 100 de ani în urmă, în perioada când Iulius Caesar cucerea Galiile (58-50 î.e.n.), dar dominația lor pe malul stâng al acestui fluviu nu era asigurată.

Exterminarea, de către cherusci, în anul 9 e.n. a unei întregi armate romane, comandate de guvernatorul P. Quintilius Varus, în pădurea Teutoburg, a obligat Roma să retraseze frontiera până la Rin, organizând teritoriile de pe malul stâng în două districte militare: Germania

Superioară, la sud, cu capitala la Mogontiacum (astăzi Mainz) și Germania Inferioară la nord, ce se termina la Ara Ubiorum (astăzi Köln). Cu puțin timp înainte de începerea evenimentelor care constituie obiectul acestui articol, în luna decembrie a anului 68 e.n. legiunile renane se aflau pe malurile Rinului, spațiile dintre ele fiind apărate de forturi.

În februarie 68, împăratul Nero avea aproape 14 ani de când se instalase pe tron. Popular în timpul primilor ani de domnie, el era profund antipatizat spre sfârșitul ei, din cauza extravaganțelor și a

exceselor sale. La data aceea C. Iulius Vindex, guverner din Galia Lugdunensis, s-a răsculat împotriva împăratului, oferind imperiul unui alt guvernator, lui Sulpicio Galba. Deși Vindex a fost înfrânt, Galba a reușit să ajungă împărat, în timp ce Nero, părăsit de toți, se sinucidea la 9 iunie.

Galba a rămas puțin timp la putere, căci la 15 ianuarie 69 a fost asasinat de către garda pretoriană, care l-a proclamat împărat pe M. Salvius Otho, în timp ce cu câteva zile înainte, la 1 ianuarie, legiunile din Germania îl numiseră împărat pe Aulus Vitellius, legat din Germania Inferioară. Acesta

a format o armată expediționară și, lăsând frontiera renană fără o jumătate din garnizoane, s-a îndreptat spre Italia, pentru a pune stăpânire pe purpura imperială. La 14 aprilie, la Bedriacum (Cremona) vitellienii i-au învins pe othonieni, al căror împărat s-a sinucis, Vitellius rămânând pe tron.

Puțin mai târziu, legiunile orientale s-au gândit și ele că ar putea proclama un împărat și, la 1 iulie, i-au jurat credință lui T. Flavius Vespasianus, comandant al legiunilor din Iudeea, căruia i s-au alăturat legiunile dunărene, favorabile înainte lui Otho.

Vorba multă... răzmerița omului

Figura centrală a acestui episod al istoriei Imperiului roman este Iulius Civilis. Aparținea tribului batavilor – instalați la vărsarea Rinului – și era cetățean roman, pentru că servise mulți ani în trupele auxiliare ale imperiului, în apărarea căruia își pierduse un ochi. Încarcerat pe vremea lui Nero, bătut de infidelitate, în anul 69 îl aflăm comandând o cohortă de infanterie auxiliară batavă, integrată armatei Rinului Inferior. Tribul său, scutit de impozite, fusese, în mod tradițional, un bun furnizor de arme și oameni pentru armata romană, iar cohortele batave se acoperiseră de glorie în războaiele din Germania și Britannia.

Începutul războaielor legate direct cu lupta

pentru putere în cadrul imperiului. Când, în vara lui 69, partizanii lui Vespasian se îndreptau spre Italia, șeful lor, Antonius Primus, s-a gândit că n-ar fi rău să facă greutăți armatei renane, principalul susținător al lui Vitellius, și a expediat mesaje lui Iulius Civilis, ca trupele sale să hărțuiască forțele viteliene în Germania.

Comandamentul roman a trimis împotriva lui Civilis o cohortă de tungri (recrutată din rândurile acestui trib din Galia Belică), care, după ce a fost înfrântă, a trecut de partea rebelilor, ca și flota de pe Rinul Inferior, ale cărei echipaje erau, în majoritate, formate din batavi. Romanii nu mai puteau folosi cursul inferior al râului drept cale de comunicație. La aflarea veștii, numeroase triburi germanice i-au promis ajutor, în timp ce Civilis trimitea mesageri la triburile din Belgia, pentru a cere sprijin.

În tot acest timp, opt cohorte batave se întorceau, urmând cursul Rinului, la bazele lor din Britannia, trimise de Vitellius din Italia, unde cauzaseră grave probleme de disciplină. Pe când ajunseseră la Mogontiacum, le-a sosit ordinul de a se întoarce în Italia, pentru a-l ajuta pe Vitellius împotriva lui Antonius Primus. Sătule de acest du-te-vino, ele s-au răsculat sub pretextul că doreau gratificații speciale pentru eforturile lor și

dublarea soldelor. Hordeonio Flaco guvernatorul Germaniei Superioare a încercat să câștige timp, dar sătui de vorbărie, batavii au luat drumul spre nord, pentru a se uni cu rebelii.

Neputând să-i împiedice, Flaco i-a ordonat lui Herennio Galo, comandant al Legiunii I Germanica, încarțituri în *Bonna* (pe unde trebuiau să treacă răzvrătiții), să le taie drumul, în vreme ce el îi urmărea cu trupele sale. În mod inexplicabil însă, Flaco și-a schimbat planul și i-a ordonat lui Galo să-l lase să treacă.

Ordinele nu i-au fost ascultate și trupele lui Galo, împreună cu câteva cohorte de belgieni recent recrutate, s-au înfruntat cu batavii, fiind învinși, în ciuda superiorității lor numerice.

La începutul lui noiembrie 69, în Germania au ajuns știrile despre înfrângerea din Cremona a vitellienilor, suferită la 25 octombrie. Flaco a determinat atunci trupele – contra voinței lor – să jure credință lui Vespasian.

În acest timp, Civilis, dorind să lase în continuare impresia că lupta pentru Vespasian, a trimis o parte din armata sa împotriva *Asciburgium* (astăzi, Mörs-Asberg, Germania) și, după ce a luat în stăpânire această tabără, s-a năpustit asupra armatei lui Vocola, cel pe care Flaco îl lăsase la comandă în locul său. Romanii s-au trezit din nou într-o situație dificilă. Atacurile batavilor se înțeteau.

În primele zile ale anului 70 a ajuns la Rin vestea că, la 20 decembrie 69, Vitellius murise la Roma și că Vespasian era singurul împărat. Civilis a trebuit atunci să-și scoată masca și s-a declarat deschis contra imperiului. Însuflețit de profețiile druizilor, care sărbătoreau căderea Imperiului roman, aflând despre incendiiul Capitolului din Roma, izbucnit în timpul dezordinelor din decembrie 69, ca și de știrile ce îi soseau despre dificultățile trupelor romane de la sudul Dunării, atacate de daci și sarmați (roxolani), Civilis a lansat noi chemări triburilor sale ca să i se alăture.

Ambițiosul fiu de împărat

La începutul primăverii anului 70, s-a pus capăt dezorganizării Romei, în urma războiului civil. C. Licinius Muciano, guvernator al Siriei, care-l înlocuise la Roma pe Antonius Primus, ca reprezentant al lui Vespasian, a hotărât să rezolve tulburările de la frontiera germană pe cale militară. A ales pentru aceasta doi generali cu experiență, Q. Petillius Cerialis și M. Annio Galo, pe care i-a pus – pe fiecare – în fruntea unei armate. Galo, cu legiunile I *Adiutrix*, VIII *Augusta* și XI *Claudia*, și numeroase unități de auxiliari, a primit misiunea de a-i supune pe lingoni și a pacifica districtul din

Germania Superioară, lui Cerialis rămânându-i osul cel mai greu de ros: să-i înfrângă pe treveni și să înainteze spre nord împotriva lui Civilis, a batavilor săi și a germanicilor transrenani.

Aflând despre pericolul ce venea dinspre Alpi și constatând că nu se mai înțeleg între ei, rebelii au convocat o reuniune la Durocortorum (astăzi Reims), capitala Galiei Belgiene, la care au asistat reprezentanți ai triburilor galice și germanice. Acolo s-au văzut clar disensiunile existente între ei. Tradiționalele rivalități între triburi au fost mai puternice decât aversiunea față de Roma și, în ciuda opoziției unor delegați cea mai mare parte a reprezentanților s-a declarat ostilă rebeliunii și a hotărât să se supună Romei. Nu și treverii și lingonii.

Armata romană înainta deja spre Germania, dar șefii rebeli au dat dovadă de o iresponsabilă nepăsare,

dedicându-se altor preocupări. Consecința a fost predarea fără rezistență a Capitalei trevere, în mâinile lui Cerialis căzând contingentele legiunilor I și XVI, care trecuseră de partea răsculaților. Generalul roman i-a tratat pe acești oameni cu o surprinzătoare indulgență și i-a încorporat forțelor sale.

Civilis și Classicus, văzându-și cauza aproape pierdută, au încercat să semene zădărnici între romani, trimițând un mesaj lui Cerialis, prin care îi ofereau coroana „Imperiului Galliarum”.

Romanul nici nu s-a obosit să-i răspundă. Răsculații, întăriți cu noi contingente de germani de dincolo de Rin, au atacat prin surprindere tabăra romană, stabilită lângă Augusta Treverorum. Numai curajul personal al lui Cerialis și splendida acțiune a legiunii XXI au salvat o situație care s-ar fi putut termina cu un dezastru.

Civilis a dispus ca oștenii săi să se antreneze folosind drept ținte prizonierii romani

Confruntare între gali și romani

Noi trupe strângeau încercuirea rebelilor. Domițian, fiul mai mic al lui Vespasian, mânat deja de o ambiție fără limite, i-a trimis un mesaj lui Cerialis, întrebându-l dacă l-ar ajuta într-o lovitură de stat împotriva tatălui său. Comandantul armatei a răspuns batjocoritor propunerii, surprins de îndrăzneala și naivitatea lui Domițian, care credea că, după toate cele întâmplate, armata mai avea disponibilități pentru un nou război civil.

La sfârșitul primăverii, „Imperiul Galiilor” era în colaps total. Sora lui Civilis și fiica lui Classicus căzuseră în mâna romanilor, dar tribul batavilor continua să susțină cauza răscoalei. Civilis a încercat din nou să-i oprească pe romani în apropiere de Vetera, dar a fost înfrânt și a trebuit să se retragă în *insula Batavorum*.

Într-unul din atacuri Cerialis a fost pe punctul de a-și pierde viața, Civilis s-a predat și, după cât se pare, romanii i-au permis să se exileze în interiorul Germaniei transrenane. Destinul altor lideri rebeli, cum au fost Classicus sau Tutor, ne este necunoscut. La începutul verii anului

70, autoritatea romană era din nou pe deplin suverană pe malul stâng al Rinului.

Vespasian ia coasa în mână

După aceste evenimente armata romană de la Rin s-a restructurat profund. În ceea ce privește unitățile de auxiliari, începând de atunci ele nu vor mai servi în regiunea de origine, pentru a evita să îmbrățișeze aceeași cauză cu populațiile răsculate, cum tocmai se întâmplase. Și nici nu s-a mai acceptat să fie comandate de către micii lor regișori sau căpetenii de triburi, comanda revenind unor ofițeri romani experimentați.

În ceea ce privește legiunile, surprinde blândețea cu care comandamentul roman i-a tratat pe legionari care, după ce trecuseră de partea

rebelilor, s-au reintegrat în rândurile imperiale, în vreme ce Iulius Caesar, de exemplu, pentru fapte mult mai mărunte, a dizolvat legiuni. Explicația constă în nevoia de soldați experimentați, într-un moment în care armata romană își juca soarta pe malurile Rinului. Când situația a fost complet sub control însă împăratul Vespasian a luat coasa în mână și a început să se răfuiască. Patru legiuni ale armatei romane, – I *Germanica*, IV *Macedonica*, XV *Primigenia* și XVI *Gallica* – au fost dizolvate în mod rușinos, nu pentru că se răsculasera (lucru destul de normal în armata romană), ci pentru că trecuseră de partea dușmanului, jurându-i chiar credință. Garnizoanele legionare de la Rin au fost încă o dată reorganizate.

Represaliile romane împotriva rebelilor au fost surprinzător de blajine comparativ cu cele aplicate rebelilor iudei, tot în acea vreme. O zonă atât de vitală pentru interesele romane nu putea fi trecută prin sabie și foc, semănând noi semințe de discordie care să pregătească noi răzmerițe. Batavii, cei care începuseră revolta, au continuat să dea contingente armatei romane și au fost scutiți, ca și până atunci, de impozite. Renania a devenit un punct sigur al Romei, în fața populațiilor de dincolo de *limes*. ■

Adaptare – după
Historia y vida –
de Ana VĂDEANU

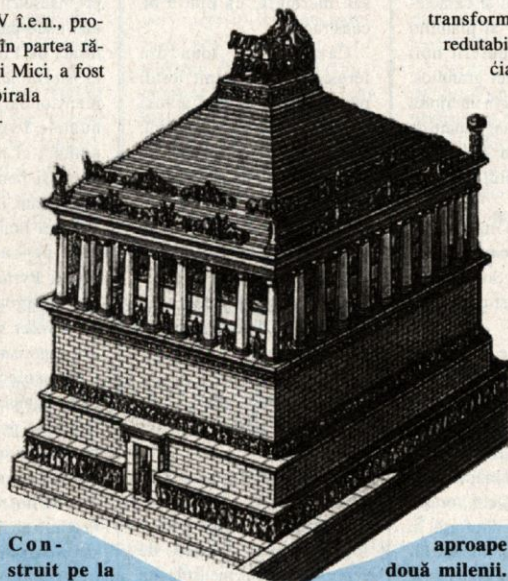
MAUSOLEUL DIN HALICARNAS

Din secolul V î.e.n., provincia Caria, din partea răsăriteană a Asiei Mici, a fost antrenată în spirala războaielor din-

tre Persia și Grecia. Pământ grecesc, regatul lui Mausol a trecut de partea persanilor. Această alianță împotriva Atenei datează din vremea reginei Artemis I, suverana Cariei, care s-a aliat cu persanul Xerxes, în expediția lui contra grecilor și a uimit prin curajul ei în bătălia de la Salamina, în 480. Alături de regele persan, ea par-

ticipă la înfrângerea navală a Atenei, scufundând câteva vase grecești. Conform lui Herodot, care s-a născut la Halicarnas, regele perșilor ar fi spus, cu referire directă la ea: „Bărbații s-au purtat ca niște femei, iar femeile ca bărbații”.

Înfrântă, Atena își pregătește revanșa. O nouă ocazie pentru Caria să intre în istorie. De data

Con-
struit pe la
370 î.e.n., Mausoleul
din Halicarnas – situat la
Marea Egee, în localita-
tea Bodrum, din sud-
vestul Turciei – a rezis-
tat încercărilor timpului

aproape
două milenii.
A dispărut sub
tărnăcoapele cavalerilor
ospitalieri, care i-au folo-
sit piatra pentru a clădi
castelul Sf. Petru, o puter-
nică bază a creștinătății.

aceasta sub autoritatea unui bărbat, regele Mausol, fratele și soțul lui Artemis. Urcat pe tronul regatului Cariei spre 377 î.e.n., el domnește peste un teritoriu prosper. Ca și Artemis I, preferă confortabila alianță cu Persia aleatorului sprijin grecesc. Politician abil, își mărește regatul, spre supărarea Atenei, și își

transformă marina într-o redutabilă putere comercială. Pe scena internațională, faima sa crește într-atât, încât Mausol simte nevoia să construiască o nouă capitală, Halicarnas, și un monument funerar demn de rangul său: celebrul mausoleu.

Atitudinea sa ostilă Greciei nu e decât un calcul politic, un mijloc de a elimina Atena din competiția comercială. Sub domnia lui Mausol, cetatea își sporește prestigiul; iată cum o descrie Marcus Vitruvius, celebrul arhitect latin.

Mai jos de oraș, găseai portul și piața publică. La jumătatea dealului – mausoleul, iar puțin mai sus pe axa palatului (de la care nu se mai păstrează azi nici o urmă) – un templu dedicat lui Marte. Și mai sus – un alt templu, consacrat lui Venus și Mercur.

Planul Halicarnasului era acela al unui oraș nou, cu străzi ce se întretaie în unghi drept. Frumusețea peisajului în care s-a ridicat orașul și caracterul monumental al planului urbanistic au conferit noii capitale un aspect grandios. Mausoleul, așezat în interiorul unei terase dreptunghiulare de 250 m pe 100 m, trebuia să domine ansamblul portului și al agorei.

În momentul morții lui Mausol, în 353 î.e.n., opera sa nu era terminată. Sora și soția sa, Artemis, a fost cea care a desăvârșit-o.

Când, în 333 î.e.n., Alexandru cel Mare a cucerit Halicarnasul, mausoleul, spre deosebire de restul orașului, a rămas intact. Mai târziu, când a căzut în mâinile romanilor, în 189 î.e.n., orașul își pierduse mult din forță. În 395 a trecut sub dominație bizantină, apoi sub cea turcească. În 1402, cruciații au cucerit fortul turcesc, construit pe locul palatului lui Mausol, iar arhitectul german Schlegelholz a fost însărcinat cu misiunea de a-l transforma într-una dintre cele mai puternice fortărețe ale creștinătății, castelul Sf. Petru. Cum el a trebuit să-și procure material, a dăra-

mat monumentele antice vecine. Arhitectul mărturisește că le-a transformat în „mii de bucăți”, pentru a obține calcar sau marmură, ca piatră de construcție.

Cavalerii Sf. Ioan din Ierusalim au stăpânit fortul până în 1523, când a fost cucerit de Soliman Magnificul. Situația nesigură în care se găseau înainte de asediul din 1522 i-a obligat să-l consolideze grabnic, dar nu și-au putut încheia lucrările. Distrugerea mausoleului era foarte avansată când el a fost descoperit de arheologii epocii moderne.

Înalt de 42 metri

Săpăturilor din sec. XIX le-au urmat, din 1966, cercetările Misiunii arheologice daneze conduse de Jeppesen. Locul mausoleului a fost degajat, iar limitele esplanadei sale – recunoscute prin sondaj. Mai mult, studiul tuturor fragmentelor găsite și cel al textelor vechi i-au permis

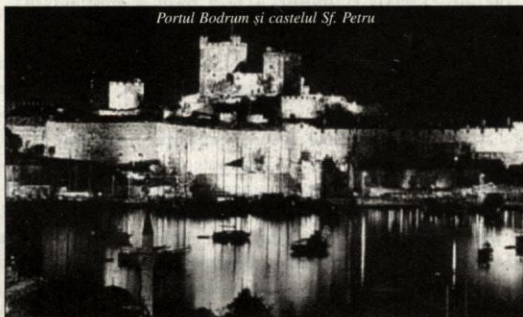
lui Jeppesen să propună mai multe ipoteze de reconstituire a monumentului.

Cunoștințele noastre despre mausoleu se bazează în cea mai mare parte pe descrierea lăsată de Plinius cel Bătrân în *Istoria naturală*. Vitruvius menționează de două ori numele Pytheos, principal arhitect al mausoleului, reputat și pentru alte lucrări importante, între care templul Athenei Polias de la Priene, oraș pe care el l-a conceput. Pytheos era celebru pentru rigoarea geometrică a operelor sale, influențate de pitagorism.

Mausoleul avea un plan dreptunghiular și, după Plinius, fațada sa principală se situa pe una din laturile mici. Studiul dimensiunilor impune reconstituirea la baza edificiului a unui podium, într-una sau mai multe trepte succesive. Mai sus, pe un alt podium, se afla – după Plinius – o piramidă compusă din 24 trepte. Înălțimea mausoleului ar fi astfel de 140 picioare sau 42 m.

O imagine sugestivă a monumentului se poate da ținând cont și de magnificele sale decorațiuni sculptate.

Patru artiști celebri au decorat cele patru laturi ale mausoleului:

Portul Bodrum și castelul Sf. Petru

Byaxis, cea de nord, Leochares, cea de vest, Timotheos – sudul, Scopas – estul. După Jeppesen, s-a reușit identificarea a trei frize. Prima, care reprezintă o luptă între greci și amazone, se afla sub colonada superioară. A doua, reprezentând o cursă de cvadrigă, decora peretele din fund al colonadei. A treia, evocând o luptă cu centauri, ocupa baza cvadrigiei și a carului care-i purta pe

Artemis și Mausol, situați în vârful mausoleului.

Frize sculptate decorau și podiumul. Una dintre ele, cu personaje în mărime naturală, era din calcar ușor albăstrui. O altă susținea vaste compoziții de circa 3 m înălțime privind evenimente din viața lui Mausol. Urmele de încăstrare de pe piramida superioară arată că aceasta era decorată cu lei. Grupuri

sculptate ornaau și colțurile piramidei.

Caracteristicile cunoscute ale locului și ale monumentului, în urma studierii dimensiunilor și decorației sale, ne permit, în ciuda inevitabilelor incertitudini care persistă, să dăm o idee vie și credibilă despre ceea ce trebuie să fi fost, în vremea splendorii sale, una din cele șapte minuni ale lumii. ■

Miniaturi europene

„Nu mai poți să ai încredere în nimeni“ murmură nemulțumit Henric VIII, aflat la Rochester, unde și-a „vizionat“ noua soție a patra, Anne de Clèves.

Thomas Cromwell, bunul lui sfetnic matrimonial, i-a trimis portretul prințesei germane, executat de Holbein, și suveranul mulțumit, a spus da. Avea și de ce. Pictura înfățișa o tânără atrăgătoare, iar Cromwell care n-o văzuse niciodată i-a descris-o frumoasă și sveltă. Anne părea, a fi o ființă de vis. Așadar, în decembrie 1539, urmează întrevăderea, care, conform protocolului regal, nu trebuie să aibă loc înainte de localitatea Greenwich, chiar dacă prințesa a trecut granița și a fost întâmpinată la Canterbury de oamenii regelui. Henric, deghizat în cavaler și grăbit să-și cunoască logodnica, are o mare deziluzie: Anne este greoaie, lipsită de eleganță, prost construită, negricioasă, cu trăsături grobiene. „Juncana asta de Flandra are pe puțin 33 de ani“, îi reproșează regele ministrului său, care avea să fie decapitat în anul următor. Holbein avusese grijă să nu-i picteze tinerele urmele de varicelă ce îi punctau fața.

În Evul Mediu și mai înainte portretul individual servește și drept mod de a cunoaște tinere pentru proiecte matrimoniale. Cu un colorit limpede și plin de strălucire, de o finețe miniaturală, pictura poate să

însușească până în cele mai mici amănunte fizionomiile individuale – când vrea artistul, desigur –, să creeze iluzia totală a realității. Modelele sunt în cea mai mare parte nobili, dogi, amirali, senatori, prințese. Pentru istorici rămâne însă întrebarea: cât este portret real și cât este ideal?

Pe la sfârșitul sec. XIX această ramură strălucită a picturii – reprezentarea individului – este mult mai puțin cultivată. Lipsa de timp și graba lasă totul în seama unui procedeu mecanic, a fotografiei (Iacob Burckhardt, *Artă și istorie*).

Începând din 22 iulie 1999, Muzeul Național de Artă al României (Secția de arte decorative) prezintă expoziția *Miniaturi europene din secolele XVIII-XX*, de fapt, portrete – în cea mai mare parte – de mici dimensiuni. Exponatele, provenind din trei colecții – cea regală, a lui Alexandru Lenș și a lui Ioan Kalinderu – înfățișează personaje istorice ilustre de la curțile Angliei, Austriei, Franței, Germaniei, Italiei și României.

Un splendid catalog – rezultat al muncii unei echipe conduse de d-na Eugenia Antonescu –, cu reproduceri alb-negru și color și cu o reușită machetă grafică, însoțește manifestarea.

Florentina DOLGHIN

ISTORICI ROMÂNI

DIMITRIE	→	CONSTANTIN DAICOVICIU	→	GULIE	→		→	ȘERBAN
BOGDAN PETRICEICU		GHEORGHE		GRAȚIE	→			PETRE P.
	→		→	MORALĂ	→			
			→			APEI	→	
						HĂU	→	
NICOLAE IORGA	→		DESCHIDERE ...IN ADÂNCIME	→				
NAȚII								
	→					DREGĂTOR OLTEAN	→	
IN BECII	→		CEATĂ	→				
OMENEASCĂ			LUMINĂ RECE					
	→					FEL DE FEL	→	
						ALEXANDRU ROSETTI	→	
BLUZĂ	→							
CEAS				DIN OASTE LA TUDOR		SETEI	→	
LA HORAI						ION SÂRBU	→	
	→		STOPATE	→				
			MĂRȘAV					
		FIBRĂ TEXTILĂ	→			CÂMPIE	→	
		MITĂ				NU		
	→		NICOLAE BĂLCESCU	→				
			LOCALITATE IN MOZAMBIK			SULIȚĂ LILIPUTANĂ	→	
ÎNTOCMAI						NUNI	→	
DAVID	→							ECOU (POET.)
ȘTEFAN								
	→					UNA ESTEI	→	
						EDEMI	→	CAUCI
CONSTANTIN G. CONSTANTIN C. DINU	→							
TIPSIE								
	→							
				DAMAS-CHIN	→			

Zig-zag prin secolul XX

1934 - 1940

Putch

În noaptea de 30 iunie 1934 („noaptea cuțitelor lungi”), Ernest Röhm, șeful S.A. (Sturm Abteilung), este arestat. I se propune să se sinucidă și, pentru că refuză, este executat. Lui Röhm îi urmează mai mulți generali. „Fiecare trebuie să știe că cel ce va încerca să ridice mâna contra statului poate fi sigur că va muri”, scrie în aceeași zi *Völkischer Beobachter*, ziarul lui Hitler.

Asasinat

Europa este în stare de șoc: la Marsilia Alexandru I, regele Iugoslaviei, aflat în vizită oficială, și ministrul francez al Afacerilor Externe, Louis Barthou, care îl însoțea pe suveran, sunt asasiinați într-o mașină decapotabilă la 9 octombrie 1934. Regele, care încerca o apropiere a Serbiei de Franța, a trezit ostilitatea grupurilor teroriste ustașe (croate).

Water-tango, un dans la modă

Astrid

29 august 1935, duminică, la prânz. În toate catedralele Belgiei bat clopotele. Populația află despre moartea reginei Astrid, într-un accident de automobil, petrecut în Elveția. La volan se afla soțul ei, regele Leopold III. Automobilul intră într-un pom, cei doi sunt proiectați afară, iar Astrid, care

nu a împlinit încă 30 de ani, moare, în brațele soțului ei, în urma unei duble fracturi de craniu.

Stahanov

În Uniunea Sovietică se naște muncitorul-model, care – cu ajutorul unei bine puse la punct campanii de presă – va crea o mișcare națională de întrecere la locul de muncă. Minerul Alexei Stahanov din bazinul Donețk are 29 de ani și în șase ore poate scoate din pământ... între 102 și 227 tone de cărbune, în condițiile în care performanța unui miner este de cinci ori mai mică. Curând, în toamna anului 1935, muncitorii din toate întreprinderile sovietice vor lucra cu portretul lui Stahanov în fața ochilor. Drept recompensă pentru rezultatele lor, „stahanoviștii” primeșc titlul de erou al Uniunii Sovietice și avantaje materiale.

Volkswagen

La o întrevvedere între Hitler și industriașul Ferdinand Porsche, din 26 februarie 1936, se naște ideea construirii unei „mașini a poporului” german: Volkswagen. Uzina, curând inaugurată de Führer la Fallersleben, în Saxonia Inferioară, produce la început trei versiuni ale prototipului mașinii. Prețul ei: 990 mărci și poate fi cumpărată printr-un sistem de credite și asigurări.

Spectacol cu Shirley Temple

Abdicare

„Trebuie să mă credeți. Găsesc că este imposibil să port povara responsabilităților și să îmi asum misiunea de rege fără sprijinul femeii pe care o iubesc”. Cu aceste cuvinte Eduard VIII, fiul regelui George V, își anunță supușii la radio, la 10 decembrie 1936, că a preferat dragostea d-nei Wallis Simpson, o americană divorțată, tronului, la care renunță în favoarea fratelui său, ducele de York. Sub numele de ducele de Windsor, regele părăsește teritoriul

Telex

1934

• Germania și Polonia încheie un tratat de neagresiune pe zece ani (26 ianuarie). Nu trec nici șase și prima o va ataca pe a doua

• Se experimentează radarul pus la punct în 1933 de Rudolf Kühnold (20 martie)

• Comuniștii chinezi, sub conducerea lui Mao Zedong, încep Marșul cel Lung (6 noiembrie)

• Debutază pe ecrane înotătorul olimpic american de origine română Johnny Weissmüller, intruchipându-l pe Tarzan (2 decembrie)

• Prin decret al guvernului, Persia se va numi Iran (27 decembrie)

1935

• Din fuziunea coloniilor italiene Cirenaica, Tripolitania și Fezzan se naște Libia (1 ianuarie)

• Germania este prima țară europeană cu un program regulat de televiziune (22 martie)

• La Moscova se inaugurează prima rețea de metrou, lungă de 82 km (28 aprilie)

englez, împreună cu femeia iubită.

Catastrofă

Dirijabilul Hindenburg explodează în timp ce ateriza pe aeroportul Lakehurst din apropiere de New York: 35 morți și 63 răniți. Era 6 mai 1937, ora 7.30. După acest tragic accident, transportul de pasageri cu Zeppelinul este abandonat. Cauzele exacte ale catastrofei nu au fost elucidate.

Afiș semnat Joan Miró

Cikalov

Pe 18 iulie 1937 are loc primul zbor al unui avion pilotat de sovieticul Valeri Cikalov pe ruta Moscova-Portland. A fost prezentat cu mare tam-tam în presa de la Moscova. Documente recent date publicității atestă însă că nu echipajul lui Cikalov trebuia să fie eroul traversării, ci cel al lui Mihail Gromov. Dar, intrând în hangarul aparatului ANT-25, Gromov a descoperit că

„cineva“ îi scosese motorul din avion și îl „transplantase“ la Cikalov. Explicația era simplă: Gromov și ai săi nu erau membri de partid, tovarăși de încredere.

Expoziție

Expoziția suprarealistă internațională, organizată de André Breton și Paul Eluard și deschisă la Paris, în 17 ianuarie 1938, este un eveniment: 300 de picturi,

Soldați japonezi intră în Beijing (1937)

sculpturi, obiecte, colaje, desene, fotografii, a peste 60 artiști din 15 țări. Sala centrală este o imensă grotă boltită cu 120... saci de cărbune: pardoseala este tapetată cu frunze moarte, în centru tronează (literalmente!) un braser, în jurul căruia iarna suprarealiștii se adunau în cafenele; în colțuri patru paturi somptuoase invită la dragoste.

Anschluss

„Ești de acord cu reunificarea Reichului german cu Austria, din 13 martie?“ Este una dintre întrebările con-

Telex

• Prima zi (28 noiembrie) din Săptămâna liniștii la Anvers: cruciadă contra zgomotului făcut de mașini

• Zbor de încercare al avionului DC3, o reușită a aviației comerciale americane (17 decembrie)

1936

• 13 martie. La Opera Mare din Paris are loc premiera absolută a operei *Oedip* de George Enescu

• În Grecia Ionnis Metaxas, președintele Consiliului de Miniștri, proclamă dictatura (4 august)

• Benito Mussolini anunță la Milano crearea Axei Roma-Berlin (1 noiembrie)

• Primele tuburi de neon ca surse de iluminare (S.U.A., 23 noiembrie)

• La Berlin se semnează pactul anti-Komintern între Japonia și Germania (25 noiembrie)

1937

• O firmă americană anunță descoperirea nylonului (16 februarie)

ținute de buletinele de vot ale referendumului care are loc în Austria și Germania la patru săptămâni după Anschluss la 10 aprilie 1938. Rezultatul: în Austria răspund *da* 99,7% locuitori, iar în Germania 99%.

Coloana

La Târgu Jiu se inaugurează, la 27 octombrie 1938, ansamblul monumental (*Masa Tăcerii, Poarta Sărutului și Coloana fără Sfârșit*) conceput de Constantin Brâncuși.

Squadra Azzurra câștigă titlul mondial în 1938

cuși pentru a comemora eroii din primul război mondial căzuți în luptele de la Jiu. Ansamblul a fost ridicat prin contribuția Ligii Naționale a Femeilor Române, de sub președinția Aretiei Tătărescu, soția fostului prim-ministru Gheorghe Tătărescu.

Speranțe

Într-un discurs rostit la 30 aprilie 1939 la inaugurarea Expoziției universale de la New York, președintele Roosevelt declară că Statele Unite vor să încurajeze pacea. „În numele Americilor, exprim

speranța că anii ce vor veni vor sparge marea număr de bariere ce se înalță între națiunile Europei”.

Situată în Long Island, la cca 16 km de Manhattan, expoziția primește în prima zi un milion de vizitatori.

Submarine

O bandă internațională de teroriști ce vizează în principal interesele Aliatilor – cum consideră mediile maritime americane – provoacă pierderi în serie („serie neagră”) în flota de submarine a Franței. Pe 15 iu-

Hitler intră în Gdansk (Danzig)

nie 1939 dispare submarinul „Phénix”, scufundat în condiții misterioase în Marea Chinei cu 69 marinari la bord. Este al treilea submersibil, după unul american și altul britanic, dispărut în numai o lună și jumătate în condiții dificil de elucidat.

Tribut

Conform articolului 18 al Convenției de armistițiu încheiate în urma ocupării parțiale a Franței de către Germania lui Hitler, trupele Wehrmachtului se

Telex

• Birmania se separă de imperiul indian și obține statut de cvasi-dominion (1 aprilie)

• La San Francisco se inaugurează cel mai mare pod suspendat din lume: Golden Gate (27 aprilie)

1938

• Violențe anti-evreiești în Germania; „Noaptea de cristal” se soldează cu 91 persoane asinate, 29 magazine distruse, 171 case și 101 locuri de cult evreiești incendiate, 7 500 magazine devastate (9 noiembrie)

1939

• Trupele germane intră în Cehoslovacia și, în aceeași zi de 15 martie Ungaria anexează Rutenia subcarpatică

1940

• Aviația germană bombardează Rotterdamul: 900 victime dintre civili (14 mai)

• Urmărind un câine, doi băieți descoperă grottele de la Lascaux în Dordogne (Franța), decorate cu imense fresce preistorice (1 noiembrie)

afli în grija guvernului francez. În fiecare zi 400 milioane franci sunt vărșați pentru întreținerea acestora. Săptămănal – în primele 50 de săptămâni, 1 000 tone de unt, 10 000 capete de bovine și lunar 700 000 tone cărbune sunt „tributul” Franței. Autoritățile germane exercită de fapt un control absolut asupra economiei franceze (2 septembrie 1940).

Demonstrație legionară după dictatul de la Viena

Jeep

Încă din anii '20, americanii sunt preocupați de avantajele unui automobil ușor, apt să transporte piese de artilerie. În noiembrie 1940, Willys pune la punct un vehicul militar botezat Jeep, formă contrasă fonetic de la *general purpose*.

Florentina DOLGHIN,
Ioan LĂCUSTĂ,
Dorin MATEI

DIALOG CU CITITORII

ANCHETA-CONCURS

Am publicat, în numărul trecut, câteva dintre cele scrise de cititorii noștri pe marginea Anchetei-concurs Magazin istoric, ale cărei întrebări au apărut în nr. 6 din acest an al revistei. Iată acum alte gânduri ale participanților la Ancheta.

În numărul viitor, 10/1999, vom publica rezultatele Anchetei și numele câștigătorilor celor 10 premii.

TEODOR BĂJEU, pensionar, din Timișoara: Vă scriu de pe un pat al Spitalului județean Timișoara. Vă asigur de cele mai alese sentimente. Citeșc **Magazin istoric** încă de la apariție, din aprilie 1967. Setea de istorie i-am sădit-o în suflet și fiului meu, Teodor-Florentin.

TEODORA OANA UNGUREANU, studentă, din Brașov: Este pentru prima dată când vă scriu. Aceasta deoarece nu sunt o veche cititoare. Anul acesta am reușit să fac abonament la **Magazin istoric** și „devorez” fiecare număr, de cum apare.

GHEORGHE DIVEICA, din Brăila: Sunt un cititor constant al revistei, de la apariție. Toate numerele adunate le-am donat (și voi mai dona) Colegiului „N. Bălcescu” din orașul nostru, acolo unde am învățat să iubesc istoria, în general, și a României îndelosebi.

CERERI ȘI OFERTE

GHEORGHE POP, str. Zăvoiuului, nr. 2, Turda, oferă numere disparate din anii 1967-1973; 1977-1980; 1984, 1987; 1990; 1991.

VIVIANA C. PANAITESCU, str. Stelian Mitrala, nr. 13, bl. PM 93, ap. 10, București, oferă colecția 1967-1998.

CLAUDIU CONSTANTIN PANTIRU, str. Costache Negri, bl. F-1, ap. 16, Târgu Ocna, jud. Bacău, oferă numere disparate din anii 1968-1990; 1993; 1994.

PETRU SAVA, Șoseaua Iancului, nr. 35, bl. 104, ap. 7, București, oferă colecția completă.

NEAGOE RADU, Oficiul poștal 9, căsuța poștală 20, Pitești, solicită: nr. 1, 2/1967; 5/1968; 7/1970; 1/1971; 1, 4, 9-11/1973; 1, 2, 3, 7/1978; 4, 5/1979; 1/1981; 9/1983; oferă numere disparate din anii 1968; 1969; 1981; 1988; 1989; 1991; 1996-1998.

GOGU GHEORGHE, com. Bărcănești, jud. Ialomița, oferă numere disparate din anii 1967; 1968; 1972; 1976-1982; 1988-1989; 1992.

CĂLIN ALEXANDRU, Calea Griviței, nr. 200, bl. A, sc. A, ap. 1, București, oferă colecția 1967-1989.

AUREL MARINESCU, str. Izvorul Mureșului, nr. 9, bl. D9, ap. 5, București, oferă colecția 1967-1980.

NICOLAE BARBU, str. Banu Antonache, nr. 71, ap. 43, București, oferă colecția completă.

VASILE PETCU, alea Armatei, bl. 6, sc. A, ap. 13, Deva, oferă colecția completă.

DONAȚIE

DI. col. (r) ATANASIE PARTI, din București, ne scrie că, în primăvara anului 1998, am donat întreaga mea colecție **Magazin istoric**, începând cu primul număr din 1967, Școlii generale din satul Miluța, comuna Borăscu, jud. Gorj.

La începutul lunii iunie a.c. am mai donat alte numere și 6 exemplare din numărul special consacrat Lunii Bucureștilor.

Correspondentul nostru ne relatează și despre o altă inițiativă a d-sale: Afând că în comuna mea natală se întâmplă unele greutăți în procurarea revistei (chiar un nepot al meu, cu mulți ani în urmă, avea abonament dar, din neglijența poștașului, o primea cu întârziere sau, și mai rău, se rătăcea definitiv, adesea), m-am angajat să-l ajut prin procurarea revistei din Capitală și trimiterea ei celor interesați. În ultima vreme se obișnuiește ca să se asocieze două-trei familii să cumpere un exemplar, pe care-l citeșc pe rând.

Felicitări pentru frumoasele inițiative.

RĂMAS DOAR ÎN FOTOGRAFII

DI. TEODOR PETRESCU, din Alexandria, ne solicită câteva informații referitoare la un monument bucureștean dispărut – acela al Infanteriei.

În anul 1921, un grup de ofițeri a luat inițiativa ridicării unui monument închinat infanteriștilor care și-au dat tributul de eroism și jertfe în Războiul pentru Reîntregirea Neamului. Un an mai târziu, s-a înființat Comitetul pentru Ridicarea Monumentului Infanteriei.

Prin liste de subscripții, prin contribuții ale instituțiilor bancare, ale autorităților și prin donarea soldei pe o zi de către ofițerii, subofițerii și soldații din infanterie, s-a strâns, până în 1930, suma de 4 631 276 lei necesară construirii monumentului.

A fost lansat un concurs pentru machete. Abia la a treia sa ediție a fost desemnată – la 15 ianuarie 1932 – câștigătoare macheta realizată de sculptorul Ion Jalea și arhitectul Ion Pop. Decedând I. Pop, locul său este luat de arh. N. Georgescu.

La 1 iulie 1934 s-a pus temelia monumentului, iar după aproape doi ani și jumătate a fost inaugurat, în 1936.

Era amplasat la primul rond de la Șosea. Existența acestei monumentale opere de artă a fost însă de scurtă durată. A fost mutată la începutul deceniului cinci, în contextul lucrărilor de resistemizare a Pieței Victoriei, în anii ce au urmat, statuia însăși s-a dezmembrat și s-a pierdut.

CONTENTS (Romanian History) Gr. Tocilescu Motherland • P. Otu, M. Ștefan 1965. The Romanian Leaders demand the Thesaurus from Moscow • L. D. Grigorescu, I. Lăcustă The Communist Party against the Church • P. Cernovodeanu A Historical Enigma from the 18th Century: the Escape of Alexandru Ipsilanti's Sons • M. M. Székely The Unfulfilled Dream of Vasile Lupu: The Metropolitan Church from Trei Ierarhi • T. Stanciu The Bucharest of the Last Century • A. S. Ionescu 19th Century. Scholars in Germany • Al. Duțu, F. Dobre Antonescu and His Generals • C. Scafeș German Weaponry used by Our Troops • E. Istrățescu At Armand Călinescu's Death • A. Fălcoianu Recollections

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Gr. Tocilescu La patrie • P. Otu, M. Ștefan 1965. Les leaders roumains demandent à Moscou la restitution du Trésor • L. D. Grigorescu, I. Lăcustă Le Parti communiste contre l'Eglise • P. Cernovodeanu Une énigme historique du XVIIIème s: la fuite des fils d'Alexandre Ipsilanti • M. M. Székely Le rêve inaccompli du prince Vasile Lupu: L'église métropolitaine de Trei Ierarhi • T. Stanciu Le Bucarest du siècle passé • A. S. Ionescu Boursier en Allemagne au XIXème s. • Al. Duțu, F. Dobre Antonescu et ses généraux • C. Scafeș L'armement allemand pour nos troupes • E. Istrățescu À la mort d'Armand Călinescu • A. Fălcoianu Mémoires

Содержание (Румынская история) Гр. Точилеску Родина • П. Оту, М. Штефан 1965 г. Румынские руководители требуют в Москве возвращения клада • Л.Д. Григореску, И. Лăкустă Коммунистическая партия против Церкви • П. Черноводяну Историческая тайна XVIII -ого в.: бег сыновей Александру Ипсиланти • М.М. Секей Неисполненная мечта государя Василе Лупу: митрополия Трей Иерарх • Т. Станчу Бухарест прошлого века • А.С. Ионеску Стипендианты в Германии в XIX-ом в. • Ал. Дуцу, Ф. Добре Антонеску и его генералы • К. Скафеш Германское оружие во вооружении наших войск • Е. Истрățеску К смерти Арманда Кăлинеску • А. Фăлкояну Воспоминания

INHALT (Rumänische Geschichte) Gr. Tocilescu Das Vaterland • P. Otu, M. Ștefan 1965. Rumänische führende Persönlichkeiten verlangen von Moskau die Rückgabe des Schatzes • L. D. Grigorescu, I. Lăcustă Die Kommunistische Partei gegen die Kirche • P. Cernovodeanu Ein historisches Rtsel im XVIII Jahrhundert; die Flucht Alexandru Ipsilantis Söhne • M. M. Székely Vasile Lupus unerfüllter Traum: Der Erzbischofsitz Trei Ierarhi • T. Stanciu Bukarest des vorigen Jahrhundert • A. S. Ionescu XIX Jahrhundert Stipendiaten in Deutschland • Al. Duțu, F. Dobre Antonescu und seine Generale • C. Scafeș Deutsche Ausrüstung für die rumänische Armee • E. Istrățescu Zu Armand Călinescu Todt • A. Fălcoianu Erinnerungen

SUMARIO (Historia romana) Gr. Tocilescu La patria • P. Otu, M. Ștefan 1965. Los líderes rumanos piden a Moscú que restituyan el Tesoro • L. D. Grigorescu, I. Lăcustă El Partido Comunista en campaña contra la Iglesia • P. Cernovodeanu Un enigma histórico del s. XVIII: la huida de los hijos de Alexandru Ipsilanti • M. M. Székely El sueño no cumplido del príncipe Vasile Lupu: la Iglesia Metropolitana Trei Ierarhi • T. Stanciu Bucarest del siglo pasado • A. S. Ionescu Siglo XIX. Becados en Alemania • Al. Duțu, F. Dobre Antonescu y sus generales • C. Scafeș Armamento alemán en la dotación de nuestras tropas • E. Istrățescu En la muerte de Armand Călinescu • A. Fălcoianu Memorias

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștale de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91

ABONEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>.

E-mail: mistoric@itcnet.ro

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 6 000

